

768427

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İSTANBUL – SÜLEYMANİYE BÖLGESİNİN YENİDEN
DEĞERLENDİRİLMESİ
MİMARİ TASARIM ÖNERİLERİ

Mimar Özgül ÜLGEN

FBE Mimarlık Anabilim Dalı Mimari Tasarım Programında
Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

İşık Aydemir
EĞİTİM ANSÖ
Bülent Tamm

Tez Danışmanı : Prof. İşık AYDEMİR

İSTANBUL, 2005

İÇİNDEKİLER

	Sayfa
KISALTMA LİSTESİ	iii
ŞEKİL LİSTESİ.....	iv
ÖNSÖZ.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
1 GİRİŞ	1
2 TARİHİ YARIMADA'NIN TANIMI VE SÜLEYMANİYE BÖLGESİ'NİN TARİHİ YARIMADA İÇİNDEKİ KONUMU	2
2.1 İstanbul içinde Tarihi Yarımada'nın konumu ve önemi.....	2
2.1.1 Tarihi Yarımada'nın tarihi.....	4
2.1.2 Tarihi Yarımada'nın topoğrafik durumu	5
2.1.3 Tarihi Yarımada'nın dönemlere göre değişimi	6
2.1.3.1 Bizans dönemi.....	6
2.1.3.2 Osmanlılar dönemi.....	12
2.2 Tarihi Yarımada içinde Süleymaniye Bölgesi'nin konumu ve önemi	18
2.2.1 Süleymaniye Bölgesi'nin tarihçesi	19
2.2.2 Süleymaniye Bölgesi'nin çevreyle bağlantısı ve ulaşım ilkeleri.....	26
2.2.2.1 Süleymaniye Bölgesi'nde bulunan anıtsal nitelik taşıyan eserler	27
3 SÜLEYMANİYE BÖLGESİ'NİN SOSYO - EKONOMİK GELİŞİM SÜRECİ VE BUGÜNKÜ DURUMU	37
3.1 Bölgenin arazi kullanım durumu	37
3.1.1 Ticaret fonksiyonu	38
3.1.2 İmalat fonksiyonu	40
3.1.3 Kentsel hizmet alanları	40
3.1.4 Yeşil alanlar	40
3.1.5 Konut alanları.....	40
3.2 Bölgedeki ekonomik faaliyetler.....	43
3.3 Bölgenin nüfus hareketleri	44
4 SÜLEYMANİYE BÖLGESİ'NİN İSTANBUL KORUMA İMAR PLANI İÇİNDEKİ YERİ	47
4.1 Elgötz planı - 1933.....	47
4.2 Henry Prost planı - 1936	48
4.3 1964 Tasdik tarihli 1/5000 ölçekli Suriçi Nazım İmar Planı	48
4.4 02.11.1990 Onanlı 1/5000 ölçekli İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı	49
4.5 04.09.1996 Tarihli 1/5000 ölçekli İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı	

4.6	Nazım İmar Planı (Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları).....	52
	2001 Yılı çalışmaya başlanmış 1/5000 ölçekli İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı	54
5	SÜLEYMANİYE BÖLGESİNDE MEVCUT İŞLEVLERİN TARTIŞILMASI VE BÖLGENİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİNDE MİMARİ TASARIM ÖNERİLERİ	57
5.1	Süleymaniye Bölgesi'nde bulunan mevcut işlevlerin olumlu olumsuz etkilerinin tartışılması.....	57
5.2	Süleymaniye Bölgesi için yeni işlev önerileri	61
5.3	İ.M.Ç Bloklarının bugünkü durumunun tartışılması ve yeni işlev önerileri.....	65
5.3	İ.M.Ç Bloklarının yakın çevresiyle olan sosyal ve fiziksel ilişkisinin incelenmesi	68
6	SONUÇ.....	70
	KAYNAKLAR	72
	EKLER.....	74
Ek 1	Süleymaniye Bölgesi mevcut durum analizi.....	74
Ek 2	İmç Blokları İstanbul Arkeoloji Müzesi mekan analizi	75
Ek 3	İmç Blokları İstanbul Arkeoloji Müzesi yeni mekan oluşumundan görüntüler	76
Ek 4	İmç Blokları mevcut durum	77
Ek 5	Değişimden olumlu yönde etkilenecek sokaklar 1	78
Ek 6	Değişimden olumlu yönde etkilenecek sokaklar 2	79
	ÖZGEÇMİŞ	80

KISALTMA LİSTESİ

İBB	İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İMÇ	İstanbul Manifaturacılar Çarşısı
TMMOB	Türkiye Mühendisler ve Mimarlar Odası Birliği

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 2.1	İstanbul-Byzantion.....	3
Şekil 2.2	İstanbul’da arazi yükseklikleri.....	6
Şekil 2.3	2-3.Yüzyıl arasında Bizantion.....	7
Şekil 2.4	Bizantion’da işlevsel alanlar.....	8
Şekil 2.5	Bizans İstanbul’unda ana caddeler ve meydanlar.....	9
Şekil 2.6	Bizans döneminde İstanbul.....	11
Şekil 2.7	14.Yüzyıl İstanbul’da işlevsel alanlar.....	12
Şekil 2.8	1493 Yılında İstanbul şehir yerleşimini anlatan bir gravür.....	13
Şekil 2.9	1520 Yılında İstanbul şehir yerleşimini anlatan bir gravür.....	15
Şekil 2.10	16. Yüzyılda İstanbul’u silüetini anlatan bir gravür.....	16
Şekil 2.11	17.Yüzyılda İstanbul iskeleleri.....	17
Şekil 2.12	Bizans Dönemi mese yolu ve forumlar.....	20
Şekil 2.13	Bizans Dönemi önemli eserler.....	21
Şekil 2.14	1950 Yılları Süleymaniye ve çevresi.....	25
Şekil 2.15	1966 Yılları Süleymaniye ve çevresi.....	25
Şekil 2.16	Bozdoğan Kemeri’nin dünü ve bugünü.....	28
Şekil 2.17	Molla Şemsettin Cami’nin dünü ve bugünü.....	29
Şekil 2.18	Kalenderhane Cami’nin dünü ve bugünü.....	30
Şekil 2.19	1920 Yılı Eski Saray ve Süleymaniye Cami.....	31
Şekil 2.20	Şehzade Külliyesinin vaziyet planı.....	32
Şekil 2.21	Şehzade Külliyesinin dünü ve bugünü.....	33
Şekil 2.22	Süleymaniye silüetini anlatan bir gravür.....	34
Şekil 2.23	Süleymaniye için gravürlerde düşünülen silüet ve bugünkü silüet.....	34
Şekil 2.24	Süleymaniye külliyesi vaziyet planı - Kanuni'nin Türbesi - Darüzziyafet.....	35
Şekil 2.25	Ekmekçioglu Medresesi plan, kesit.....	36
Şekil 3.1	Süleymaniye Bölgesi arazi kullanım durumu.....	37
Şekil 3.2	Süleymaniye Bölgesi arazi kullanım değerleri.....	39
Şekil 3.3	Süleymaniye Bölgesi ticaret birimleri dağılım değerleri.....	39
Şekil 3.4	Kayserili Ahmet Paşa Sokağı.....	41
Şekil 3.5	Taştekneler Sokağı.....	41
Şekil 3.6	Ayşe Kadın Hamamı Sokak.....	42
Şekil 3.7	Kirazlı Mescit Sokak.....	42
Şekil 3.8	Süleymaniye Bölgesi ekonomik faaliyetlerin alan içindeki dağılımı.....	43
Şekil 3.9	Süleymaniye Bölgesi perakende ticaretin sektörel dağılımı.....	43
Şekil 3.10	Süleymaniye Bölgesi nüfusunun tarihi yarımada nüfusuna oranı.....	44
Şekil 3.11	Süleymaniye Bölgesi nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı.....	45
Şekil 3.12	Süleymaniye Bölgesi nüfusunun eğitim durumlarına göre dağılımı.....	45
Şekil 3.13	Bölgede marjinal sektörde çalışıp, aynı zamanda barınan kesime ait fotoğraf.....	46
Şekil 5.1	Bölgede yaşanan yoğun ticaret fonksiyonunu anlatan bir fotoğraf.....	58
Şekil 5.2	Fetva Yokuşu üzerinde bulunan imalathanelere ait bir fotoğraf.....	59
Şekil 5.3	Süleymaniye evlerinin dünü ve bugünü.....	60
Şekil 5.4	Küçükpazar mevkiinde bulunan bakımlı bir konut fotoğrafı.....	62
Şekil 5.5	Süleymaniye Cami’ne bitişik inşa edilmiş bir yapı.....	64
Şekil 5.6	Bölge içinde bulunan İstanbul Müftülüğü binası.....	64
Şekil 5.7	Hava fotoğrafında Süleymaniye Bölgesi ve İ.M.Ç Blokları.....	66
Şekil 5.8	İ.M.Ç. Blokları vaziyet planı.....	67
Şekil 5.9	İ.M.Ç. Blokları arazi kesiti ve görünüşü.....	68
Şekil 5.10	İ.M.Ç. Blokları’nın tarihi çevreyle olan aksı.....	69

ÖNSÖZ

Anıtsal sivil mimarlık eserlerinin en zengin ve en özgün örneklerine sahip Süleymaniye Bölgesi, kentsel dönüşüm süreci içinde giderek bu değerlerini kaybetmeye başlamaktadır. Süleymaniye Bölgesi'nde bizlere kalan Tarihsel mirasımızı koruyabilmek ve gelecek nesillere aktarabilmek doğrultusundaki çalışmalarım ve incelemelerim sırasında her türlü yardımları ve önerileriyle bana fikir veren , yol gösteren değerli hocam Prof. Işık AYDEMİR'e, manevi desteğini hiçbir zaman benden esirgemeyen sevgili aileme, her zaman yanımda hissettiğim değerli dostlarıma katkılarından dolayı teşekkür ederim.

ÖZET

Süleymaniye Bölgesi Tarihi Yarımada içinde geçmişten bugüne ticaret, eğitim, hizmet, barınma fonksiyonlarının yoğun olarak yaşandığı merkez bölgelerden biri olmuştur. Ancak kentsel dönüşüm sürecinden etkilenen bölge, gün geçtikçe ticaret –imalat-depolama sektörüne hizmet eden bir bölge konumuna gelmektedir. Anıtsal sivil mimarlık eserleri bölge kullanıcıları tarafından kullanılamamakta aksine bu değerler her geçen gün ağır bir tahribata mahruz kalmakta ve yok olmaya başlamaktadır.

Bu anlamda Süleymaniye Bölgesi'nin yaşatılabilmesi ve topluma geri kazandırılabilmesi amacıyla tezde bölge incelenmiş ve bu incelemelerin doğrultusunda bir konsept yaratılarak bu konseptin bölgeye getireceği olumlu ve olumsuz faktörler tartışılmıştır.

Bu görüş doğrultusunda düşünülerek hazırlanan tez dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde; İstanbul'un en önemli merkezi olan Tarihi Yarımada'nın, ve bu önemli merkezin içinde yer alan Süleymaniye Bölgesi'nin tarihsel gelişim süreci içinde önemi, oluşumu ve geçirdiği dönemleri incelenmiştir.

İkinci bölümde; Süleymaniye Bölgesi'nin geçmişten bu güne üzerinde barındırdığı fonksiyonlar irdelenmiş, bölgenin arazi kullanım durumu, bölgede yer alan ekonomik faaliyetler ve bölgenin nüfus hareketleri incelenmiştir.

Üçüncü bölümde; Süleymaniye Bölgesi için hazırlanan koruma imar planları üzerinde değerlendirilmeler yapılmıştır.

Dördüncü bölümde; yapılan incelemeler ve değerlendirmeler sonucunda bölgenin ihtiyaç duyduğu fonksiyonlar tespit edilmiş ve bu tespitlerin somut olarak gerçekleşebilmesi için İ.M.Ç. Bloklarına yeni bir kullanım önerisi getirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Koruma İmar Planı, Süleymaniye, Kentsel Yenileme

ABSTRACT

Süleymaniye region has been one of the central regions in Historical Peninsula, in which the commercial, educational, employment and housing functions exists densely from past till now. However, the region, which is influenced by the urban revitalization process, is becoming each day, a region serving commerce-manufacturing-storing sectors. The regional users are not using monumental civil architectural remains, on the contrary, each day facing a strong destruction and becoming to disappear.

By this means, in order to relive and regain the Süleymaniye Region to the public, in this thesis, the region is studied and in this direction, a concept is created, the positive and negative factors, which will be brought to the region by this concept, are argued.

This thesis prepared in this point of view includes four chapters.

In the first chapter; the importance, the formation and the states in the historical development process of the Historical Peninsula-the most important center of İstanbul, and the Süleymaniye Region in this center, are examined.

In the second chapter; The Süleymaniye Region's involving functions from past till now, land use of the region, the economical works existing in the region and the inhabitants motions of the region are studied.

In the third chapter, evaluations on the protection improvement plans prepared for the Süleymaniye Region are made.

In the fourth chapter; as a result of the studies and evaluations made, the functions that the region is in need, are stated out, and in order to realize this, a new functional usage proposal to the İ.M.Ç. Blocks, is made.

Keywords: protection improvement plans, Süleymaniye, Urban Revitalization

1. GİRİŞ

Tarihi Yarımada, Milattan önceki dönemlerde başlayan, Bizans Dönemi ile gelişen ve Osmanlı'dan günümüze kadar ulaşan çok zengin ve değerli bir geçmişe sahiptir. Gerek tarihsel gelişim süreci ile oluşmuş vazgeçilmez nitelikteki tarihi yapılar ve tarihi çevreler, gerekse doğal fiziksel çevre ile bütünleşerek oluşturdukları siluet ve görünüşler ile korunmaya ve yaşatılmaya değer olgular içindedir. Süleymaniye Bölgesi de Tarihi Yarımada içinde geçmişten bugüne ticaret, eğitim, hizmet, barınma fonksiyonlarının yoğun olarak yaşandığı merkez bölgelerden biri olmuştur.

Süleymaniye Bölgesi 20. yüzyıla kadar yüksek standartta bir yerleşim bölgesi olma özelliğini korumuş, bünyesinde barındırdığı tarihi, arkeolojik ve kültürel değerleriyle Tarihi, Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı kimliğini kendi bünyesine kazandırmıştır. Ancak Süleymaniye'de Tarihi Yarımada içinde bulunan diğer tüm bölgeler gibi, hızla gelişen kentsel gelişim sürecinden etkilenmiştir. Özellikle son yirmi yılda Süleymaniye Bölgesi'nde yaşanan işlev değişiklikleri kentsel kimlikte geri dönülmesi olanaksız etkiler doğurarak gelişimini sürdürmektedir.

Araştırmanın amacı; kentsel dönüşüm süreci içinde köhneleşmeye terk edilmiş Süleymaniye Bölgesi ile ilgili öncelikle tarihsel ve kültürel verilerini incelemek, elde edilen veriler doğrultusunda bölgenin ihtiyacı için yaratılacak yeni bir konsept ve bu konseptin bölgeye getireceği olumlu olumsuz etkilerinin tartışılmasıdır.

Araştırmanın önemi; zengin tarihsel değerleri bünyesinde barındıran Süleymaniye Bölgesi'nin kent yaşantısına geri kazanılması anlamında önem taşımaktadır.

Araştırmanın kapsamı; Süleymaniye Bölgesi'nin tarihsel gelişim süreci içinde konumu, tarihi, arazi kullanım durumlarının incelenmesi, bölge için hazırlanan koruma imar planlarının değerlendirilmesi ve bu veriler doğrultusunda öneriler getirilmesi tezin kapsamını oluşturmaktadır.

Araştırmanın yöntemi; "İstanbul – Süleymaniye Mahallesi'nin Yeniden Değerlendirilmesi Mimari Tasarım Önerileri" tez konusu olarak belirlenmiş, bölgeyle ilgili literatür araştırması yapılmış, İnternet ortamında konuyla ilgili kaynaklar aranmıştır. Tezin içeriğini oluşturan bölgenin planlama kararları ile ilgili Büyükşehir Belediyesinin yaptığı çalışmalar değerlendirilmiş ve bölge için verilen kararlar üzerine Mimar Besim Çeçener ile söyleşi yapılmıştır.

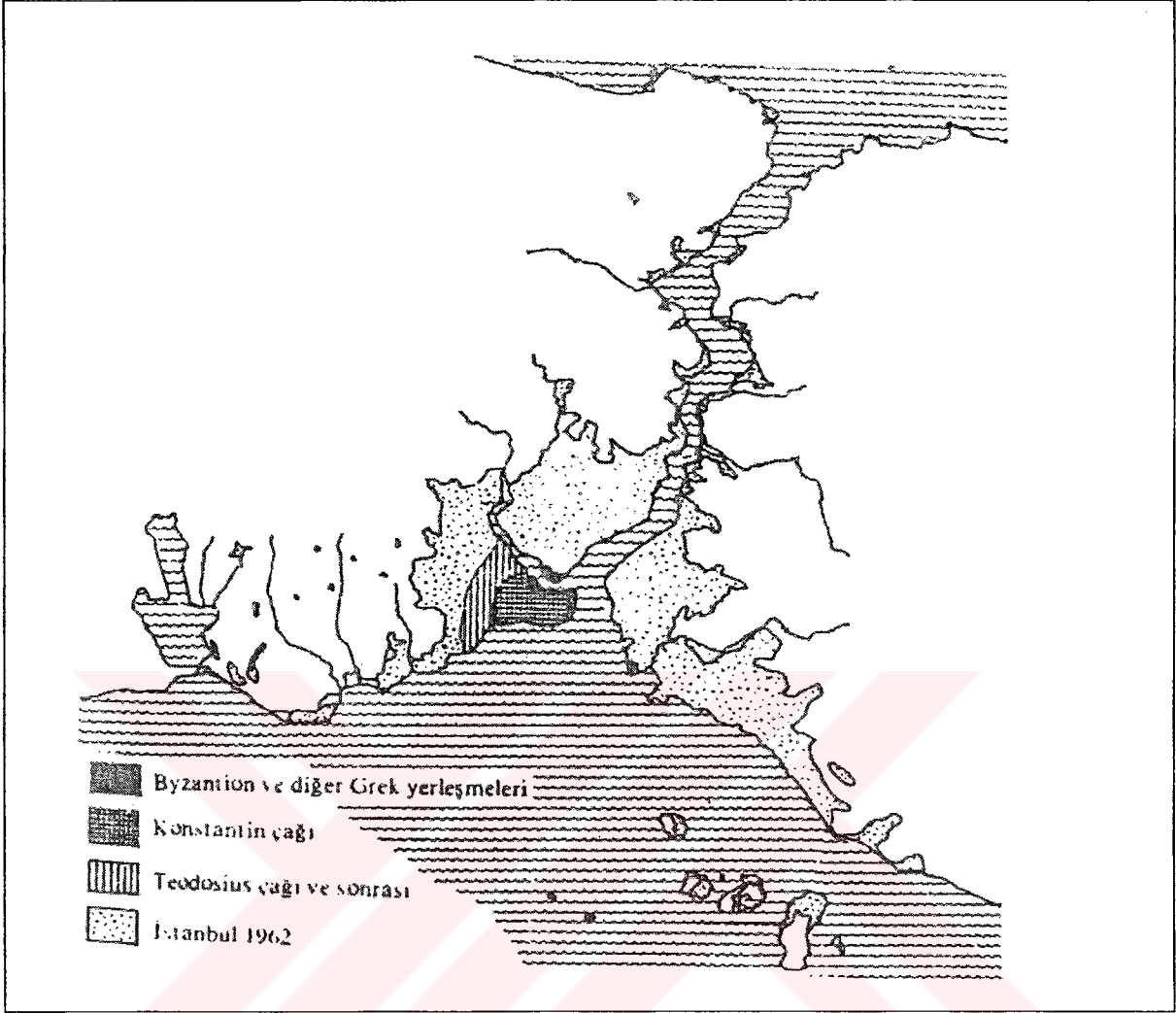
2. TARİHİ YARIMADA'NIN TANIMI VE SÜLEYMANİYE BÖLGESİ'NİN TARİHİ YARIMADA İÇİNDEKİ KONUMU

2.1 İstanbul İçinde Tarihi Yarımada'nın Konumu ve Önemi

İstanbul'un tarihi perspektif içinde, belki de dünya tarihi içinde tek olan kimliği, dünyanın en büyük politik kuruluşunun başkenti olmasından kaynaklanmaktadır. Şehir en büyük Hıristiyan imparatorluğunun ve uygarlığının merkezi olmuş, yeni çağın başlangıcından itibaren de İslam dünyasının en büyük şehirlerinden biri olarak günümüze ulaşmıştır. İstanbul şehri; tarihi özellikleri yanında ona uygun fiziksel ve kültürel özelliklere sahip, doğal sitin eşsiz güzelliğini ve kültürel değerleri olan anıtları da bünyesinde barındıran dünyada yer alan ender şehirlerden biridir. Şehrin sahip olduğu tüm bu özellikler, özellikle geç Roma çağının en güçlü sur çizgileri ile sınırlandırılmış olan tarihi çekirdek içinde meydana gelmiştir.

19. Yüzyılın ikinci yarısına kadar topoğrafik verilere uygun, organik bir gelişme çizgisi gösteren İstanbul; Konstantin devrinden bu yana kentin sur içi oluşumu pek değişim göstermeyen bir yol izlemiştir. Şehrin en büyük özelliği, yıllar boyunca uygarlıkların devir devir birbirine eklenmesinin yanında, çoğunlukla birbirlerinin yerlerini almalarıyla yaşamlarının sürdürmüş olması, kısaca uygarlıkların devirlerin birbirleri üzerine bir şeyler koymasıyla oluştuğu oranda, birbirlerinin yerine geçmesiyle de oluşmasıdır. Aynı özellikler Türk devri İstanbul'unda da kendisini göstermiştir. Şehrin sosyal dokusu ve konutları zaman içinde devamlı olarak değişiklik göstermiş, büyük yangınlar, büyük alanları ve beraberinde pek çok anıtı, yaşam biçimini ve kültürünü ortadan kaldırmış ve sonucunda kesin bir planlama olmadığı için ortaya farklı yerleşmeler çıkmıştır. Bu devamlı değişimin içinde büyük anıtlar birer röper olarak kalmış ve yerleşimler anıtların aksında, ana arterler oluşturmuş yada büyük anıtların çevresindeki sokaklarda oluşum göstermiştir.

Tarihi çekirdek diğer bir adıyla tarihi yarımada, İstanbul'un Marmara, Haliç ve kara surları ile çevrelenmiş olan parçasının oluşturduğu alan olup, tarihler boyunca eski şehrin bütün fonksiyonel elemanlarının yer aldığı ve en görkemli anıtları kendi bünyesinde barındırdığı bir bölge olmuştur. Roma çağından yakın zamanlara gelinceye kadar yarımada, kentin yönetsel ve dini merkezini oluşturmuştur. Şehrin idari merkezi olarak eski Babıali ve çevresi olarak tercih edilmiş ve dini merkezi olarak tercih edilmesi nedeniyle de erken Hıristiyan sanatının en büyük anıtı olan Ayasofya'yı, Bizans döneminin en önemli kalıntılarını ve Türk çağının anıtsal kubbeli yapı geleneğinin en güçlü eserlerini bu bölgede vermiş ve yaşatmıştır (Kuban, 1970).

Şekil2.1 İstanbul-Byzantion (Yurt Ansiklopedisi)

İstanbul'un topoğrafik özelliğinden ve üç tarafının da su ile çevrili olmasından dolayı savunmanın güçlüğü düşünülerek yerleşim ve idari merkez olarak tarihi yarım ada tercih edilmiştir. Kentin büyük dini yapıları ve tapınakları tepeden denize uzanan alan içinde, özellikle kamu binaları da akropolün güney batısında planlanmıştır. Yerleşim bölgesi olarak da Haliç'e bakan kıyılar ve yarım adanın kıyı bölgelerine bakan sur içi yerleşmesi tercih edilmiştir. Fakat konut yerleşimi Osmanlı döneminde yavaş yavaş surların dışına da taşmış ve özellikle Boğaz'a, Üsküdar'a, Kadıköy'e uzanmıştır (Kuban, 1975).

İstanbul'un Karadeniz ve Akdeniz arasında iki taraf ilişkilerinin sağlandığı su yolu üzerinde bulunması kentin ticaret yerleşmesi olarak gelişmesinde çok etkili olmuş, ticaret alanları limana bağlı olarak kıyılarda fonksiyonunu sürdürmüştür. İstanbul kentinin gelişmesinde deniz ile iç içe olmasının yanı sıra ticaretin kıyılar boyunca gelişmesi, ulaşımın buna paralel

artması etkili olmuş ve bu gelişimin sosyal yaşama girmesiyle özellikle tarihi yarım ada her yönden İstanbul'un en önemli merkezi haline gelmiştir (Janin, 1964).

Tarihi yarımada ve çevresi İstanbul'un tarihsel gelişmesiyle ilgili izlerin en yoğun biçimde bulunduğu en önemli bölgelerden biri olup bu nedenle her zaman tarihsel ve kültürel değerlerinin yanı sıra turizm açısından da kentin odak noktası haline gelmiştir.

Kısaca, tarihi yarımada'yı ele aldığımızda İstanbul'un geçmişte ve günümüzde merkezini oluşturmuş kalbidir diyebiliriz. Surlarla sınırlanan tarihi yarımada gerek Bizans imparatorluğu, gerekse Osmanlı imparatorluğu döneminde idare merkezi olmuş, Bizanslılar ve Osmanlılar en görkemli eserlerini burada yaptırmışlardır. Kapalı çarşı, Ayasofya Camii, Sultanahmet Camii, Süleymaniye Külliyesi ve Camii, Yeni Camii, Fatih Cami gibi pek çok yapının sadece bir kaçıdır. Şehrin en önemli ticaret ve kültür merkezi unvanını günümüze kadar getirebilmiş ve işlevini yitirmemiştir. İstanbul'un en önemli ticaret binaları ve çarşaları bizlere, o dönemlerden izleri sunmaya çalışmakta fakat tarihi yapılar yaşamı sürdürme sancıları çekmektedir. Bu tarihsel mirasımız bu gün, az korunabilmiş bir silüet ve sit bütünü ile bunun yanında kültür ve turizm eylemlerinin yoğunlaşması olarak karşımıza çıkmaktadır. Yarım adanın, kısacası şehrin tarihi ile bağlantısını kuran bu bölgenin, daha geniş görüşlerle kültürel değerlere öncelik verilecek şekilde ele alınması gün geçtikçe zorunlu hale gelmektedir.

2.1.1 Tarihi Yarımada'nın Tarihi

(M.Ö 7.Yüzyıl) Bizantion Kentinin Kuruluşu

Yunan kolonistlerinin kurdukları ve Roma egemenlik dönemine kadar yaşayan kent şimdiki tarihi yarım ada da oluşmuştur. Kentin kurucusu Bizans adında bir kişi olduğu ve kentin adının da bu isimden türediği varsayılmaktadır. Kuruluş tarihi yaklaşık olarak (658-660) arasında kabul edilmektedir (Kılınçaslan, 1981).

(M.S.4.Yüzyıl) Bizans İmparatorluğunun Kuruluşu

İlk Doğu Roma'nın başkenti olarak kurulan kent daha sonra Bizans İmparatorluğu olarak, Osmanlıların fethine kadar yaşamıştır. Kurucusu I. Constantinus Kenti ele geçirdikten sonra kentin adını Constantinapolis olarak değiştirmiştir. Bu dönemde de tarihi yarım ada kentin merkezi seçilmiş ve burada gelişim göstermiştir. Kentin kuruluş tarihi olarak(324-327) kabul edilmektedir.

(M.S. 15. Yüzyıl) Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluşu

Fatih Sultan Mehmet'in kenti 1453 yılında fethetmesiyle başlayan İmparatorluk 20.yüzyılın

başlarına, halifeliğin kaldırılmasına kadar sürmüştür. Osmanlının sonuna dek tarihi yarımada kentin ana merkezi olmuş, diğer yüzyıllardaki önemini devam ettirmiştir.

Kısaca tarihi yarımada kuruluşundan itibaren yaklaşık olarak 2115 yıl yabancı kültürlerle ve 500 yıla yakın olarak ta Türk kültürüne kucak açmıştır.

2.1.2 Tarihi Yarımada'nın Topoğrafik Durumu

İstanbul kentini ve tabiki kentin oluşumu olan tarihi yarımada ve çevresini tanımlayan ve ona karakter kazandıran en önemli bileşeni, dünyada eşi olmayan topoğrafik durumudur. Topoğrafik durum ve yarımadanın denizle olan ilişkisi, kentin ana strüktürünün temel taşı oluşturmıştır. Tarihi yarımada kentin kuruluşundan son dönem içine almasak bile yaşadığı yüzyıllar içinde ve her döneminde kıyılar boyunca gelişmiş, geniş alanlara yayılmış ve sonuçta lineer bir kent oluşumunu sağlamıştır.

Tarihi yarımadanın uç kısmından kuzeybatıya doğru yavaş yavaş yükselip, Saraçhane'de bir boyun yaptıktan sonra tekrar yükselen bir plato Haliç kıyısına kavuşur. Bu uzun plato aralıklı olarak Haliç'e inen vadilerle kesilir ve bu platonun vadilerle arasında kalan yükseltiler tepeleri oluşturur. Unkapanı vadisi, Saraçhane boynundan geçerek Bayrampaşa vadisine (deresine) iner ve derenin denize döküldüğü Yenikapı'ya uzanır. Çok geniş olan Bayrampaşa vadisi, kuzeydeki platoyu güneydeki yayladan (Cerrahpaşa– Kocamustafapaşa) ayırır ve bu yayladan yamaçlar halinde Marmara'ya ulaşır (Kömürçüyan, 1988).

Asıl kent alanı dışında topoğrafya, Haliç'in iki yanında, kıyıda fazla yerleşme alanı bırakmadan vadilerle denize inen, fazla yüksek olmayan tepeler ve onların yamaçlarıyla belirlenir. Surlar dışında en geniş kıyı alanı da Eyüp'tür. Yani eski adıyla Kosmidon'dur. Diğer yerleşme alanları ise vadi uçlarında yer almaktadır.

Bu genel topoğrafik oluşum kentin tümünü bir kıyı ve yamaç kenti haline getirmiştir. Yakın zamanlara gelene kadar kentin dokusunu bütün tarihi devirler ve imparatorluk dönemlerinde kentin fiziksel ögesi kıyılar, yamaçlar ve tepeler üzerinde kurulmuş anıtların oluşturduğu silüetler oluşturmuştur. Ve İstanbul kentinin panoramik silüetlerini oluşturan mimari anlayışlar, kentin kimliğini meydana getirmiştir (Kuban, 1970).

Şekil2.2 İstanbul'da arazi yükseklikleri (Kılınçaslan, 1981)

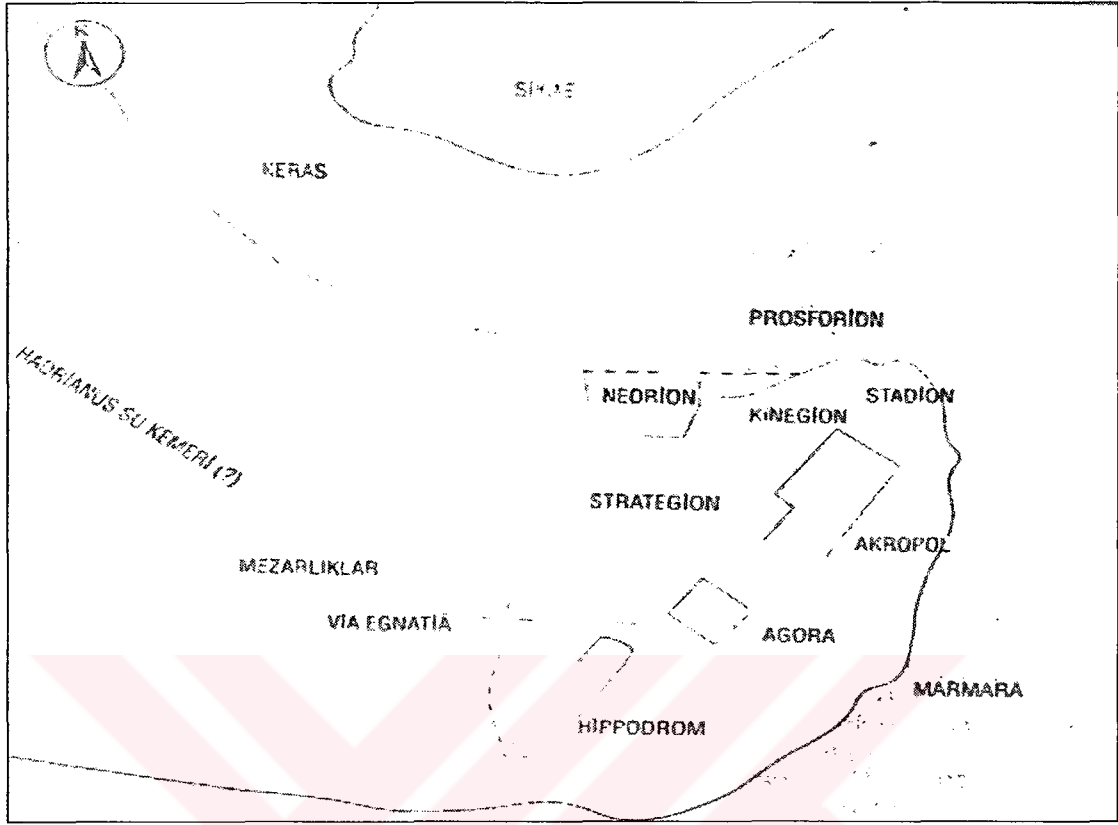
2.1.3 Tarihi Yarımada'nın Dönemlere Göre Gelişimi

2.1.3.1 Bizans Dönemi

1.Constantinus Çağına Kadar Bizantion (M.Ö. 8-6. yy)

Bugünkü İstanbul'un ilk çekirdeği olarak kabul edilen Bizantion kenti tarihi yarımada diye adlandırdığımız bölgede kurulmuştur. Bir eski Grek kenti olan Bizantion kentinin giriş kısmını kentin limanı sayılan Haliç kıyıları oluşturmuştur (İst.Ansk.) İlk bu dönemde yapılan surların, Sirkeci'den başlayıp tarihi yarımadaı çevreleyerek Ahırkapı'dan denize ulaştığı ve 5 km uzunluğunda olduğu varsayılmaktadır (Kuban, 1970).

Bugün Topkapı Sarayının olduğu yerde, tepenin Boğaza doğru hafif meyilli uzandığı burunda kentin akropolü ve bunun altındaki denize inen bölgede tapınaklar ve stadyum gibi yapılar bulunmaktadır. Bu yapıları yarı dinsel olarak nitelersek kentin kuzey bölgesinin dinsel ve kamusal işlevlerle ayrıldığını söyleyebiliriz. Yerleşim bölgesi olarak kentin tamamen kuzey kısmı ve yönetim bölgesi olarak da akropolün güneybatısı kabul edilmiştir.

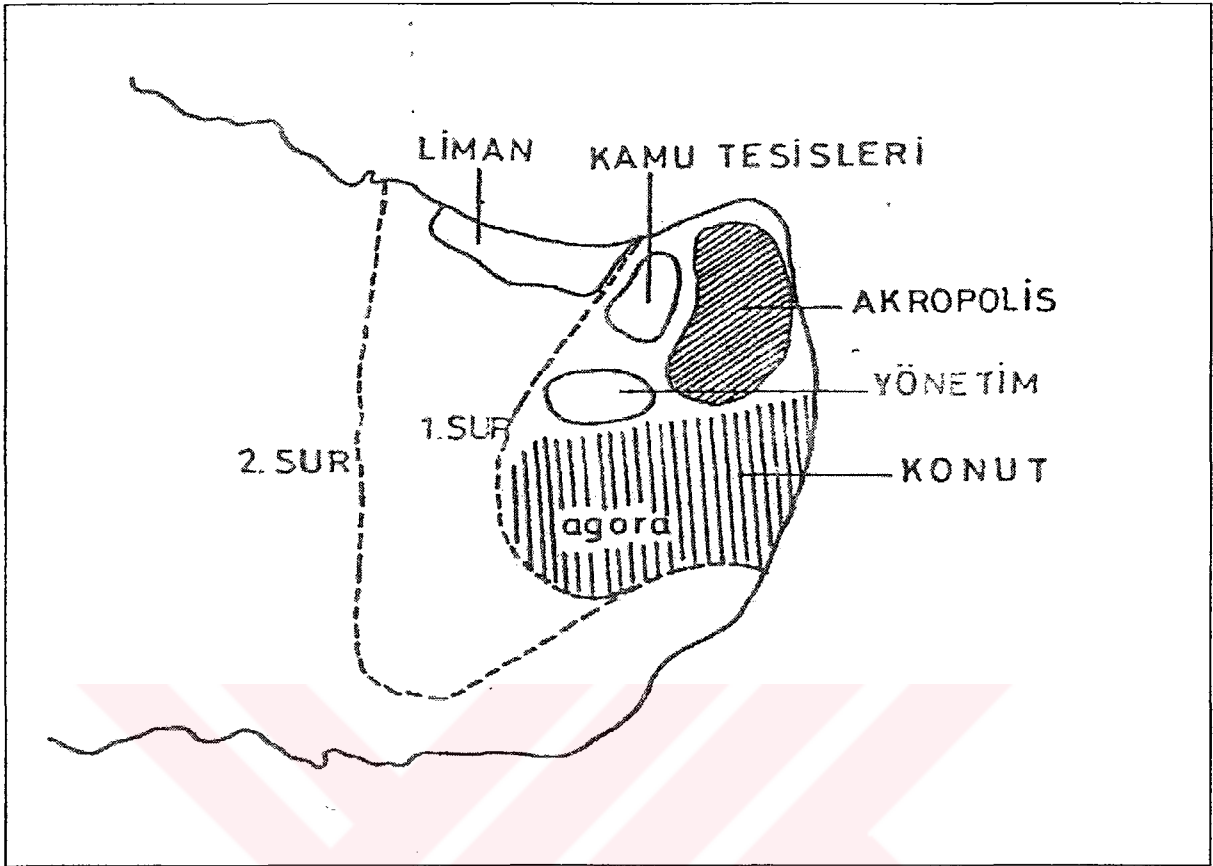
Şekil2.3 2-3.Yüzyıl arasında Bizantion (İstanbul Ansiklopedisi)

VIA EGNATIA : M.Ö 181'de yapılmaya başlanmış olan yol, Roma dünyasının, eski Yugoslavya, Arnavutluk, Makedonya'yı geçerek M.S. 4.yüzyılda Adrianopolis'i (Edirne) üzerinden yer yer Marmara Denizi kıyılarından, yer yer Trakya'nın iç bölgelerinden dolaşp İstanbul'a kadar uzatılmıştır.

Tarihi yarımada da ilk kurulan kentten günümüze kalan öğelerden biri, ilk liman bölgesi olması, ikinci öge, yönetim bölgesi olarak idarenin buradan sağlanması, diğer bir mekansal miras da akropol ve çevresidir. İlk olarak bu dönemde kurulan akropol önemini tüm devirlerde sürdürmüş ve Osmanlılar döneminde de saraylar aynı bölgede kurulmuştur. M.S.2. yüzyılda Bizantion Grek kentinden çıkıp Roma kentine dönüşmüştür. Batıya taşınan yeni surlar bu defa limanı emniyet altına almakta ve korumaktadır(Kılınçaslan, 1981).

1.Constantinus Dönemi

Yeni dönem, İmparator Constantin'in 4. yüzyılda Bizantion'u başkent yapmaya karar vermesiyle başlamış ve Konstantinapolis siyasal ve ekonomik açıdan bir dünya kenti kimliğini kazanmıştır. Kentin yeni yerleşmelerine başlanmış, ilk olarak 2. suru yıktırılmış ve yeni surlar yaklaşık 2,8 km daha ileriye inşa ettirmiştir. Surların başlangıç noktası Haliç'te Unkapanı – Cibali arası, bitim noktası ise Marmara'ya ulaşmıştır.

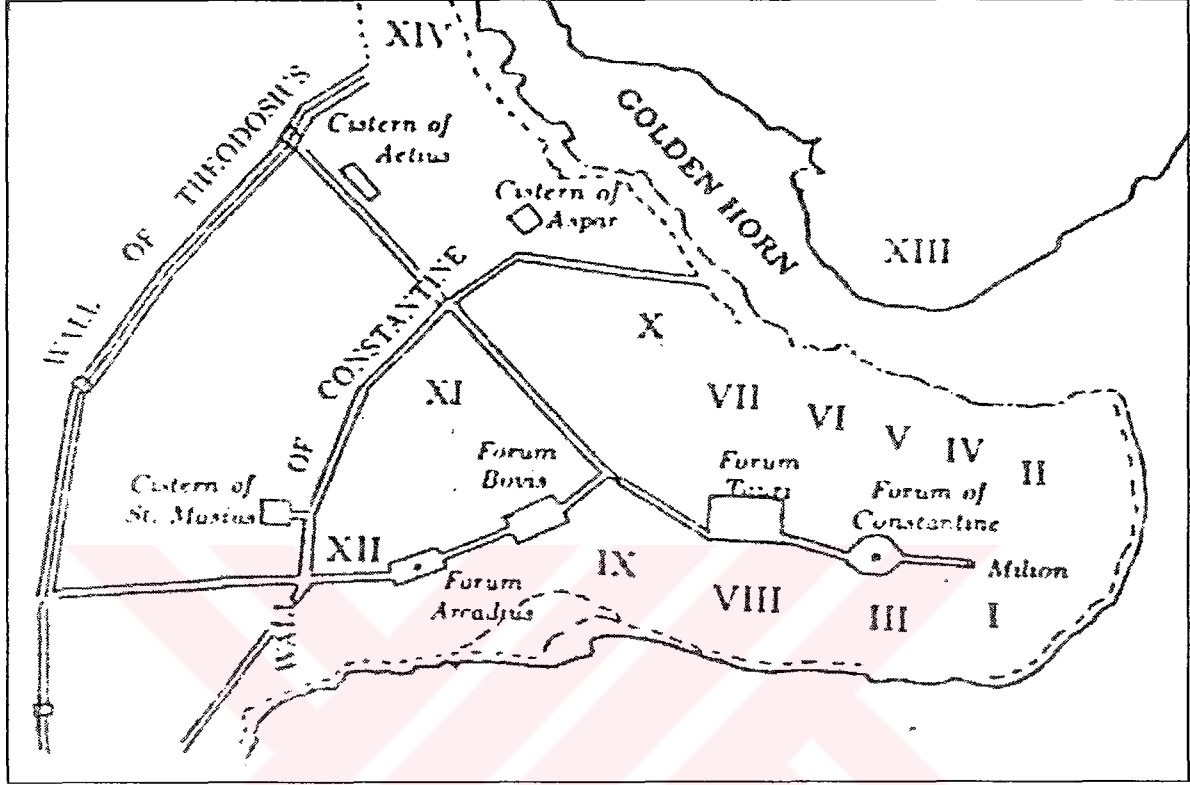

Şekil2.4 Bizantion'da işlevsel alanlar (Janin, 1964)

Romadaki her şeyi kente taşıyan imparator , oradaki yönetim biçimi olan idari bölünmeyi de kente uygulayarak kenti 14 bölgeye ayırmıştır. Kentin büyük arteri olan Mese (Kentin önemli dış mekanlarını birbirine bağlayan ve ulaşımın yükünü taşıyan kolonatl cadde olup adını dinsel Mese törenlerinden almıştır. Mese Osmanlılar döneminde adını Divanyolu olarak değiştirerek işlevini sürdürmüştür) Beyazıt'tan Edirnekapı'ya uzana yol ki bu ana aks ve buradaki yolların çemberle kesiştiği noktalarda başlıca forumlar oluşturmuştur Forum Tauri, Constantinus Forumu, Teodosios Forumu başlıca örneklerden sayılabilir. Yollar ve önemli yapılarla çevrili forumlar kent mekanının ana ögesini oluşturmuş ve daha sonraki yüzyıllarda kullanılacak ana yol omurgalarının temeli Konstantin döneminde atılmıştır (Eyice, 1975)

Beyazıt – Aksaray yoluyla Altın kapıya uzana 1.Konstantinus'un kendi Forumu üzerinde dönemin ilk büyük sarayı yapılmıştır. Ayasofya'nın inşası da aynı dönemi içermekte olup ve imparatorun kendi mezarının da içinde yer aldığı, kendi adına yaptırdığı Havvariyyun kilisesidir. Bu kilise daha sonra 1.Lustinianos döneminde yeniden inşa edilmiş (5.yy) ve fetihten sonra da yerine Fatih Külliyesi kurulmuştur. O dönemdeki sokak dokusuna da Roma

plan şeması hakim olmuş, birçok yeni yapılar, yeni meclis, dini ve askeri yapılar mimariye eklenmiştir (Kılınçaslan, 1981)

Şekil2.5 Bizans İstanbul'unda ana caddeler ve meydanlar (Janin, 1964)

Bizantion'un başlıca limanları Roma başkentinde de aynı özelliği sürdürmüş, Yenikapı ve Kumkapı olmak üzere yeni limanlar yapılmıştır. Ticaret merkezleri de gelişen limanlar etrafında artış göstermiştir.

Dönemin imparatorluk sarayı Bizantion dönemindeki akropolün yer aldığı alanda yaptırılmış ve bu alan yüzyıllar boyunca da önemini korumuştur. Kentin yerleşimi bugünkü Ahırkapı semtinde, büyük sarayın ve yönetim kemsinin çevresinde yoğunlaşmıştır. Kentin sur dışı yerleşimi ise şimdiki Ayvansaray (Blahernai) ve Galata (Sykai) dir.

Başta çok yoğun olmayan kent nüfusu 5. yüzyılda hızla artış göstermiş ve buna bağlı olarak dış ülkelerle ticaret artmış ve bölge büyük bir pazar olarak ticaret sanayi kapasitesini arttırmıştır. Aynı dönemlerde, 4. yy sonu ve 5. yy başlarında şehri tehdit eden Hun ve Got akınları nedeniyle II. Teodosius döneminde sur içi yerleşmesinin dışındaki alanları korumak ve savunmak amacıyla günümüze kadar ulaşan surların inşasına başlanmış (413) ve daha sonraki yıllar içinde kara surlarının önüne ikinci bir sur ve hendek inşa edilmiştir (447). Yani

surların tamamlanmasıyla kentin yerleşim alanı genişletilmiş ve şehir 2/5 oranında büyümüştür (Mayer, 1943).

Tüm bu gelişmelere bakıldığında Konstantinapolis kuruluşu ile I. Lustianos arasındaki 200 yıllık dönemde şehir biçimlenmiş ve en görkemli anıtlara da sahip olmuştur. Kısaca Doğu Roma başkentinin en gelişmiş dönemi 4. ve 5. yüzyıllarla I.Lustinianos'un imparatorluk dönemine rastlamıştır (İstanbul Ansiklopedisi).

Ortaçağ Konstantinapolis Dönemi

Konstantinapolis kentinin geç Roma görkemini yitirdiği dönem, Heraklios'un (610-641) Doğu'daki yenilgisiyle başlar. Bizans'ın küçülmesiyle, Konstantinapolis'in küçülmeye başladığı tespit edilmiştir. 7. yüzyıl ve 8. yüzyılın ilk yarısında Araplar kenti kuşatma girişiminde bulunmuş ve bu girişimi de pek çok yapının camiye çevrilmesiyle kanıtlanmıştır. Ortaçağ dönemine ait olan Bodrum Camii (Mirelaion Manastır Kilisesi) bu dönemde değişime uğramış örneklerinden biridir.

10. yüzyıla kadar olan dönem içinde Konstantinapolis kentinde yine kentsel büyüme gözlenmiş, anıtlar ve kamu yapılarında artışlar ve gelişmeler görülmüştür. Yine aynı dönemlerde deniz ticareti ve limanlar çok önem taşımış ve Haliç yönünde olan aksın büyümesindeki en büyük pay çok önemli liman fonksiyonlarını üstlenmesine bağlanmıştır.

10. yüzyıldan sonra kentsel büyüme olmamış ve hatta giderek parçalanmalar görülmüştür.

11.Yüzyıldan itibaren bozulan ekonomik durumla beraber şehirde azınlıklara birçok imtiyazlar tanınmış, gümrük muhafiyetleri yanında, Haliç kıyısında iskeleler ve ticaret kolonilerinin mallarını rahatça depolayabilecekleri alanlar tahsis edilmiştir. 11.Yüzyılda başlayan bu imtiyaz hakları 13. yüzyıla kadar devam etmiş , bu haklar nedeniyle ekonomi ve ticaret potansiyelinde çöküşler kaydedilmiştir (Akdağ, 1974).

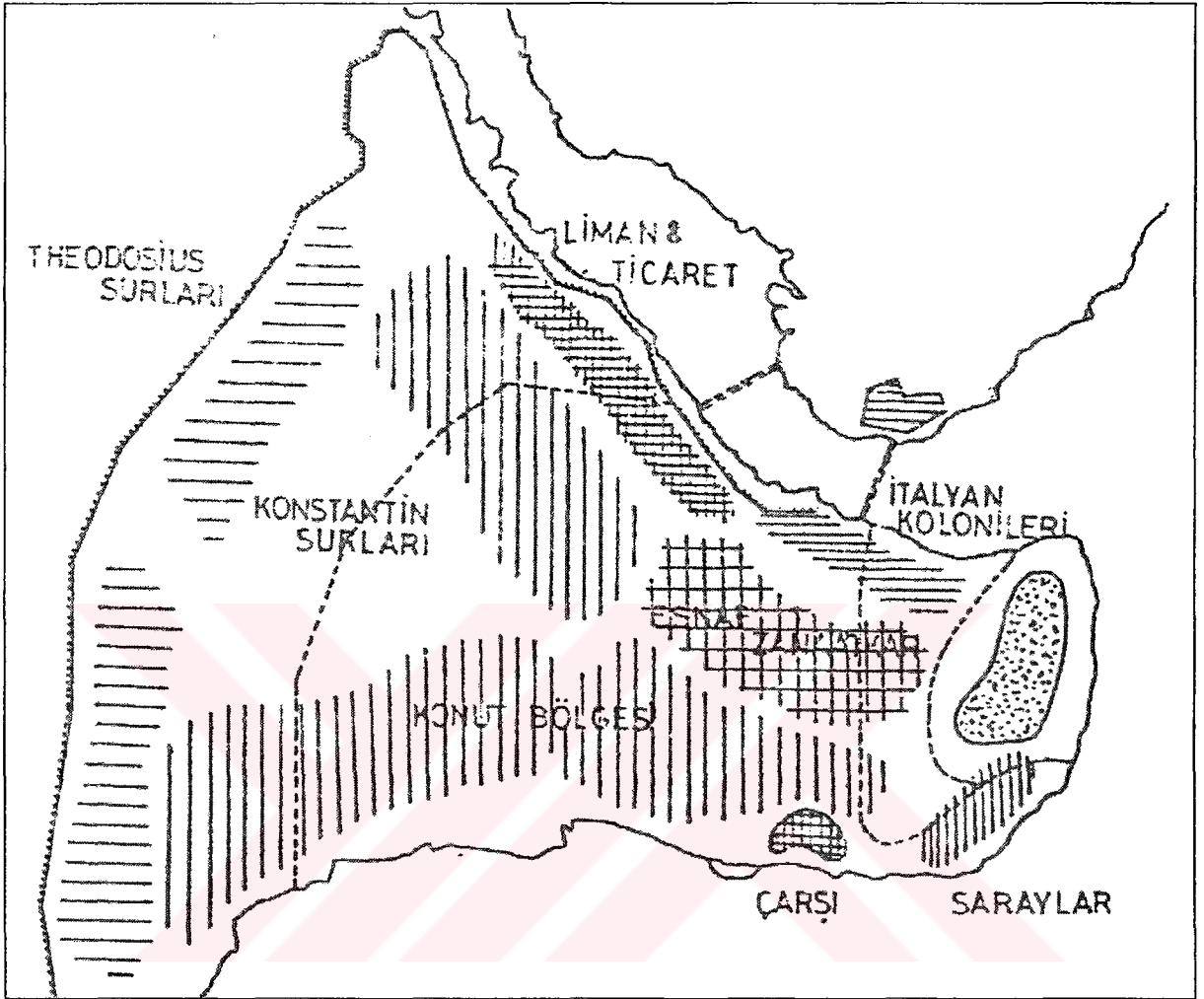
13. Yüzyıla gelindiğinde Latin yağmasından sonra geriye kalan Bizans kentini Osmanlı köylemiş, harap ve bakımsız olarak devralmıştır. Bizans'ın son dönemlerinde ekonomik, siyasi ve ticari alanda yaşanan bu çöküş mimariye de tamamen yansımış, özellikle istilalar nedeniyle devrin önemli yapıları tahrip edilmiş, yerleşimler yağmalanmış ve özellikle surlar büyük hasar görmüştür. Ve bu çöküş dönemi 14. yüzyılda da devam etmiş, hiçbir alanda ilerleme kaydedilmemiştir (Kılınçaslan, 1981).

Şekil2.6 Bizans döneminde İstanbul (Splendeur de Lorient)

Kısacası, 13. yüzyılın sonlarından 15. yüzyılın başına kadar geçen sürede kent siyasal bakımdan kargaşalar geçirmiş ve bu karışıklıklar ekonomiye ve kaçınılmaz bir sonuç olarak

mimariye de yansımıştır (Akdağ, 1974).

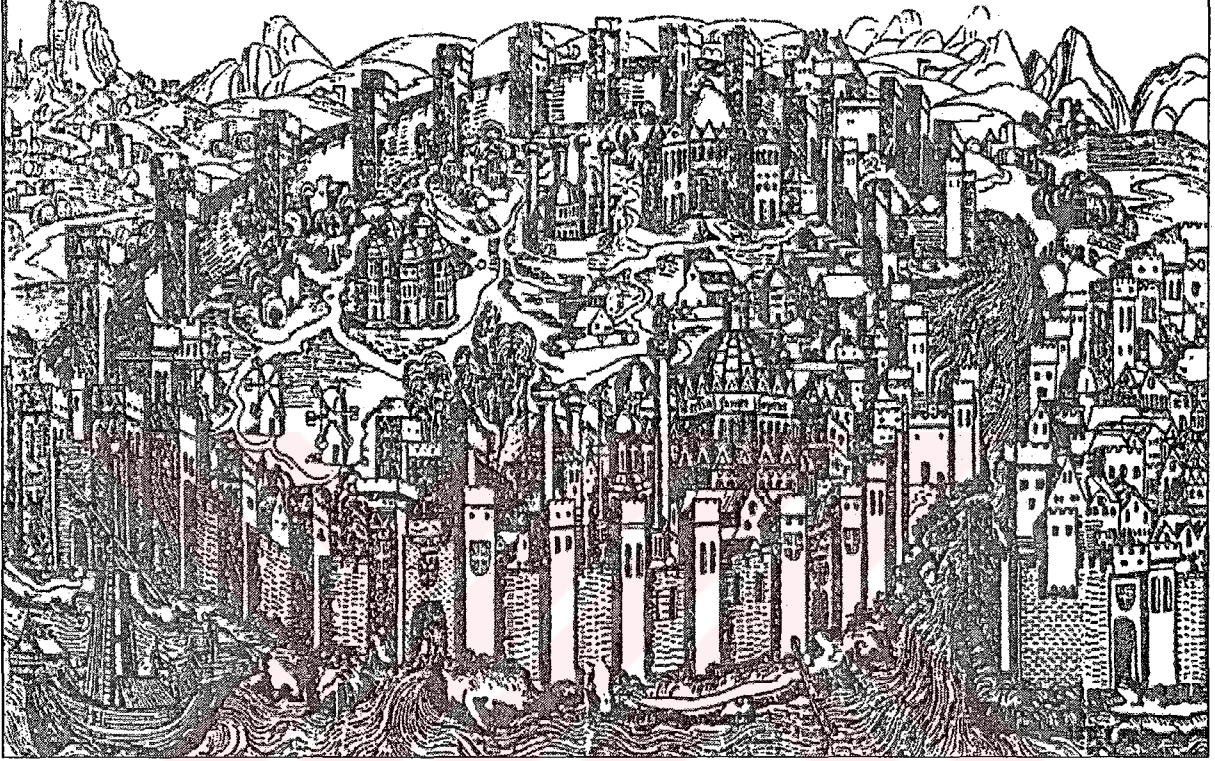

Şekil2.7 14.Yüzyıl İstanbul'da işlevsel alanlar (Janin, 1964)

2.1.3.2 Osmanlılar Dönemi

Fatih'in 15. yüzyılda İstanbul'u fethetmesiyle yeni bir çağ açılmış, Osmanlı İmparatorluğunun en büyük politik amacı gerçekleşmiştir. Bu fetihle yeni bir kültür İstanbul'da yerleşmeye ve gelişmeye başlamıştır. Türklerin şehri fethinden sonra burayı başkent yapmaları, Anadolu'dan gelen halkın buralara yerleştirilmesiyle mevcut Bizans kültürü üzerine Türk kültürünün ilk tohumları ekilmiş olmuştur. Böylelikle ülkede birçok gelir kaynağı şehre akmaya başlamış, ve yeni çağın başlangıcından bu yana İslam dünyasının en büyük kentlerinden biri haline gelerek bugüne ulaşmıştır.

Fatih döneminde yapılaşma çok yoğundur ve tıpkı 1.Konstantinus döneminde olduğu gibi kent yeni bir çehre kazanmıştır. Kente İslami bir karakter kazandıran camiler, medreseler, hamamlar vb. pek çok yapı inşa edilmiştir. İlk imar hareketleri bu dönemde kendini göstermiş, bunu da ilk olarak surları onararak uygulamışlardır.

Şekil2.8 1493 Yılında İstanbul şehir yerleşimini anlatan bir gravür (Schedels)

XV: yüzyıl sonlarında I. Selim zamanında İstanbul'un ünlü yapıları oluşmaya başlamıştır. Türkler tarafından inşa edilen camiler ve diğer eserlerden başka , Bizans döneminden kalan ve camiye çevirilerek dolaylı olarak korunan pek çok eser , başta Ayasofya olmak üzere Kalenderhane , Mustafa Paşa, Atık Ali Paşa, Küçük Ayasofya , Fener-i İsa, İmrahor, Mesih Paşa, Kariye camileri kentin dokusu ile bütünleşmektedir (Sezgin, 1982).

Ekonomik ve toplumsal yapının kuvvetlenmesi sonucunda, siyasal yapı da gelişme göstermiş ve bunu takiben bu gelişmelerin sembolü olarak düşünülen yapı mimariye katılmıştır. Şehir de Bizans devrinde olduğu gibi, Haliç yakalarında nüfusun ticari merkezi eski yerini korumuştur. Fatih devrinde "Bedesten" bugünkü iç Bedesten yapılmış, daha sonra aynı bölgeye yapılan yeni Bedesten'e kadar burası kullanılmıştır.Diğer bir çarşısının Fatih külliyesi etrafında kurulduğu anlaşılıyor. Pek çok saraç ve demircinin burada yerleştiği

biliniyor.

Bütün bu yapılaşmanın ortasında İstanbul'da daha 15. yüzyılın sonunda İslami bir çevre kazandıran dini yapılar ve onlarla birlikte yapılan mektep, medrese, hamam gibi vakıf yapıları sayısı 300'ü bulmuştur. O dönemde İstanbul'un en önemli yapısı İstanbul'a kimlik kazandıran Fatih kompleksidir. Fatih'in Camisi ve Türbesi Konstantinin kurduğu "Apostolion Martiryonunun" yerine kurulmuştur. Fatih devrinde idari ve ticari merkezler Bizans döneminde kurulmuş olan bölgelere çok yakın yada aynı yerlere inşa edilmiştir. Bu dönemlerde Bizans dönemindeki yol akslarının değişmemesi dikkat çekici olmuş fakat Konstantinapolis'in Mese'si üzerindeki yoğunluğunun Beyazıt'tan Fatih'e kaydığı gözlenmiştir. Aynı yüzyılda yine yerleşim alanı olarak yoğunluk Haliç kıyılarında oluşmuştur (Ayverdi, 1953).

16. Yüzyılda Haliç kıyılarında ve yarımada'nın pek çok önemli noktasında meydanlar, camiler ve çeşmeler oluşmuş ve %30 dini yapılar Haliç sırtlarında inşa edilmiştir.

Bizans şehrinin anıtsal aksı, esas itibariyle Beyazıt'tan sonra Marmara sahiline paralel olarak Büyük Forum dizisinden geçmekteydi. İstanbul'un anıtsal gelişmesi Beyazıt – Edirnekapi yolunun üzerinde Haliç'e paralel aks yaratmıştır. Nitekim 16. yüzyılın ortasında önce Şehzade Külliyesi , bir süre sonra topoğrafik ve boyutsal nedenlerle bu aksın biraz dışında yer alan Süleymaniye Külliyesini görüyoruz.

Hıristiyan Bizans ile Müslüman İstanbul arasındaki toplumsal farklar da değişimlere yol açmıştır. İslam şehirlerinde Forum yani, halkın toplandığı büyük meydanlar oluşmamış, yerine camiler ve onun etrafında oluşan çeşitli fonksiyonları içeren külliyeler ortaya çıkmıştır. Genellikle şehre hakim yüksek tepelere, yerleşmelerin ana merkezlerini oluşturan bölgelere yerleştirilen külliyele çevrelerinde de yeni yerleşimler oluşturmuştur (Tokay, 1994).

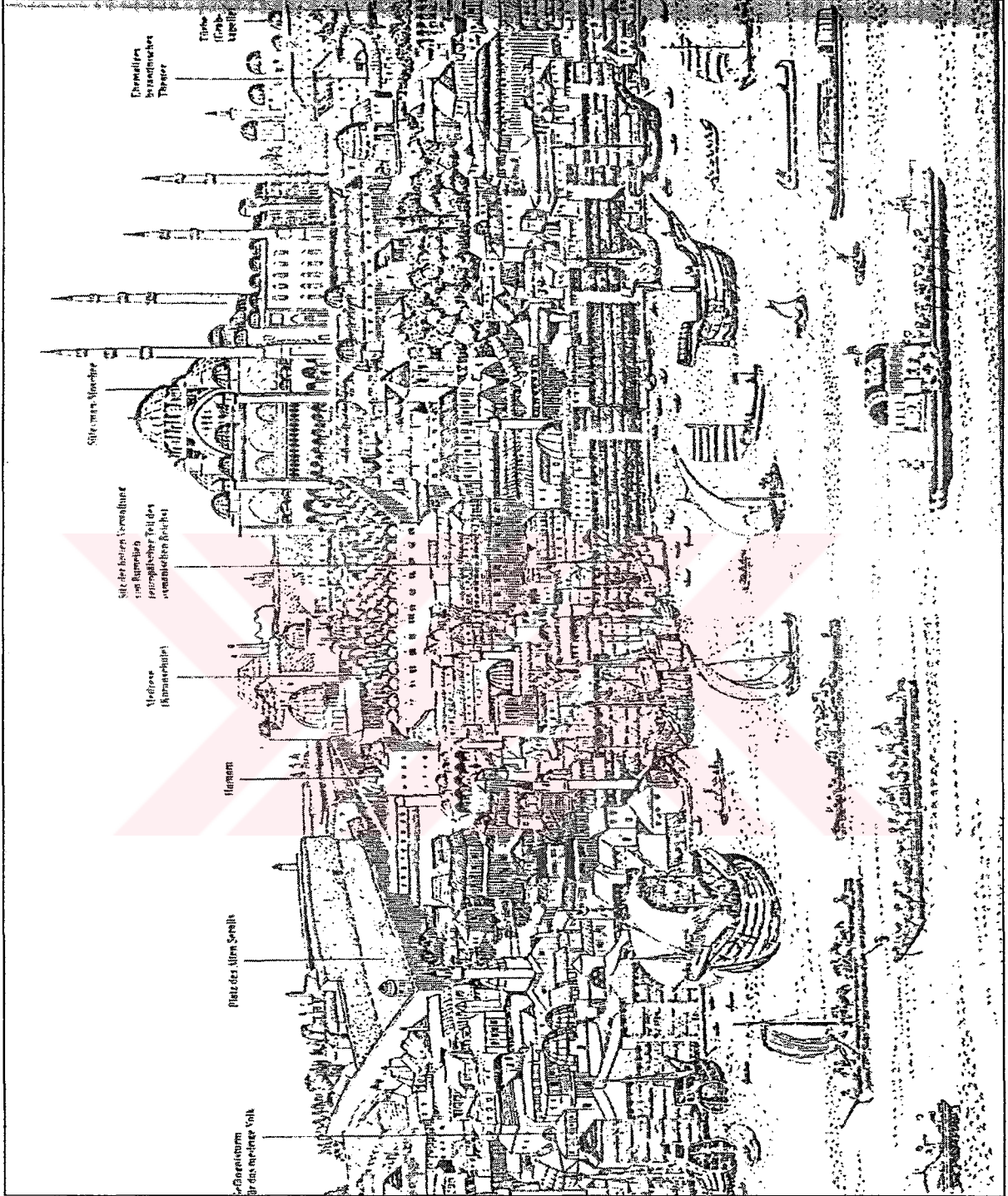
Kentin, Osmanlı İmparatorluğu'na geçmesiyle en büyük yapılarını dini yapılar oluşturmuştur. Bu yapılar Bizans'taki düğüm noktası olan kilise ve forumların hemen yakınına yerleştirilmiştir. Sultanların büyük yapıları, külliyele, camiler, medreseler, imaret, vb yapıların yer seçimleri işlevselden çok simgesel kaygılarla olmuş ve yer seçiminde ikinci önemli etken ise genel bir silüette etkili olabilecek bir yer bulunması olmuştur.

Şekil2.9 1520 Yılında İstanbul şehir yerleşimini anlatan bir gravür (Sezgin, 1982)

17. Yüzyılda şehir yine büyümeye ve kalabalıklaşmaya devam etmiştir. Fakat anıtsal yapı yoğunluğunu geçmiş yüzyılla karşılaştırdığımız zaman çok büyük duraklama olduğunu görüyoruz. Yüzyıl başında tarihi yarımada da Sultan Ahmet ve ikinci yarısında , 1596'da başlanıp yarım kalmış olan Yeni Camii bu ölçüde yapılan son hamlelerdir. Şehrin fizyonomisinde büyük katkıları olan bu iki caminin dışında Divan yolu üzerinde ve Fatih – Beyazıt arasında yüzyılın ikinci yarısında Sadrazamlar tarafından yaptırılan camii ve medreseler şehrin en büyük aksını değerlendirmişlerdir. Ayrıca bu dönemde İstanbul pek çok büyük yangın geçirmiş ve bir çok yerleşim alanları yok olmuştur. Bu büyük yangınlardan sonra şehir içinde boşluklar oluşmuş, buradaki yerleşimler kıyı bölgelerine kaymış ve böylece boşalan alanlarda yeşil alanlar yani mesire yerleri oluşmuştur (Çelebi Seyahatnamesi).

Osmanlılar devrinde yapılan dini yapıların dağılışı ile nüfus arasındaki ilişki olduğu kabul edilecek olursa nüfusun üçte birinden fazlasının kentin her devirde en kalabalık bölgesine yani Haliç'e bakan sırtlara yerleştiği anlaşılmaktadır.

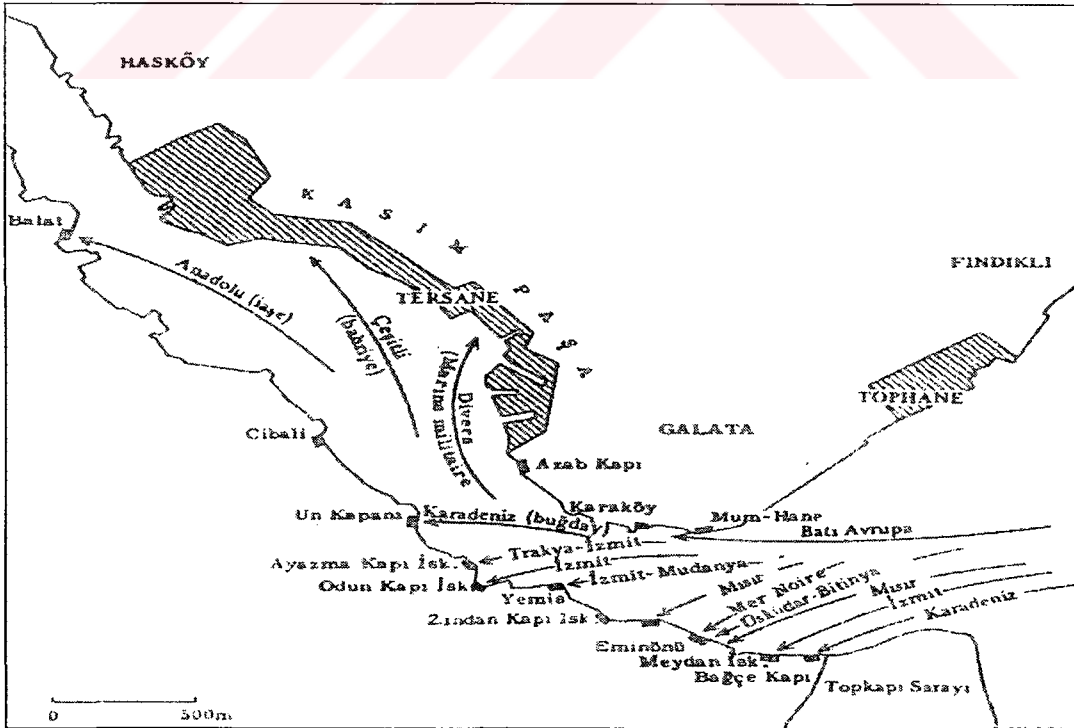

Şekil2.10 16. Yüzyılda İstanbul'u siluetini anlatan bir gravür (Morris, 1988)

17. yüzyılda yerleşme alanları büyümüş , Eyüp bir şehir haline gelmiştir. Kasımpaşa büyümeye devam etmiş, Hasköy, Piripaşa, Sütlüce semtleri birbirleriyle yakınlaşarak, tepelere tırmanmamakla beraber, Haliç'in doğu sahiline yayılmışlardır. Yedikule dışında Türklerin oturduğu büyük bir dış mahalle meydana gelmiştir (Mantran, 1986).

Ticaret alanında, karayolları ticaretine de açılmakla beraber deniz yolu İstanbul ticaretinin, beslenmesinin esas kaynağı olarak kalmıştır. Buna bağlı olarak, şehrin ilk kuruluşundan beri en önemli liman olma özelliğini taşıyan Haliç ve Yarımada çevresi kıyıları, o zaman için dünyanın en elverişli doğal limanı olarak, şehrin ticaret ve sanayi alanlarını yaşatmış ve geliştirmiştir. Şehrin liman tesisleri ve iskeleleri Sirkeci, Unkapanı, Balat arasında başta olmak üzere kıyı şeritlerinde yer almıştır.

Liman yerleri, şehrin bütün tarihi boyunca iç alanlarının yerini de tespit etmiştir. Bütün Haliç sahilleri ve Ayasofya – Beyazıt aksına bağlayan çarşı bölgesi günümüze kadar değişmediği ve bunun yanında fonksiyon yerleşiminde de farklılaşma olmadığı gözlenmiştir. Fakat şehrin nüfusunun artmasıyla ve mahallelerin kurulmasıyla ticaret bölgesinin Beyazıt'tan Aksaray'a ve Saraçhane'ye kadar uzadığı ve daha sonra Fatih'in çarşısıyla birleştiğini görmekteyiz. Zaman içinde şehrin han ve kervansarayları bu bölge içinde özellikle kendini göstermiştir, kente gelen besin maddeleri ve tahılların korunması amacıyla büyük depolar yapılmış ve bu depolarda malların saklanması ve satılabilmesi devlet denetiminde gerçekleştirilmeye başlamıştır. Ticaret bölgesinde bulunan hanlar, malların Pazar yeri olma fonksiyonunu karşılamıştır.17. Yüzyılda İstanbul'daki zengin zanaat faaliyeti sonucunda geniş bir üretim gerçekleştirilmiştir. Bu dönemde her esnafın adıyla anılan bir çarşısının olması da zenginliğinin bir işareti olmuş ve pek çok imalathane ve atölyeler kurulmuştur(Sağnak, 1984).

Şekil2.11 17.Yüzyılda İstanbul iskeleleri ((Mantran, 1986)

18. Yüzyıla gelindiğinde ise en göze çarpan farklılaşma dini yapıların diğer yüzyıllarda %62,4 iken % 45'lere düşmesidir. Bu yüzyılda da şehri pek çok büyük yangın tahrip etmiş ve sur içi yerleşimleri hemen hemen boşaltılmış ve iç kesimde kalan yerleşimler fazla gelişmemiştir. Sur içi camii ve mescit oranının fazla gözükmesi şehrin bu yüzyıl içinde geçirdiği yangınlar olmuştur (Suher, 1963). İstanbul'un kentsel gelişme tarihinde önemli olan öge Lale Devriyle saray etrafına sokulan Fransız saray bahçelerinin Türk bahçe karakterine yansıtılmasıdır. Bu dönemde özellikle Haliç ve kıyı şeridi yalılar ve güzel bahçelerle dolmuş, fakat bu yapıların hiçbiri günümüze ulaşmamıştır.

19.Yüzyılda mimaride sarayların, köşklerin yanı sıra yoğun olarak yapılan kışlaları görüyoruz. Bu yüzyılda askeri gereksinimlerin karşılanması düşünülerek tersane tesisleri kurulmuş ve bunlar çoğunlukla sarayların arsalarında inşa edilmiştir. Bunlara bağlı olarak Haliç'in sanayileşme süreci başlamış, denize yakın yerleşimler niteliklerini kaybetmişleridir. Aynı şekilde Osmanlı İmparatorluğu'nun gücünün tükenmeye başladığı bu yüzyılda şehrin batı dünyası ile ilişkiler kuran tarihi yarımada ve sur içi dışındaki bölümlerin gelişmesine karşılık , tarihi çekirdeğin ve eski yerleşme bölgelerinin terk edilmesi bölgeyi yıpranma sürecine sokmuş ve strüktürel özelliği kaybetmesine neden olmuştur(İstanbul Ansiklopedisi)

2.2 Tarihi Yarımada İçinde Süleymaniye Bölgesi'nin Konumu ve Önemi

İstanbul tarihi ve doğal zenginlikleri ile dünyanın en ilginç, en büyüleyici şehirlerinden biri, Tarihi Yarımada da bu büyüleyici şehir imajının temel ögesi olagelmıştır. Tarihsel gelişim süreci içinde Tarihi Yarımada, ticaret, yönetim fonksiyonları ile önemli bir merkez konumuna gelmiştir. Son yıllarda toptan ticaret, depolama, ve küçük imalatın da içinde yer aldığı Tarihi Yarımada, İstanbul Metropolitan Alanı'nın merkezinde bulunmaktadır. Gerek tarihsel gelişim süreci ile oluşmuş vazgeçilmez nitelikteki tarihi yapılar ve tarihi çevreler, gerekse doğal fiziksel çevre ile bütünleşerek oluşturdukları siluet ve görünüşler, gerekse binlerce küçük ticaret ve küçük imalat fonksiyonlarının yoğun ve kompleks nitelikteki iç ve dış ilişkileri Tarihi Yarımada'da kemikleşmiş bir kentsel yapı ortaya koymaktadır.

Bir zamanların ulema semti olarak bilinen Süleymaniye, Mimar Sinan'ın eşsiz eserlerinden biri olan Süleymaniye Külliyesi'nin eteklerinde kurulmuştur. Semtin geçmişteki kimliğini tespit ederken , 16. yüzyılın ortalarından itibaren 1557'de tamamlanan Süleymaniye Külliyesi'nin adı ile anılmaya başlandı ve daha eski olan Fatih'ten sonra "Ulema Semti" olarak kısa sürede İstanbul'un en önemli semtlerinden biri haline gelmiştir. Semte adını ve özelliğini kazandıran yapılar kompleksi; camii, mektepler, medreseler, darü'l hadis ,

darüşşifa, dürü'l kura, imaret(darüzziyafe) , hamam(dökmeciler hamamı) , kervansaray, tabhane, arasta çarşı(tiryaki çarşısı) bütünlüğünden oluşan Süleymaniye Külliyesidir. Semtin çeşitli şehrsel işlevleri büyüklüğünün etkisinde kalarak Süleymaniye Külliyesi'ne göre belirlenmiş, okul ve medreselerle eğitim ön plana geçmiş, semt bir ulema semti olarak gelişmiştir. Külliyenin dışında da Mimar Sinan'ın türbesi bulunmaktadır. Süleymaniye Cami karşısındaki Süleymaniye caddesi boyunca yürüdüğümüzde Valens (Bozdoğan) Su Kemerinin kalıntılarının bittiği yerde Bizans dönemindeki bir kiliseden dönüştürülen Kalenderhane Camii bulunmaktadır. Buradan Şehzadebaşı caddesine doğru yöneldiğimizde karşımıza çıkan Kuyucu Murat Paşa Medresesi günümüzde İstanbul Üniversitesi'nin kullanımında olan çok sevimli bir yapıdır. 1606 yılında yapılmış olan yapı döneminin mimari çizgisini taşıyan bir eserdir. Daha ileride sağda yer alan Damat İbrahim Paşa, Dar-ül Hadisi ve sebili barok özellikler taşımaktadır. Cadde üzerinde daha ileride yer alan Şehzade Camii ve ait olduğu Külliye Mimar Sinan tarafından 1548 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın ölen oğlu Şehzade Mehmet için inşa edilmiştir. Cami avlusunda çok sayıda türbe yer almaktadır. Külliyenin kervansarayı bitişikteki Vefa Lisesinin laboratuvar binası olarak kullanılmaktadır.(M.D, 72)

Süleymaniye Bölgesindeki bir diğer önemli yapı da Roma İmparatorluğu dönemine uzanan İmparator Valens tarafından yaptırılmış olan Valens (Bozdoğan) Su Kemeridir.

Bunlara ek olarak, 17. yüzyılın başlarında yapılan Defterdar Ekmekçizade Ahmet Medresesi, 1742 yıllarına imzasını atmış Atıf Efendi Kütüphanesi, Tirendaz Molla Çelebi Camii, 18. yüzyıla ait olan Recai Mehmet Efendi Mektebi ve bunun gibi pek çok tarihi değer taşıyan eserler sayabiliriz. Bölge 17. yüzyılın ilk çeyreğine kadar bir ulema semti olması nedeniyle gelişmiş ve saygınlığını devam ettirmiştir. Büyük evler ve konaklar daha çok Haliç'e inen yamaçta yer alan tüccar evleri olmuştur.

Süleymaniye Bölgesi Bizans Dönemine kadar uzanmış, kazandığı önemi ve gücü de Osmanlı Döneminde sürdürmüş, her dönemin yapılarına kucak açmış, tarihler boyunca onlarla gücünü arttırmış ve Süleymaniye dokusunu oluşturmuştur.

2.2.1 Süleymaniye Bölgesi'nin Tarihçesi

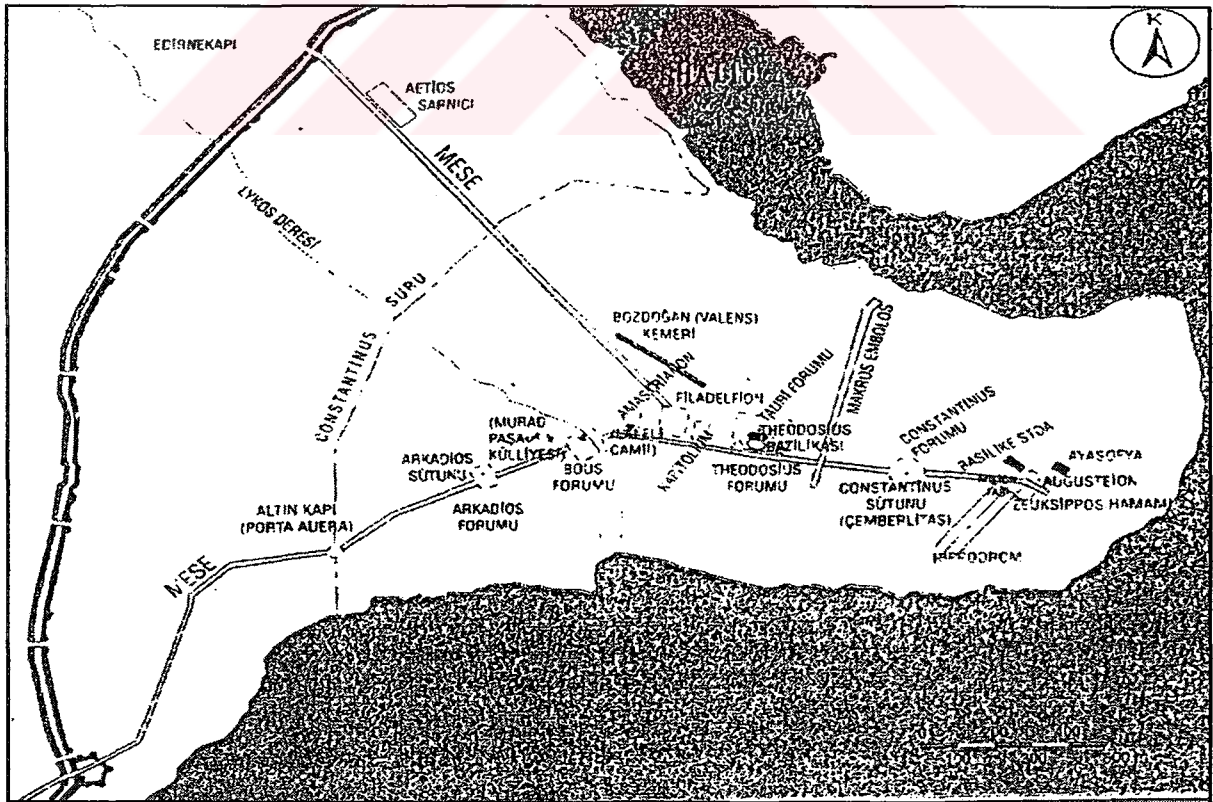
Süleymaniye Bölgesinin tarihsel gelişimine kısaca baktığımızda pek çok önemli döneme imzasını attığını görüyoruz. Bu gelişim içinde Roma, Bizans, Osmanlı İmparatorluklarını ve daha sonra Türkiye Cumhuriyeti dönemi ve sonrasını ana başlıklar içinde sıralayabiliriz.

Süleymaniye Bölgesinin sahip olduğu tarih, Roma dönemine kadar uzanmaktadır. (364-378)

yılları arasında Roma İmparatoru Valens, bölgede büyük bir su kemeri (Bozdoğan Su Kemeri) pek çok hamam, sarnıç yaptırmıştır. Daha sonraki (379-395) yılları arasında da Theodosius I, Mese Caddesi yani bugünkü Divanyolu boyunca yeni bir forum açtırdı. Forum Tauri olarak bilinen forum Constantinus I'in forumunun yaklaşık 700-800 metre batısında kalmaktadır. Bugünkü Süleymaniye ve Beyazıt Bölgelerini kapsayan alanlar; Theodosius II döneminden bir topografya belgesi olan Notia Urbis Constantinopolitance'de Constantinus surları içinde olan on iki bölgeden altıncısı Forum Theodosi veya Forum Tauri'dir. Roma Döneminde açılmış olan arterler boyunca devam eden meydanlar Bizans şehirlerinde de büyük önemlerini sürdürmüşler ve güçlenmişlerdir.

Bizans İmparatorluğu döneminde de şehrin anıtsal aksı, esas itibarıyla Beyazıt'tan sonra Marmara sahiline paralel olarak yine Roma dönemindeki büyük forumlar dizisinden geçmekteydi.

Osmanlı Dönemini ele aldığımızda, işlevsel Bizans ve Roma dönemlerindeki yer seçimi kurallarına uygun olarak yapılmışsa da dönemler arasında farklar göze çarpmaktadır. Osmanlı Döneminde toplanma yeri olarak forumların yerini camiler ve külliyeler almıştır. Bunların yanında okullar, hamamlar, saraylar yine eski dönemlerdeki yerlerine inşa edilmişlerdir.

Şekil 2.12 Bizans Dönemi mese yolu ve forumlar

Süleymaniye Bölgesinde 1453 yılında İstanbul'un alınmasıyla onu izleyen yıllar içinde tarihi önem taşıyan pek çok yapı inşa edilmiştir. İlk olarak 1454 yılında Saray-ı Atik, daha önce de Bizans Döneminde Capitola Botanyat Sarayı'nın yer aldığı alan üzerinde Forum Tauri'nin kuzeyinde inşa edilmiştir.

Şekil 2.13 Bizans Dönemi önemli eserler (Sherrard)

Yaklaşık 1477-1535 yılları arasında Süleymaniye Bölgesindeki konut yerleşiminde çok büyük artışlar olmuş, hane sayısı 5-6 kat artış göstermiştir. Bu nüfus artışıyla beraber pek çok olgu ortaya çıkmıştır. Bunların başında konut gruplaşması ve mahalleleşmenin ortaya çıkışıdır. Mahalleler, İstanbul'un dini çekirdeği olan cami, kilise veya sinagog yapılarının etrafında gelişen organik yerleşme alanları halini almıştır.

Bu dönemlerde yapılan külliye, genelde geometrik akslar çerçevesinde planlanmıştır ve bununla birlikte şehrin dokusunda da değişiklikler meydana gelmiştir. Külliye, cami esas olmak üzere çevresinde çeşitli sosyal görevi olan binaların düzenlenmesi şeklinde meydana gelmiş binalar kompleksidir. Ve bu nedendir ki külliye Osmanlı şehirciliğinin temelini oluşturduğu gibi kendi çevrelerinde yer alan sokakların ve mahallelerin oluşum şemasını tayin etmişlerdir (Tokay, 1994).

Külliye yapılaşmasına en iyi örnek o yüzyıllara ait olan Kanuni Sultan Süleyman'ın emri üzerine yapılan Süleymaniye Külliyesidir (1550-1557). Külliye şehrin genel görüntüsü ve genel yapısı içinde önemli bir yere oturmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun en büyük devrinin simgesi sayılan Süleymaniye Külliyesi, çevresindeki dokuyu değiştirmiş, konut yoğunlaşmasını artırarak Haliç'e doğru yönelen yeni bir doku ve silüet ortaya çıkarmıştır. 16. Yüzyılın sonlarına doğru bölgedeki doku değişimi tamamen kendini göstermiştir. Külliye etrafında oluşan ahşap konutların oluşturduğu daracık sokaklar arasında daha küçük camiler, medreseler, sivil yapılar da zaman içinde mimariye kazandırılmıştır (Tokay, 1994). (Kırazlı Mescit Cami, Vefa Kilise Cami, Ekmekçi Ahmet Paşa Medresesi, Yoğurtçuoğlu Medresesi, Ayşe Kadın Hamamı, Atıf Efendi Kütüphanesi v.b)

Süleymaniye Bölgesinin şehrsel yerleşmedeki biçimi ve nedenleri çok açıktır. İlk belirleyici öge bölgenin ağırlıkta dinsel nitelik taşımasıdır. Buna bağlı olarak ta kültür ortamı kendini göstermiştir. Her yerleşme biriminde hazire ve çeşmesi, cami ve mescidi, okul, kitaplık, hamam ve hatta tekkeleri ile bir sosyal – kültürel komşuluk ve katılım, güven, sorumluluk alışverişi ile karşılıklı ilişkiyi ortaya koymaktadır. Büyük ve önemli kültür merkezlerinin, sultan yada ona yakın kişilerce kurulan ve vakfedilen külliyelerin hemen yakınlarındaki yerleşmelerde bu katılım ve onu simgeleyen bu yapılar yer almaktadır. Büyük camilerin hemen yakınlarında küçük mescitlerin bulunması bunu çok güzel açıklamaktadır. Bu nedenle, toplumsal yapının biçimlenmesinin, nüfus dağılımını örgütsel ve idari strüktürü büyük tesisler olan külliyeler ile değil, daha küçük olan camiler, mescitler ve onlarla bütünleşen yapılarla açıklamak mümkündür.

Süleymaniye Bölgesi 16. ve 17. yüzyıllarda gelişme çizgisini sürdürmüş, fakat 17. yüzyılda bölge büyük ölçüde doku değiştirmiştir. Bu doku değişimlerinin ana sebebi yangınlardır. Nüfusun artması ve yapı yoğunlaşması sonucunda İstanbul'un ahşap konut mimarisi büyük tehlikeye girmiş ve 17. yüzyıl içinde büyük yangınlara sebep olmuştur. İlk yangın 1659 yılında meydana gelmiş, Süleymaniye Bölgesi içinde etkisini gösterip, bölgenin önemli yapısı olan Süleymaniye Camisi'nin etrafını sarmış, minareleri yanmış ve bununla birlikte çevredeki ahşap konutlar büyük boyutta hasar görmüştür. 1687 yılındaki büyük yangında ise Eski Saray tamamen yanmış ve büyük can kaybı olmuştur. 1792'de çıkan yangında ise pek çok ekabir konağı yanmış ve can kaybı olmuştur (Karabey, 1994).

Bütün bu yangınlardan sonra, Süleymaniye ve mahallelerin hasar görmesi sebebiyle İslahat-ı Turuk komisyonu kurulmuş ve önlem olarak da yollar mevzi olarak düzenlenmiştir. İlk olarak Süleymaniye'nin güneydoğusundaki Divanyolu 19 metreye genişletilmiş ve yol trafiğe uygun

olarak düzenlenmiştir.

Süleymaniye Bölgesiyle ilgili olarak ilk sigorta planı 1872'de hazırlanmıştır. Bunun devamı olarak ikinci plan 1904'de hazırlanmış fakat Süleymaniye Bölgesi'nin kuzey kısmı ve bazı bölgeler bu planda yer almamıştır.

Kısacası bu yangınlar sonucunda:

- Ahşap çabuk yanıcı bir malzeme olduğu için binaların yapı malzemesi değiştirilmiş ve pek çok yapı kagire çevrilmiştir.
- Pek çok cadde ve sokak genişletilmiştir.
- Sigorta planları hazırlanmıştır.

19.Yüzyıl başlarında Süleymaniye Bölgesine baktığımızda, bölgede sosyo-ekonomik, kültürel ve fiziksel pek çok değişim görmekteyiz. Buna neden olarak padişahlık yönetiminin üst kademelerindeki kurumların ve kişilerin yerleşim alanı olması gösterilebilir. Bu dönem içinde Şeyhülislam, yani imparatorluk sisteminin uygulayıcısı olarak adlandırılan bu kurum Süleymaniye Bölgesine yerleşmiştir. Bu dönemin en büyük özelliği de klasik Osmanlı şehirlerinin yönetiminin, İslam Dininin ve siyasetin üzerine kurulu olmasıdır.

Süleymaniye Bölgesi 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar özellikle topografik konumuna uygun gelişimini sürdürmüştür. Fakat bu gelişme içinde yangınlar ve depremler sonucunda bölgenin sokak dokusu ve konutlar sürekli değişmiştir. Yollar farklı bir düzenleme ile alınmıştır, fakat ana arterler ve anıtlar değişmeden kalmıştır. 1855 yılında İntizam-ı Şehir komisyonu kurulmuş ve bu komisyona göre bölgede tezyin, tanzif, tevessu, ve tenvir-i usül-u ebniye (düzenleme, yol genişletilmesi, sokak aydınlatılması, imar durumu) düzenlemeleri yapılmıştır.

Yine 19. yüzyılda Süleymaniye Bölgesinde zanaat ve ticaret alanında köklü değişiklikler olmuştur. Bölgeye 1800'lü yılların başında bazı ticari fonksiyonlar olarak kağıtçılar, eskiciler, kahveciler, bakırcılar ve diğer zanaat alanların getirilmiştir. Buna ek olarak da 20. yüzyılda bölgeye kalaycılar, kazancılar, değirmenciler, kovacılar, demirciler, mangalcılar ve unun gibi pek çok ticari dükkan eklenmiştir. Süleymaniye Bölgesine getirilen bu fonksiyonlar sonucunda bölge büyük bir canlılık kazanmış, bu canlılığa bağlı olarak da artan nüfusla birlikte konut alanları gelişmiş ve ekonomik olarak da artış olmuştur (Suher, 1978).

Ticaret merkezinin yavaşça bölgeyi sarmasıyla birlikte Eminönü-Sirkeci, Haliç başta olmak üzere kıyı bölgelerinde nakliyat amacıyla iskeleler yapılmış ve limanlar arttırılmıştır. 19.

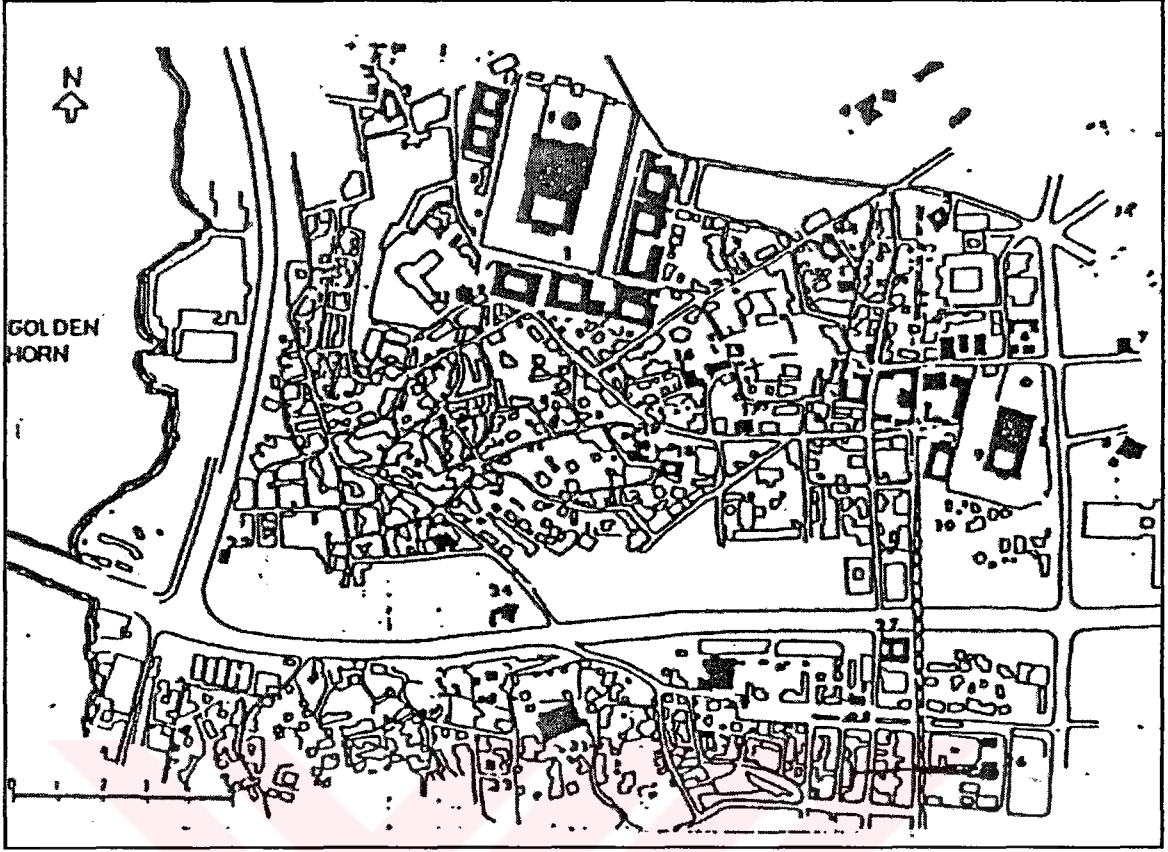
Yüzyıl ortalarında batıdan etkileşim nedeniyle özellikle anıtsal mimaride değişimler gözlenmiş ve en önemli yapı grupları olan külliyeler yerine kışlalar, sarayları okullar, yönetim binaları yaptırılmıştır. Bununla birlikte Süleymaniye Bölgesinin güneyinde yer alan Vezneciler ve Direklerarası şehrin en büyük görkemli eğlence merkezi olmuş ve bölge odak noktası haline gelmiştir.

Kısaca 19 yüzyıl başlarına kadar Süleymaniye Bölgesine baktığımızda kültür seviyesinin ve ekonomik düzeyinin yüksek olduğunu söyleyebiliriz. Bunun sonucunda da bölgede elit bir yaşamın hakim olduğunu gözleyebiliriz. Bölgedeki doku, bahçe içinde yer alan, büyük ve gösterişli konaklardan oluşmaktaydı. Binaların başta ahşap olduğu zamanla kagir malzeme kullanılmış ve geçmişte tarihle bağlantılı gelişmiştir.

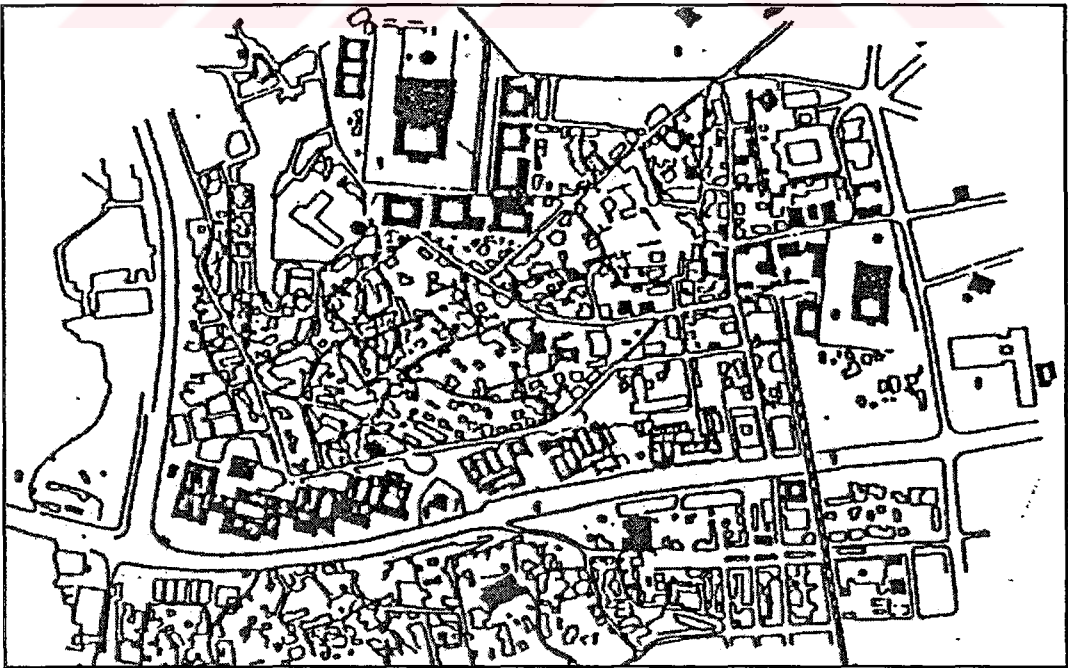
20. Yüzyıl başlarına gelindiğinde bölgedeki standart düşmüş, rejim değişikliği nedeniyle bu bölgede yaşayan bürokrat kadronun saygın kişileri konakları terk etmek zorunda kalmış ve bölge değişmeye başlamıştır. Bu bölgedeki değişimin diğer bir nedeni ise işlevsel niteliklidir. Bölgedeki baş gösteren ticaretin şekil değiştirmesiyle ve hızla imalatın bölgeye hakim olmasıyla nüfus artışı olmuş, büyük konaklar yerlerini bitişik nizamlı sıra evlere ve köşklere bırakmıştır. Ve bunu izleyen zaman içinde de apartmanlaşma sürecine girilmiş, mevcut olan iki-üç katlı ahşap konaklar yerini beş-altı katlı binalara bırakmış ve bu binalar da zaman içinde fonksiyon olarak atölye, imalathane olarak değişim göstermiş ve tabiki bölgedeki binaları çevreleyen bahçeler ortadan kalkmıştır.

Cumhuriyet Döneminde, Süleymaniye Bölgesi'nin Haliç'le bağlantılı olması ve Eminönü ile iç içe olup etki alanına girmesi nedeniyle özellikle kuzey kesiminde başta küçük imalatçılar ve daha sonra da sanayi tesisleri kurulmuştur. Bu sanayi tesisleri pek çok dokuma fabrikası, oksijen ve kapsül fabrikaları içerdiği 1934 yılına ait Pervitich Haritaları'nda görülmektedir. Bu durum bölgenin çöküş nedenleri arasında önemli bir yer tutar. 1938 ile 1949 yılları arasında ise Prost planına göre İstanbul'un yol sistemi değiştirilmiştir. İlk değişim ise Atatürk Bulvarının açılması ile olmuştur. Buna bağlı olarak araç sayısındaki artış hızlanmış, trafik sorunları bölgede kendini göstermiştir. Bütün bunların olumsuz etkileri sonucunda yeni yolların açılması gündeme gelmiş ve mevcut yollar tekrar genişletilmiştir. Atatürk Bulvarı açılırken bölgedeki birçok yapı adası ortadan kalkmış, Çinilizade cami ve Sebsefa Hatun okulu yıkılmış, Sebsefa Hatun Camisi tahrip olmuştur.

Dönem içindeki belediyenin imkansızlıkları nedeniyle, Fatih ve Süleymaniye Külliyesi arasındaki vadinin ve İstanbul'u Beyoğlu'na bağlayan ana trafik yolunun kenarındaki alanın Sultanhamam kökenli manifatura ve kumaşçılar toptancı tüccarları kooperatifine

Şekil 2.14 1950 Yılları Süleymaniye ve çevresi

Şekil 2.15 1966 Yılları Süleymaniye ve çevresi

satılmasıyla yoğun bir biçimde mimari yapılara sahip olan bölge büyük bir iş merkezine dönüşmüştür. Buna bağlı olarak bölgenin kuzeyinde, batısında ve güneyinde geniş yollar açılmış ve iş merkezinin cazip hale gelmesiyle imalatçılar ve nakliyeciler bölge dokusunu zedelemeye başlamışlardır.

Bu dönem içinde aile yapısındaki değişiklikler de mimariye yansımış, kuşakların bir arada yaşadığı konaklar ve köşkler yavaş yavaş fonksiyonlarını yitirmeye başlamış ve sonuçta çekirdek aileye hizmet verebilecek mimari anlayış gelişmiştir. Bunun yanında sosyo-ekonomik , kültürel değişim nedeniyle binalar bakımsızlığa itilmiş ve terk edilmiştir. Bu dönemdeki en çarpıcı farklılaşma şehir anlayışının bölgeyi terk etmesi, kırsal kesimin ekonomik nedenler dolayısıyla bölgeye göç etmesidir.

Sonuç olarak dönemler arasında olumsuz değişimlere sahne olan Süleymaniye Bölgesi, yine de Roma, Bizans ve Osmanlı mimarisini günümüze taşıyabilmekte fakat o dönemlerin kültürünü bize sunmaya çalışsa da büyük hızla yıpranmaya mahruz bırakılmıştır.

2.2.2 Süleymaniye Bölgesi'nin Çevreyle Bağlantısı ve Ulaşım İlkeleri

İstanbul'da özellikle Osmanlı İmparatorluğu döneminde güçlü devlet anlayışı ile büyük ve önemli yollar yapılmıştır. Bu yollar üzerinde önemli yapılar, konaklama tesisleri (kervansaray, han v.b.) inşa edilmiştir. Şehir içinde ise , yollar genellikle şehir merkezindeki dini ve ticari odaklara bağlanacak şekilde bir ağ sistemi içinde düşünülmüştür. Çoğu zaman sokaklar da dar ve çıkmaz sokak niteliğindedir. Yol sisteminin bu şekilde uygulanışı sonucunda özellikle tarihi çevrelerde büyük yangınlara neden olmuştur. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısında artan yangınlar 1882 yılında "Türük ve Ebniye" yasının çıkarılmasına neden olmuştur.

Süleymaniye Bölgesini ele aldığımızda aynı yapılaşma sahip olduğunu gözlemekteyiz. Bölge sokaklarının oluşumu ve algılanması Türk evi karakteriyle çok yakından ilişkilidir. Şehir ve kasabalar ister düz arazide, ister dağ yamaçlarında şekillenmiş olsun çıkmaz sokaklar daima mahalleleri geliş geçiş yolları dışında içe dönük yerleşim grupları şeklinde tespit etmiştir. Yalnız etrafındaki medrese, okul, kütüphane ve hastanelerle bir bütün meydana getiren camiiler, şehrin açık ve ortak toplumsal merkezini meydana getirmiştir. Bu genel durumun aynısı Süleymaniye Camisi ve çevresi içinde geçerlidir. Kendi içlerine dönük mahalleler oluşturan evler aynı zamanda büyük merkez olan Süleymaniye Camine açılırlar. Böylelikle mahalleler cami, ona bağlı mezarlığı, imareti ve alışveriş merkeziyle, kendi sivil ve sosyal ihtiyaçlarını karşılarlar.

Süleymaniye bölgesindeki sokak dokusunu incelediğimizde:

- Süleymaniye bölgesinde sokaklar hiçbir zaman çok uzayıp gitmez, çoğunlukla topografyaya uygun inişli çıkışlı kıvrılan yollarla, yürüyen kişiye sürpriz perspektifler sunan oldukça zengin bir görünüm sergiler.
- Süleymaniye bölgesinde sokaklar yaya ölçeği ve atlı araba boyutlarına uygun olduğu için oldukça dardır.
- Süleymaniye bölgesinde arazinin dik olan yerlerinden uzanan sokaklar eğri yada zigzag çizerek birbirleriyle ortak bir noktada çakışırlar.
- Süleymaniye bölgesinde sokakların bir çoğu Süleymaniye Camine doğru yönelmişlerdir.
- Süleymaniye bölgesinde sokakların iki yanında bulunan evler birbirinin havasını kesmemek ve görünüşünü kapatmamak için farklı yüksekliktedir.
- Süleymaniye bölgesinde sokakların birleşiminde, odak noktası oluşturacak nitelikte yapı veya doğal doku oluşumu görülmektedir.

Özellikle 20. yüzyılda Haussmann'ın Paris'te 19. yüzyılda gerçekleştirdiği yol genişletme çalışmaları İstanbul'da uygulanmaya başlanınca bazı tarihi alanlar tahrip olmaya başladı. 1950'li yıllarda başlayan trafik sıkışıklılığını önlemek için pek çok öneriler getirilmiş, özellikle Henry Prost'un önerdiği cadde genişlikleri iki katına çıkarılarak yeni yollar planlanmıştır. Bu gelişmeler sürecinde mahalleler içine giren trafik yozlaşmayı hızlandırmış, bunun yanında yol genişletme çalışmaları sırasında pek çok tarihi eser ve hatta dokular ortadan kalkmıştır.

2.2.2.1 Süleymaniye Bölgesi'nde Bulunan Anıtsal Nitelik Taşıyan Eserler

Dünya medeniyet tarihinde çok önemli bir yeri olan İstanbul'un özellikle sur içi denilen bölgesinin üzerinde oluşan tüm medeniyetlerin somut belgelerine sahip olduğunu görmekteyiz. Bin yıla yaklaşan bir süreyi belgeleyen bu eserlerin en önemlilerinin beş yüzyıllık Osmanlı döneminde titizlikle korunmuş ve bu yeni dönemde de Türkler tarafından mimarlık tarihine geçmiş bir çok anıt eser katılmıştır. Bu gün İstanbul silüetini oluşturan sivil ve anıtsal mimarlık örnekleri Süleymaniye bölgesinde yoğun bir şekilde bulunmaktadır.

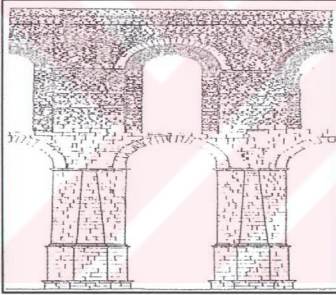
Bozdoğan Su Kemer (Valens Su Kemer)

Bir bölümü bugünkü Saraçhanebaşı'nda sağlam kalmış geç Roma, erken Bizans dönemine ait

su kemeridir. Kemerin, Roma İmparatoru Valens zamanında (364-378) yapıldığı zannedilmektedir. Bu varsayımın dışında kemerin inşası için pek çok fikirler öne sürülmüştür. Bozdoğan Kemerini yıkılmış kısımlarıyla yaklaşık 971m uzunluğunda olup. 1-40 ve 46-51 numaralı Fatih, 52-56 numaralı bölümler Kanuni, 41-45 arası II. Mustafa zamanında onarın görmüştür.

En yüksek bölümünde denizden 63,5m kotunda olan kemerin zeminden ortalama yüksekliği 28m'dir. İki katlı bölümde alt kemer ve ayaklar büyük kesme taşlardan, üst kemer ise küçük taşlardan örülmüştür. Genişliği yer yer azalır artar. 3,40m'den başlayan genişlik 5,65m'ye ulaşır ve bazı yerlerde 4,30m'ye iner (Eyice, 1963).

İstanbul'un en eski su kemeri olan Bozdoğan Kemerini, Roma, Bizans, Osmanlı dönemlerinde şehrin su ihtiyacını karşılayan en büyük kaynak olmuştur. Kemer en son 1990-1993 yılları arasında restorasyon geçirmiş ve Bozdoğan Kemerini'nin özgün hali ortaya çıkarılmıştır (İstanbul Ansiklopedisi).

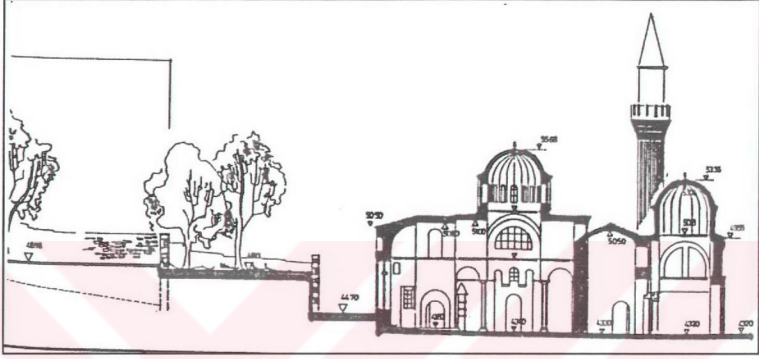
Şekil 2.16 Bozdoğan Kemerini'nin dünü ve bugünü

Molla Şemsettin Camii

Eski adı Hagios Theodoros Tyron Kilisesi olan yapı Vefa Kilise Camii olarak ta kullanılmaktadır. 10. ve 11. yüzyıllar arasında yapılan kilise, Bizans dönemi yapıtlarından olduğu sanılmaktadır. Kilise kentin Latin işgalinden 1291'de kurtarılmasından sonra tamir görmüş, giriş cephesi oluşturulan nartek ilave edilmiştir. Fetihden sonra ise kilise camiye çevrilmiştir (Öz, 1987).

Aynı dönemlerde Türkleşen İstanbul'da yoğunluğu artan yerleşmeler kilise ve cami etrafında olmuştur. Ve burada büyük köşkler ve konaklar artmıştır. Özellikle Vefa Kilise cami, yanındaki haziresi, ağaçlar ve dokusu o dönemin özellikli yerleşimi olduğunu göstermektedir.

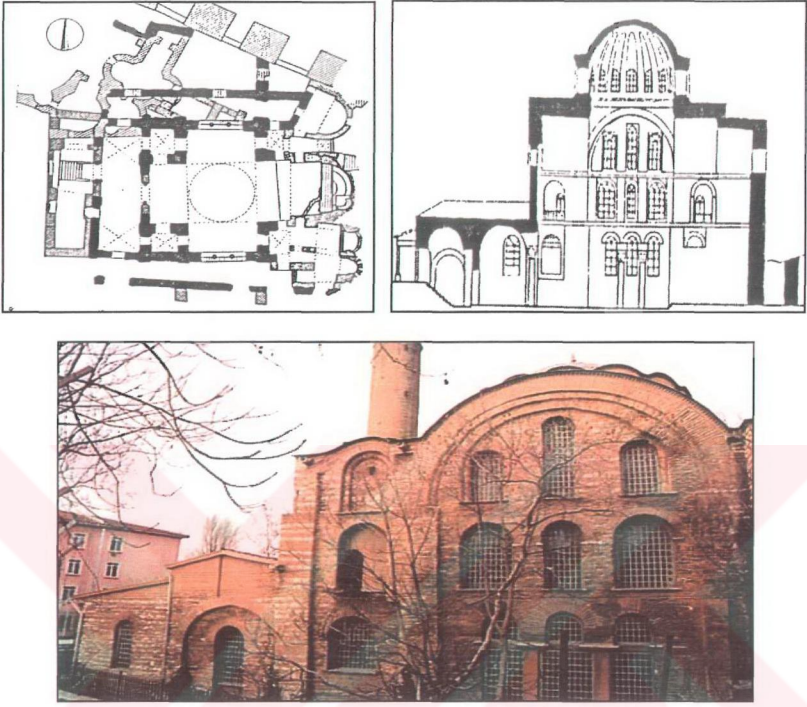
Bizans dinsel mimarlığının son dönemlerinde 'dehizli plan tipi' olarak inşa edilen kilise, kubbeyle örtülen ana mekan üç yönden, orta kubbeden daha alçak bir dehizle çevrilmektedir. Tuğla taş almaşık cephesi ve girişteki mermer sütunlarla oluşturulmuş mimari hareket yapının özelliğini oluşturmaktadır(Eyice, 1963). Yapı mimari özgünlüğünü korumasının yanında, çeşitli yıpranmalara maruz kalmaktadır.

Şekil 2.17 Molla Şemsettin Cami'nin dünü ve bugünü

Kalenderhane Cami (Saint Marie Dı Aconissa)

Kilise olarak yapılmış olan caminin yapım tarihi tam olarak belli değildir. Mimarisiyle ele alındığında 9. ve 12. yüzyıllar arasında inşa edildiği varsayılmaktadır. Yapılmakta olan kazılardan Geç antik devirden bu yana çeşitli devirlerden kalıntılar günümüze ulaşmıştır (Eyice, 1963). Kilise Fatih devrinde orduda yer alan kalender denen dervişlerin buraya yerleştirilmesiyle camiye çevrilmiş ve adı Kalenderhane Cami olarak değiştirilmiştir.

Şekil 2.18 Kalenderhane Cami'nin düünü ve bugünü

Kilise olarak inşa edilen yapı, daha sonrakini işlevini tipik bir mahalle cami olarak sürdürmüştür.

Kalenderhane Cami, anıtlar tarafından yazılan ve yazılabilecek tarihin en ilginç örneğidir. Çünkü geç Roma döneminden bugüne kadar yaşamış, biçim değiştirmiş ve yaşamın bütün aşamalarını üzerinde taşıyan başka bir anıt yoktur.cami en son 1966-1975 yılları arasında Harvard ve İstanbul Teknik Üniversiteli işbirliği ile araştırma ve kazı konusu olmuş ve yine cami olarak restore edilmiştir (İstanbul Ansiklopedisi)

Eski Saray (Saray-ı Atik)

Süleymaniye ile Beyazıt Camileri arasında, bugün İstanbul Üniversitesi Rektörlüğü ile üniversitenin bazı bölümlerinin yer aldığı alanda yapılmış olan İstanbul'daki ilk Osmanlı sarayıdır. 1454'te tamamlandığı düşünülen saray Bizans devrinde I. Theodosius'un Tauri Forumu'nda bulunan bir manastırın yerini almıştır (Kömürçüyan, 1974).

Eski Saray'ın görsel tasvirleri olmadığı gibi yazılı tasvirleri de son derece sınırlıdır. Fakat 17. yüzyıl yazarları Micheal Baudier ve Evliya Çelebi, sarayın dört köşeli ve 12.000 arşın uzunluğunda bir surla çevrili olduğunu kaydetmişlerdir. Sarayın Beyazıt tarafındaki kapılarından sağdakinde fincancılar, soldakinde ise bakırcılar yer almış ve tüm saray çevresi zanaat ve ticaret yerleri, kahveciler, terziler, eskiciler, kağıtçılar ve benzeri fonksiyonlara hizmet vermiştir. Saray 1550 ve 1715'te yangın geçirmiş ve yeniden yaptırılmıştır. 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırılınca Eski Saray, Bab-ı Seraskeri'ye tahsis edilmiştir. Buradaki kadınlar Topkapı Saray'ına ve Eyüp Çifte Saray'lara nakledilmişlerdir (İstanbul Ansiklopedisi)

Bu gün ise Eski Saray'ın yerinde tam olarak İstanbul Üniversite'si merkez binası yer almaktadır.

Şekil 2.19 1920 Yılı Eski Saray ve Süleymaniye Cami

Molla Hüsrev Cami

Yapı, 1460'da yapılmış ve II. Abdülhamit döneminde onarım görmüştür. Süleymaniye Bölgesinde yer alan caminin karşısında milli mimari akımın bir eseri olan Vefa Lisesi, yanında ise Ekmekçizade Ahmet Paşa Medresesi bulunmaktadır. Minare, çeşme ve çevre duvarları dışında ilk dönemden hiçbir iz taşımamaktadır.

Camiye bahçe kapısından girildiğinde bir avlu ile karşılaşılır, avlunun yan taraflarında abdest alma yerleri ve tuvaletler yer alır. Son cemaat yeri düz çatı ile örtülü olup sağ tarafından kadınlar mahfiline ulaşılır. Camiye bakıldığında son dönem eklerinin de ahşap olduğu

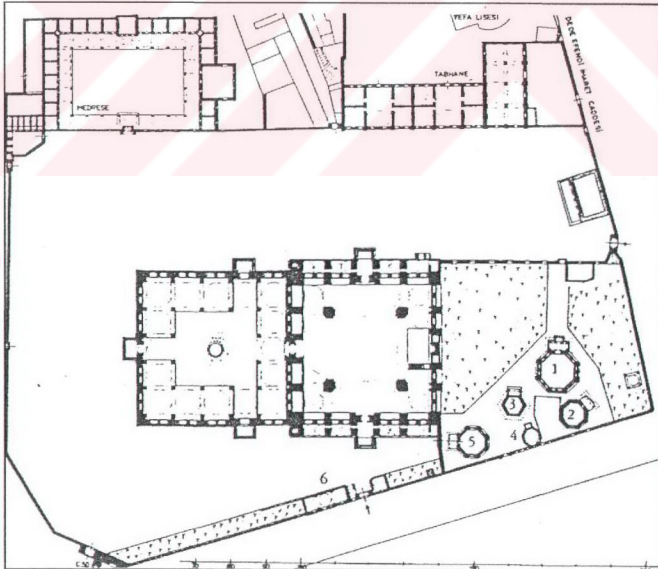
görülmektedir. Son cemaat yeri ile harim arasında içeriden çıkılan minaresi bulunur. Kalın silindirik gövdeli minare üç sıra tuğla ve bir sıra kesme taştan yapılmıştır (Öz, 1987).

Mimar Ağa Mescidi

Yapı, 15. yüzyılın ikinci yarısında yapılan medresenin dersanesi olarak inşa edilmiş olup IV. Murat zamanında mescide çevrilmiştir. Tarihi tam bilinemeyen Cibali yangınından sonra Mimar Mehmed Tahir Ağa tarafından 1755-56 yıllarında yapılarak bir minare ilave edilmiştir (Ayverdi, 1953).1980'de ise önce ahşap daha sonra betonarme son cemaat yeri ilave edilmiştir. Kare planlı olan yapı iki sıra tuğla, bir sıra taş ile almaşık örgülü duvara sahiptir. Çatısı ise dıştan sekizgen kasnaklı kubbe ile örtülmüştür. Minaresi tek şerefeli olup kuzeydoğu köşesine yerleştirilmiş, alttaki kare kadesi ile geçiş bölgesi bir sıra taş, iki sıra tuğla örgülü asıl gövde kısmı ise tamamen tuğladan inşa edilmiştir (Öz, 1987).

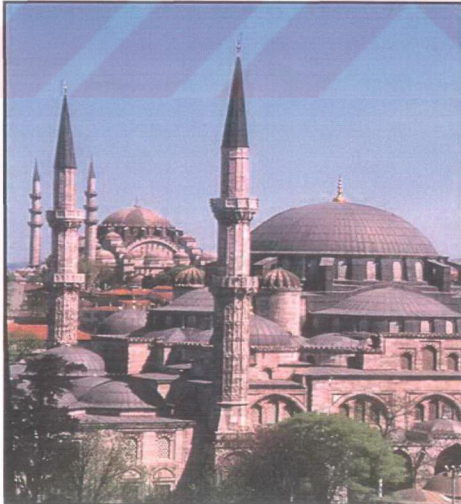
Şehzade Cami

Kanuni Sultan Süleyman'ın genç yaşta ölen oğlu Mehmet için Mimar Sinan tarafından 1548'de inşa edilmiştir. Sinan'ın çıraklık eseri saydığı cami, imaret, tabhane, medrese, mektep ve türbeden meydana gelen külliye'nin en önemli kısmıdır. Cami dış avlu, iç avlu ve asıl kısım olan harimden meydana gelmiştir (Meydan Larousse).

Şekil 2. 20 Şehzade Külliyesinin vaziyet planı (Müler)

Beş girişli olan dış avludan iç avluya ulaşılan camide, iç avluyu 16 kubbeyle örtülü bir revak çevirir. Bu revakların sütunları mermer somakiden yapılmıştır. Avlunu ortasında sekiz köşeli bir şadırvan yer alır. Cami bir kenarı 38 mt olan, kare planlı bir yapıdır. Merkezi bir kubbeyle örtülen yapının kubbesi dört tarafına birer yarım kubbe eklenerek daha geniş bir hacim sağlanmıştır. Bu yarım kubbeleşer de ikişer yarım kubbeleşerle ayrıca genişletilmiştir. Mimar Sinan bu yapıyla ulu bir kubbe sistemine ulaşmıştır. Caminin ikişer şerefeli iki minaresi olup o zamana kadar yapılmış olan minarelerden daha nispetli oranlara sahiptir. Mihrabın önünde yer alan mezarlık içindeki türbelerden biri de Şehzade Mehmet'e aittir (Arseven, 1984).

Şekil 2. 21 Şehzade Külliyesinin dünü ve bugünü

Süleymaniye Külliyesi ve Camisi

Kanuni Sultan Süleyman'ın emriyle Mimar Sinan tarafından 1550-1557 yılları arasında inşa edilmiştir. Klasik Osmanlı eserlerinden olan külliye cami, türbeler, tıp medreseleri, Evvel ve Sani, Rabi ve Salis medreseleri, Darülhadis, Darüzziyafet ve imaret, tabhane, kervansaray, hamam, kitaplık ve pek çok dükkandan oluşmaktadır.

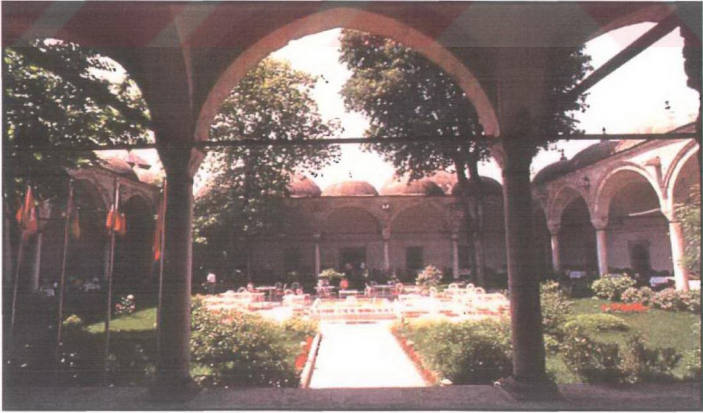
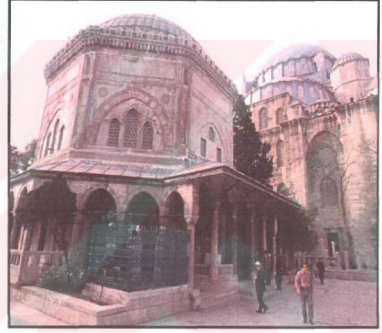
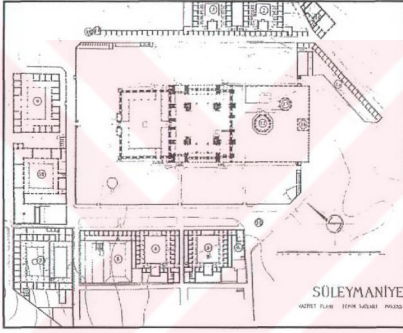
Şekil 2. 22 Süleymaniye silüetini anlatan bir gravür (Goodwin, 1992)

Külliye'nin merkezini meydana getiren caminin planı biri avlu diğeri cami olmak üzere iki kareden oluşan bir dikdörtgendir. Avlu üç kapıyla dışa açılır ve ortada yer alan oldukça anıtsaldır. Külliye engebeli bir alana geometrik ve estetik bir biçimde yerleştirilmiş ve cami bir heykel gibi görkemle yükselir. Sokaklarla camiden ayrılan diğer yapılar diyagonal bir alan oluştururlar. Yapıların ustaca cami etrafına düzenlenişi Mimar Sinan'ın üstün şehircilik anlayışını gösterir (Goodwin, 1992).

Şekil 2. 23 Süleymaniye için gravürlerde düşünülen silüet ve bugünkü silüet

Türbeler ve türbedar dairesi caminin arka avlusunda olup,avluda Kanuni Sultan ve ailesinin de mezarları yer alır. Külliye'nin batısında Sıbyan Mektebi (Süleymaniye çocuk kitaplığı), Evvel ve Sani Medreseleri (Süleymaniye Kütüphanesi), Darültıp (Süleymaniye Doğumevi) bulunmaktadır. Rabi ve Salis Medreseleri doğuya Haliç'e inen kısımda kademeli bir biçimde yerleşmiştir. Ve aynı sokağa açılan Dökmeciler hamamı da burada yer alır. Külliye'nin kuzeyinde en batı uçta Darüşşifa ve Bimarhane bulunmaktadır. Darüşşifa eskiden tam anlamıyla akıl hastanesi olarak kullanılırken , Bimarhaneye ise askeri matbaa yerleştirilmiştir. Bunların yanında İmarethane ve Tabhane (Evkaf-ı İslamiye ve Türk ve İslam eserleri Müzesi) ve de Kervansaray yer almaktadır (Arseven, 1984).

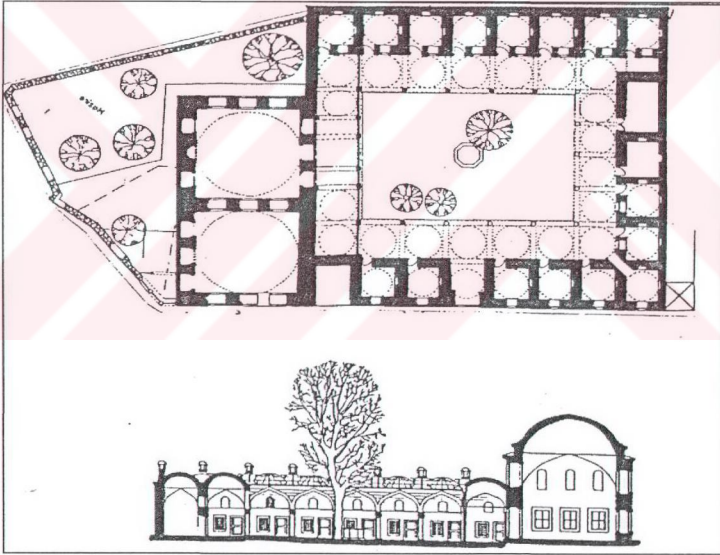

Şekil 2. 24 Süleymaniye Külliyesi vaziyet planı - bu planda yer alan Kanuni'nin Türbesi ve Darülz ziyafet 'nin fotoğrafları

Ekmekçiöglü Ahmet Paşa Medresesi

I. Ahmet Dönemi (1603-1617) defterdarlarından Ekmekçiöglü Ahmet Paşa tarafından yaptırılmıştır. Medrese 16. yüzyılın sonunda, türbe ve sebille bütünleşen bir yapıdır. Dikdörtgen planlı bir avluyu çepçevre saran revakların gerisinde “U” oluşturacak biçimde dizilen hücreler ve bir ucunda yer alan dersaneden oluşmaktadır.

Uzun kenarları boyunca beş, diğer yönde dört açıklıklı olan revak, dersanenin bulunduğu cephede özel bir düzene sahiptir. Mescit ve dersane kare planlıdır. Cephelerde özenli bir kesme taş işçiliği gözlenmektedir. İri küfeki taşı bloklarla yapılan giriş cephesi üzerinde yer alan pencerelerin söveleri, mermer bloklarla yapılmıştır. Revak, dersane ve türbe kasnaklarının saçak kornişini alçak kabartma tekniğinde bezenmiştir (İstanbul Ansiklopedisi).

Şekil 2. 25 Ekmekçiöglü Medresesi plan, kesit

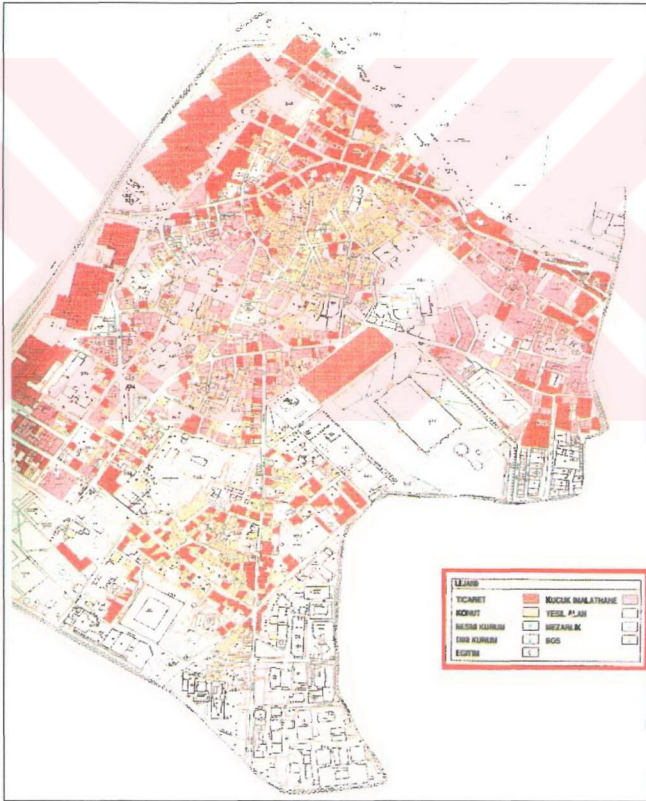
Seb Sefa Cami

Cami Abdülhamit'in karısı tarafından 1787 yılında yaptırılmıştır. Eskiden bir külliye içerisinde yer alan cami Atatürk Bulvarı'nın açılması sırasındaki istimlakta diğer kısımları yıkılmış ancak cami ayakta kalabilmiştir .

3. SÜLEYMANİYE BÖLGESİ'NİN SOSYO – EKONOMİK GELİŞİM SÜRECİ VE BUGÜNKÜ DURUMU

3.1 Bölgenin Arazi Kullanım Durumu

Süleymaniye Bölgesi, Tarihi Yarımada'nın içinde yer alan tüm ana fonksiyonların (konut – ticaret – imalat) yerleştiği bir mekandır. Alanda yer alan tüm fonksiyonlar özellikle ticaret fonksiyonu, bütüncül olarak Tarihi Yarımada'nın kimliği doğrultusunda gelişen bir süreç içinde merkezin bir uzantısı olarak oluşmuştur. Yine bu kimliğin bir uzantısı olarak, ana fonksiyonlarından biri olan konut alanları da alanın kimliğinin günümüze kadar aynı özellikte yansımaya da, etkisinde geliştiğini göstermektedir.

Şekil 3.1 Süleymaniye Bölgesi arazi kullanım durumu

Alanda yer alan konut fonksiyonu geçmişten günümüze gelen ve yaşam mücadelesi veren alandır. Sahil bandı boyunca uzanan meyve – sebze ve kuru gıda hallerinin geçmişte bu alanda yer alması, konut ihtiyacını doğurmuştur. Ticaretle uğraşan halkın konut alanları ile Anadolu'dan gelenlerin kaldığı oteller bu alanda yer almaktadır.

Günümüzde ticaret ve imalat sektörünün yoğunlaştığı Süleymaniye Bölgesinde, komşuluk olgusu yok olmuştur. Alan bu fonksiyonlarda çalışan bireylerin yaşadığı ve genellikle alt gelir gurubuna sahip insanlar tarafından kullanılmaktadır.

Eskiden tüccar evleri ve konaklarının bulunduğu alanın, Haliç'e doğru inen yamaçlarında İstanbul'un en yoksul görünümlü evleri ile sokakların bulunduğu bir çevreye dönüşmüştür. Veznecilerden başlayıp Süleymaniye'ye kadar uzanan Kirazlı Mescit Sokak, tarihi dokunun yoğunlaştığı ve konut fonksiyonunun yer seçtiği alandır.

Ticaretin ana aksı olarak Atatürk Bulvarı boyunca uzanan İ.M.Ç., tekstil ve müzik sektöründe uzmanlaşmış birimlerin bulunduğu önemli bir kesimi oluşturmaktadır. Konut alanlarının kaset stüdyoları, imalatı gibi fonksiyonlara dönüşmesi sektörün bu alandaki ağırlığının göstergesidir. Vefa bölgesi de , tekstil sektörünün etkisinde kalan ve imalat ile ticaretin birlikteliğinin söz konusu olduğu alanlardır.

Kentsel hizmet alanı olarak Süleymaniye Doğumevi, Süleymaniye Külliyesi, Reşat Nuri Sahnesi bölgede yer alan önemli birimlerdir. Yine eğitim fonksiyonu olarak İstanbul Üniversitesi, Vefa Lisesi'nin yer aldığı alanlar bölgenin odak noktasını oluşturmaktadır. Alanın bütününe bakıldığı zaman güçlü ulaşım aksları ile alanın beslediği (Atatürk Caddesi, Ragıp Gümüş Pala Caddesi, Şehzadebaşı Caddesi) ve günün her saatinin yoğun trafik yapısına sahip olduğu görülmektedir.

Otopark alanının yetersiz kalması, yaya yollarının park yerleri olarak kullanılmasını beraberinde getirmiştir.Tarihi yapılar yıkılarak otopark alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır.

3.1.1 Ticaret Fonksiyonu

Genel olarak arazi kullanım grafiğine bakıldığında yer alan hakim fonksiyonun ticaret olduğu görülmektedir. Atatürk Bulvarı boyunca uzanan İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (İ.M.Ç.) altı kısımdan oluşmaktadır. Tekstil sektörüne hizmet etmekte olan İ.M.Ç. daha sonra diğer bir çok sektöre de yer vermiştir. Kaset plakçılar satış ve stüdyoları altıncı kısmı yer olarak seçmişlerdir. Tekstil sektörü her kısımda yer almakta olup, birinci kısımda brandacılar ağırlıklı sektör olarak görülmektedir.

3.1.2 İmalat Fonksiyonu

Süleymaniye Bölgesi içinde %5 oranında pay alan imalat fonksiyonu, alanda ticaret ile iç içe bir mekanda yer almaktadır. Bu alan Küçükpazar, İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, Belediye Sarayı, Bozdoğan Kemerli, Kirazlı Mescit Sokak ve Külliyyenin batı kısmını içine alır. Ticaret ve imalat birlikteliğinin söz konusu olduğu bu alanda, Vefa Bölgesinin alt tarafında tekstil malzemeleri imalatı yapıldığı alanlar gözlenmektedir.

İmalatın yer aldığı bu bölge aynı zamanda imalat-depolama, ticaret ile otopark alanları ve marjinal kesimin barınma sorununu çözen konut alanlarının yer seçtiği alanlardır.

3.1.3 Kentsel Hizmet Alanları

Süleymaniye Bölgesi gerek geçmişten bugüne yansıyan tarihi değerler olarak gerekse bugünkü kullanımda amaca hizmet bakımından birçok yapı kentsel hizmet amaçlı kullanılmaktadır. Bölgede %13 kentsel hizmet alanı, %3 dini tesis alanı olmak üzere %19'luk bir alan kentsel hizmet alanı olarak yer almaktadır. Bu alanlar hastane, resmi kurum, vakıf, tiyatro v.b. birçok fonksiyona hizmet etmektedir.

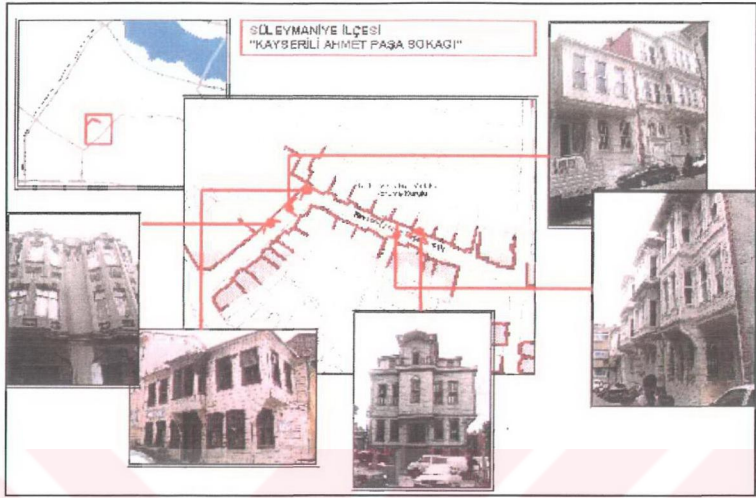
3.1.4 Yeşil Alanlar

Süleymaniye Bölgesinde yer alan yeşil alanlar sahil bandı boyunca ve Saraçhane parkı olmak üzere iki alanda yoğunlaşmıştır. Yer yer yetersizde olsa parklar ve ada ortası yeşillikler görülmektedir. Yeşil alanlar tüm bölge içerisinde %17'lik bir orana sahiptir.

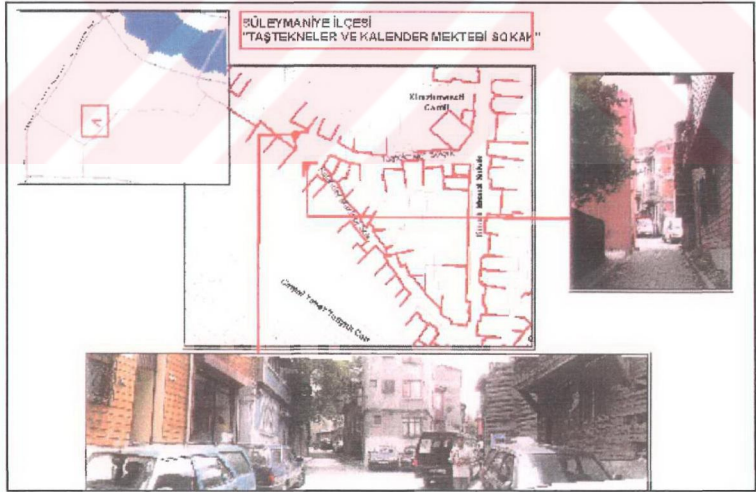
Süleymaniye Bölgesinin yakın komşusu olan Haliç kıyısı boyunca uzanan sahil bandı yeşil alan olarak düzenlenmesine rağmen işlevsiz kalmıştır ve kullanılamamaktadır. Eminönü'den gelip Unkapanı ile bağlantı kuran sahil yolu, Süleymaniye Bölgesinin bu yeşil alanla bağlantısını koparmıştır.

3.1.5 Konut Alanları

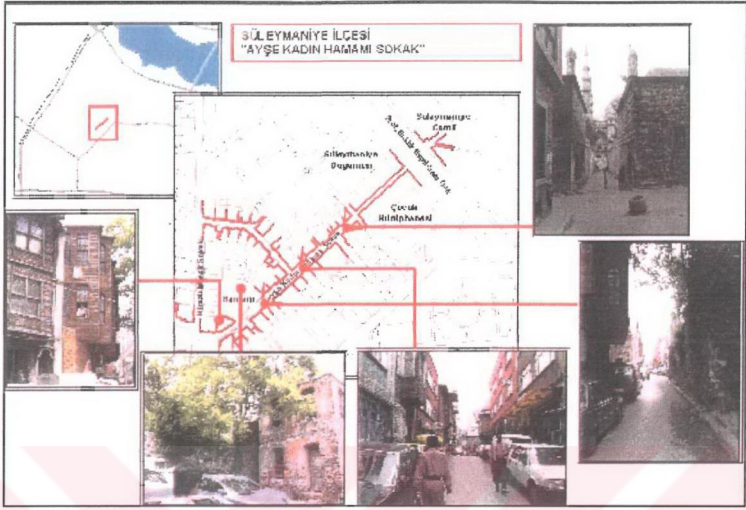
Süleymaniye Bölgesinde yer alan konut alanları geçmişten günümüze gelen ve yaşam mücadelesi veren alanlardır. Sahil şeridi boyunca uzanan meyve – sebze ve kuru gıda hallerinin geçmişte yer seçtiği bu alan yakın çevresinde ihtiyaçtan doğan konut bölgelerinin oluşumunu desteklemiştir. Bölgede geçirdiği yoğun tarihsel tahribata rağmen hala ayakta durmaya çalışan, eski konut dokusunu bünyesinde barındıran sokaklar görülmektedir. Kirazlı Mescit Sokak, Ayşe Kadın Hamamı Sokak, Kayserili Ahmet Paşa Konağı Sokak, Taştekneler ve Kalender Mektebi Sokak, Ayrancı Sokak, Nahmahrem Sokak konut alanlarının hala yoğun olarak yer aldığı alanlardır.

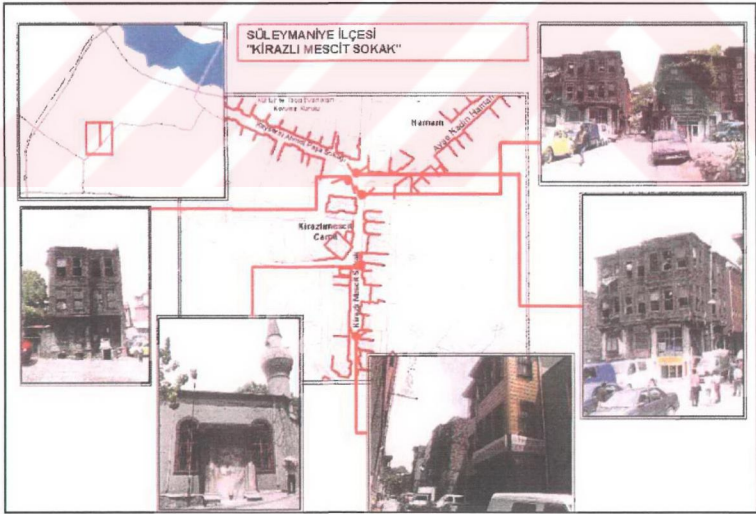
Şekil 3.4 Kayserili Ahmet Paşa Sokağı; dokunun kullanıcı için sürprizler sunduğu bir örnektir. Sapma olduğundan kullanıcı sokağın sonunu görememekte ve dönüş sonrası ne olduğunu bilememektedir.

Şekil 3.5 Taştekneler Sokağı; bölgede en çok görülen sokak dokusudur. Bu bir diğer sokak veya iki sokak birleşmeleri ile açıklanmakta olup birleşme noktasında ev, ağaç, çeşme odak noktasıdır.

Şekil 3.6 Ayşe Kadın Hamamı Sokak; düz bir akışta devam etmekte olup çevresinin odak noktası Süleymaniye Camii aks üzerinde vurgulanmaktadır.

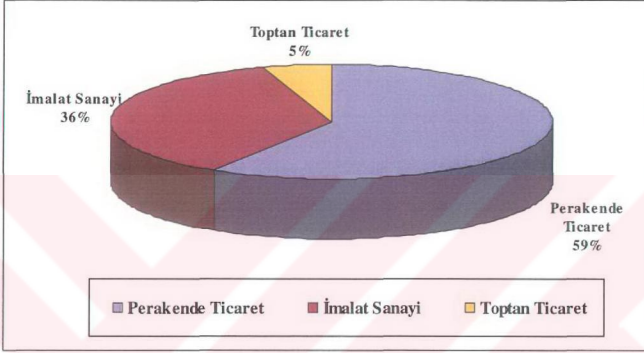

Şekil 3.7 Kırsızlı Mescit Sokak; bölgenin doğrusal ana aksı konumunda olup yaya ölçeğine uygun bir örnek oluşturmaktadır. Ayrıca diğer sokaklarla birleşimlerinde küçük meydanlara açılan bir doku oluşturur.

3.2 Bölgedeki Ekonomik Faaliyetler

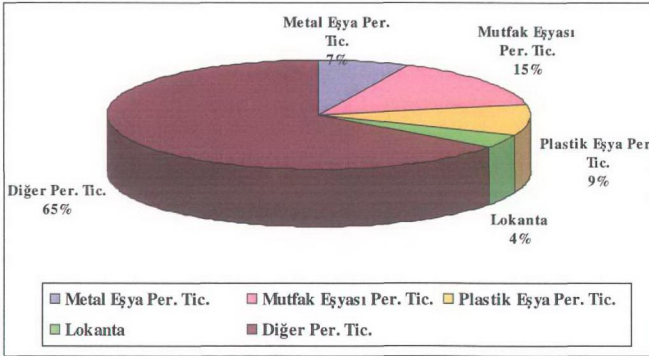
Süleymaniye Bölgesi, ekonomik faaliyetler açısından yoğun olması ve merkez konumunda bulunması nedeni ile İstanbul Metropolitan Alanı içinde önemli bir yer teşkil etmektedir. Bu nedenle ekonomik faaliyetlerde çeşitlilik gözlenmektedir.

Bölgede yer alan ekonomik faaliyetler açısından alanı değerlendirdiğimizde ortaya çıkan sonuç, perakende ticaretinin alanda yoğun bir şekilde pay aldığını göstermektedir.

Şekil 3.8 Süleymaniye Bölgesi ekonomik faaliyetlerin alan içindeki dağılımı

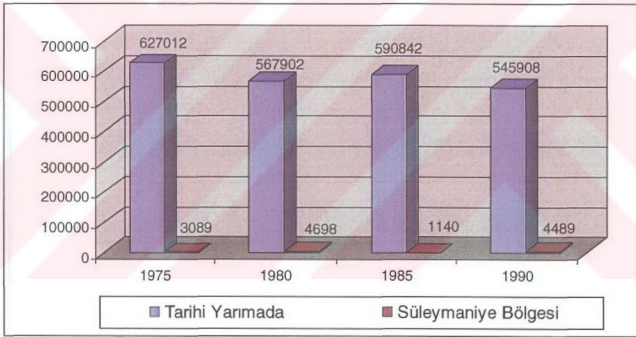
Bölgede yoğun olarak yer alan perakende ticaretin de kendi içinde dağılımı çeşitli alt sektörlerden oluşmaktadır.

Şekil 3.9 Süleymaniye Bölgesi perakende ticaretin sektörel dağılımı

3.3 Bölgenin Nüfus Hareketleri

Süleymaniye Bölgesine bakıldığında imalat, ticaret, kentsel hizmet alanları gibi çalışma alanlarının geniş bir yüzeyi kaplaması, konut alanlarının giderek ticaret alanlarına dönüşmesi bu alanda yaşayan gece nüfusunun giderek azalmasına neden olmuştur. Konut alanları da kendi arasında dönüşüm geçirmekte olup, konutlar pansiyonlara, bekar evlerine dönüşmektedir. Geçmişten günümüze gelen aileler, göçle gelen nüfus ve marjinal sektörde çalışan nüfus bu mekanı konut alanı olarak seçmiştir. Genellikle alanda yaşayan nüfus, alt gelir grubuna ait olup eğitim düzeyi orta derecededir. Alanda sosyo-kültürel tesis alanlarının bulunmaması ve bu alanda yaşayan nüfusun günün büyük bir bölümünü (birden fazla işte çalışarak) çalışmaya ayırması, diğer aktivitelere zaman ayıramamasına neden olmaktadır. Ayrıca yine bu mekanda yakın bir rekreasyon alanı olarak sahil bandı kullanıcılar tarafından az tercih edilmekte çoğunlukla diğer merkezler; Fatih, Taksim, Beşiktaş dinlenme ve eğlenme alanı olarak tercih edilmektedir. Gerek çalışan nüfus hareketleri, gerekse günübirlik kullanıcılar bu alandaki sosyo-kültürel yapıyı belirlemektedir.

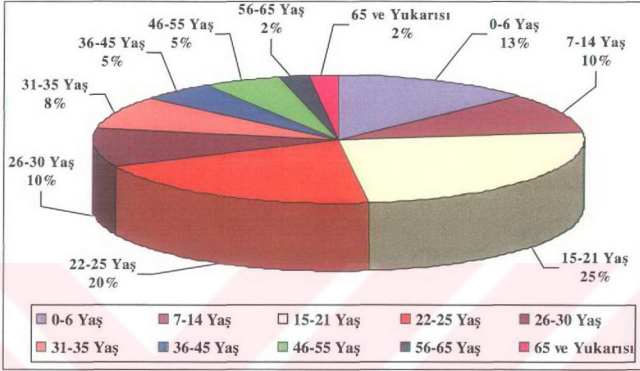

Şekil 3.10 Süleymaniye Bölgesi nüfusunun tarihi yarımada nüfusuna oranı

Gece yaşamayan bu alanlar ıssız mekan özelliğini yansıtmaktadır. Bu nedendir ki sadece günlük ihtiyaçlar gıda, lokanta, ulaşım ve dini tesis gibi fonksiyonlar alanda yer almaktadır. Çalışan nüfus kesimine bakıldığında, üst ve alt gelir grubundan bir çok insanın çalıştığı gözlenmektedir. Bu nedenle yoğunlaşmış bir sosyo-ekonomik yapı yoktur. Nüfus tek bir gelir grubunda yoğunlaşmamıştır.

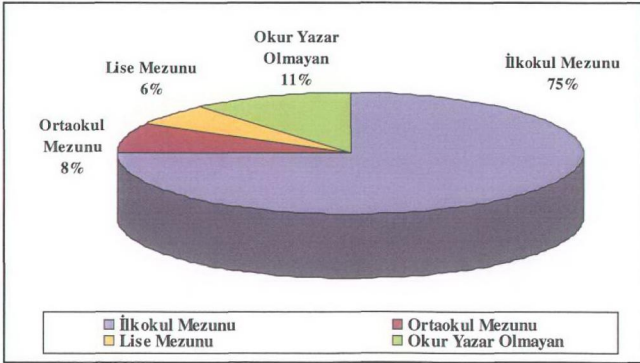
Bölgede yaşayan nüfus yoğunluğunun 15 – 25 yaş arası olduğu görülmektedir. Buna karşılık en düşük oran 45 yaş ve üstünde gözlenmektedir. Genç nüfusun yoğun olmasının nedenleri, bekar evlerinin rahatça kullanılması, daha az ekonomik güce sahip olmaları, imalathanelerde

ve bölgeye yakın küçük iş alanlarında çalışmalarıdır. Fakat bölgede genç nüfusun artması tarihi çevreyi daha hızlı bir şekilde tahrip etmektedir. Aile yaşantısından tamamen sıyrılmaya başlayan Süleymaniye Bölgesi daha çok işyeri ve şehre göç eden, özellikle para kazanma umuduyla gelen gençlerin barınağı haline gelmiştir.

Şekil 3.11 Süleymaniye Bölgesi nüfusunun yaş gruplarına göre dağılımı

Tüm nüfus içinde eğitim durumuna bakıldığında ilkokul mezunu olanların nüfus içinde aldıkları payın yüksek olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durum, gerek ekonomik gerekse sosyal açıdan incelendiğinde nüfusu oluşturan tabakanın fiziksel mekana yansımaları olarak nitelendirilir.

Şekil 3.12 Süleymaniye Bölgesi nüfusunun eğitim durumlarına göre dağılımı

Çalışma alanında bulunan nüfus ve bu bölgede ikamet eden nüfus, yani gece gündüz nüfusu farklılaşması Süleymaniye Bölgesinde yoğun bir şekilde görülmektedir.

Süleymaniye Bölgesinde yaşayan kişilerin gelir düzeyi oldukça düşüktür. Genelde orta ve daha düşük gelir grubunun yer aldığı mekanda çalışmak için Anadolu'dan ve çeşitli yerlerden gelen kesimin yer aldığı görülmektedir. Bölgeye göç eden nüfus, şehrin gelişmiş çalışma alanlarında iş edinemedikleri için çoğunlukla basit ve az gelir getiren işlerde çalışmaya mecbur kalmaktadırlar. Bunun sonucunda da kazançları çok kısıtlı olmaktadır. Genellikle aile içinde çalışan sayısı fazla olduğu halde gelir nüfusa göre yine da azdır. Süleymaniye Bölgesi yıllar içinde büyük değişimlere uğramış, eğitim ve gelir seviyesi büyük oranda düşmüş, bölgede konut sayısı azalıp, işyeri sayısı artmış, ev sahipleri konutları kiracılara bırakmış ve bölgede büyük oranda bekar ve genç sayısı artmıştır. Tüm bu değişimler sonucunda Süleymaniye Bölgesi, şehre yeni gelen kişilerin barınakları ve geçici iş ve ikamet ettiği bölge haline gelmiştir.

Şekil 3.13 Bölgede marjinal sektörde çalışıp, aynı zamanda barınan kesime ait fotoğraf

4. SÜLEYMANİYE BÖLGESİ'NİN İSTANBUL KORUMA İMAR PLANI İÇİNDEKİ YERİ

İstanbul, Türkiye içindeki konumunun dışında Asya ve Avrupa'yı birbirine bağlayan doğal, tarihsel ve jeopolitik değerler taşıyan bir kenttir. Yönetmelik sınırların da dışına taşarak Türkiye'nin ekonomik, toplumsal ve kültürel yapısında önemli bir yer tutan Metropolitan Alana dönüşmüştür.

Tarihi Yarımada, İstanbul Metropolitan Alanı'nın merkezinde yer almakta olup, Fatih ve Eminönü ilçelerinden oluşmaktadır. Tarihi Yarımada gerek fiziksel ve ulaşım ilişkileri bakımından gerekse ticari, tarihsel ve kültürel açıdan da İstanbul Metropolitan Alanı'nın merkezi durumundadır.

İstanbul'un tarihsel gelişimi Bizantion'dan önce prehistorik döneme kadar uzanmaktadır. Bu döneme ait kalıntılara Tarihi Yarımada içinde çeşitli yerlerde hala rastlanmaktadır. Bizans, Roma, Osmanlı dönemlerinde de önemini yitirmeyen kent Cumhuriyet döneminde de aynı çekiciliğini sürdürmüş ve Türkiye'nin en önemli merkezi durumuna gelmiştir.

İstanbul için yapılan imar planlama çalışmalarının tarihsel gelişimine baktığımızda ;

1. Elgötz Planı – 1933
2. Henry Prost Planı – 1936
3. 1964 Tasdik tarihli 1/5000 ölçekli Suriçi Nazım İmar Planı
4. 2.11.1990 Onanlı 1/5000 ölçekli İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı
5. 04.09.1996 Tarihli 1/5000 ölçekli İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları)
6. 2001 Yılı çalışmaya başlanmış 1/5000 ölçekli Tarihi Yarımada (Eminönü – Fatih) Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (Henüz tam olarak onanmamıştır.)

planlarının yapıldığını görmekteyiz.

4.1 Elgötz Planı – 1933

Cumhuriyet döneminin ilk plan çalışmaları 1933 yılında Elgötz planı ile başlamıştır. Bu plandaki yer alan önerilerden bazıları;

Eski İstanbul ve Beyoğlu'nun Haliç'e bakan yamaçlarının ticaret, Topkapı'nın ağır ticaret, Beyazıt'ın yönetim, Sultanahmet'in kültür bölgesi olması, eski yolların genişletilmesinin yanı sıra Marmara kıyı yolu, Haliç kıyılarında birer yol ile Karaköy – Eminönü, Unkapanı – Azapkapı , Eyüp – Sütluce arasında birer köprü yapılması şeklindedir. İstanbul için yapılan bu plandaki önerilerden bazılarının gerçekleştiği görülmektedir (TMMOB, 2003).

4.2 Henry Prost Planı – 1936

1936 Yılında Prost İstanbul'un yapılaşmasında önemli izler bırakan ve günümüzde halen geçerli bazı ilke ve uygulamaları gerçekleştiren Nazım Plan ve Uygulama Planlarını yapmıştır. Bu planla birlikte güzel bir kent yaratma ve koruma konusunda önemli kararlar alınmıştır. Planda halen geçerli olan bazı ilkeler;

Galata Köprüsü'nün Haliç içine doğru kaydırılarak yenilenmesi ve iki ucundan başlayarak düzenli alanlar yaratılması, Sultanahmet Bölgesi'ndeki arkeolojik ve turistik alanların korunarak geliştirilmesi, Tarihi Yarımada içinde silueti korumak amacıyla + 40 rakım üzerinde 21,50 m.den daha yüksek yapılmaya izin verilmemesidir. Bu koşullar sınırlı da olsa günümüze kadar Tarihi Yarımada'nın silüetinin korunmasına katkıda bulunmuştur.

Bu kalıcı ve korumacı ilkelere karşın, Prost'un özellikle, kentsel gelişme ve sanayi için arazi seçimi gibi konularda önemli yanılgıları da bulunmaktadır. Planda belirttiği çarşı tamamıyla modern bir şekle sokulacak, dış sınırları geniş yollarla çevrilecek ve geniş otomobil durak yerleri bırakılacak gibi notları Tarihi Yarımada'ya verdiği kimliğin bir kent merkezi olduğu görülmektedir (TMMOB, 2003).

4.3 1964 Tasdik Tarihli 1/5000 Ölçekli Sur İçi Nazım İmar Planı

Bu planda Tarihi Yarımada içinde bulunan ve daha önceden tasdikli bulunan mevzii imar planlarının birleştirilerek tek bir plan altında uygulanmasını ve konut alanlarının teşekkülünün belirlenmesini amaçlanmıştır.

Planda konut alanları eski dokusunu muhafaza eden az yoğunluklu konut alanları ve yüksek yoğunlukta gelişen konut alanları olarak ikiye ayrılmıştır.

Haliç ve Marmara sahil şeridi protokol alanı olarak düzenlenmiştir.

Vatan ve Millet Caddelerinin etrafı gelişme alanları olarak gösterilmiştir.

Planda ulaşım ilkeleri açısından yeni bir öneri bulunmamaktadır. Mevcut doku korunarak, ulaşım ışınal olarak Vatan ve Millet Caddeleri üzerinden sağlanmaktadır.

Planda eski eserler için fonksiyonel kullanıma yönelik bir öneri getirilmemiş, ancak eserlerin aynen korunacağı belirtilmiştir. Sonuç olarak plan, Tarihi Yarımada'nın tarihi ve sosyal kimliği içinde korunarak gelişmesini yönlendirecek önemli bir öneride bulunmamıştır (TMMOB, 2003).

4.4 2.11.1990 Onanlı 1/5000 Ölçekli İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı

Planda “Koruma – Geliştirme – Yaşatma” sürekliliğine ilişkin görüş çerçevesinde, Tarihi Yarımada için , içinde yer aldığı geniş çerçevede gözetilerek, kentsel fonksiyonlar ,ulaşım, görsel yapı-mekan düzenine ilişkin olarak bir dizi hedef saptanmıştır.

Buna göre Tarihi yarımada bir merkezi iş alanı (MİA) olmaktan kurtarılacak, belirli bir yerleşik nüfus ile bütünleşen tarih, kültür, turizm, ticaret ve rekreasyon alanı olarak planlanmıştır.

Tarihi Yarımada'nın yapı ve potansiyeli ile uyumlu olmayan (imalat, depolama gibi) fonksiyonlardan arındırılarak tarihi kesimlerde kültür, turizm, rekreasyon ve ilgili ticaret kullanışlarının ağırlık kazanacağı canlı kent merkezleri ve odaklar oluşturulması amaçlanmıştır.

1990 Tarihinde onan, oldukça iyi niyetli görülen Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı,çeşitli kurum ve kişiler tarafından incelenmiş ve hepsinin bu plan üzerinde çeşitli yorum ve düşünceleri olmuştur. Özellikle Süleymaniye Bölgesini ve yakın çevresini etkileyecek görüş ve düşünceleri incelediğimizde, TMMOB Mimarlar Odası İstanbul Büyükkent Şubesi'nin bu plan hakkında ciddi yorumları olduğu görülmektedir.

20.11.1991 Tarihinde Mimarlar Odası'nın, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına gönderdikleri raporda itiraz ettikleri konular ve bu konudaki yorumları şöyledir:

3194 sayılı İmar Kanunu'nun 6. maddesi gereğince “ İmar Planları” , “Nazım İmar Planı” ve “Uygulama İmar Planı” olarak iki türdür. Nazım İmar Planı, tek ve bütün olarak yapılmak zorundadır. Uygulama İmar Planları ise etaplar halinde yapılabilir.

Nazım İmar Planı ile uygulama yapılamaz. Uygulama İmar Planlarının bir üst plan olan Nazım İmar Planına Uyması, bilimsel ve yasal bir zorunluluktur. Nazım İmar Planı olmadan Uygulama İmar Planları yapılamaz.

İstanbul Suriçi Bölgesinin bir bütün olarak (Fatih-Eminönü) korunması gerekli kentsel Sit

alanı olduğuna dair gerek eski Anıtlar Yüksek Kurulu'nca, gerek sonraki koruma kurullarınca alınan bir çok karar mevcuttur. Bu kararların ilk ve en önemli amacı, bu sahadaki toprak altı ve toprak üstündeki tüm korunması gerekli taşınmaz kültür ve doğa varlıkları ile diğer kentsel unsurların tespit ve tescil edilmesi iken, bu zorunlu işlem bugüne kadar tamamlanmamıştır. Yapılan birkaç bölgesel tespit ve tescil ise (Süleymaniye- Zeyrek gibi), sadece sokak gezileri sonucu yüzeysel tespit ve tescillerdir. Suriçi bölgesinin büyük bir kesimi henüz dolaşılmamış ve tescil edilmemiştir. (örneğin Hanlar Bölgesi ve Sultanahmet Senti tescilsizdir) Toprak altı varlıklarının tescili için ise hiçbir ciddi çalışma yapılmamıştır.

Süleymaniye gibi çok önemli bir SİT alanında korunacak dokudaki kentsel yerleşme oranları ve biçimi yok sayılmış, eski evlerin ayrık nizam, blok başı ve arka bahçeli bitişik nizam yapı düzeni yerine, tüm yapı adalarına bitişik nizam koşulu getirilmiştir.

Birkaç yapı adası hariç tüm yapı adalarında (üzerinde korunması gerekli bina bulunan yapı adlarında da) arka cephe etüdü yapılmamış, yeni yapılacak binaların parseldeki bina sahası oturum ve ölçüsü 15 mt ve 20 mt gibi genel ölçülerle çözümlenmeye çalışılmıştır. Gene Süleymaniye SİT sahasında, üzerinde 10-12 metre derinliğinde eski binaların bulunduğu bazı yapı adalarında yapılan arka çizgi çalışmaları, yoldan 20-25 metre derinliğe kadar bitişik nizam yeni inşaat hakları getirerek eski binaları adeta kuyu içinde bırakmıştır.

Yol cephelerinde meyilden dolayı toprak üzerine çıkan iki bodrum katı kabul ediliyor ve iskanına izin veriliyor. Bu öncelikle hedeflenen nüfus açısından büyük bir yanıştır. İkincisi bu tür meyilli yollar ancak +40 ve +50 rakımlarda vardır. Demek ki bu plan +40 ve +50 rakımlarda 7 ve 6 katlı binaları kabul etmektedir. Yani Süleymaniye Cami önünde evlece izin verilen iki yüksek yapı gibi tüm +40 ve +50 rakımdaki parseller bir duvar halinde oluşacaktır (TMMOB, 2003).

Yine 10.01.1991 Tarihinde İTÜ Mimarlık Fakültesi öğretim üyelerinin, hazırlanan bu plan ile ilgili İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığına gönderdikleri raporda itiraz ettikleri konular şöyle sıralanabilir:

Plan üzerinde bu çalışmaya temel oluşturan kültür varlıklarının tümü gösterilmemiştir. Kuşkusuz koruma imar planları için temel veri, korunacak olan kültür varlıklarının ve sit alanlarının saptanmasıdır. Bunların plan üzerinde net biçimde gösterilmesi gerekir. Böylece yasa değeri taşıyan bir belge güvenilir olur ve kabul edilebilir bir nitelik taşır. Oysa sunulan planda birçok anıt gösterilmemiş veya eksik olarak yer almaktadır. Örneğin, Bozdoğan Kemeri'nin Şehzade Medresesi'nden Kalenderhane'ye kadar olan bölümü yoktur.

Her ne kadar Koruma İmar Planı raporunda “Tarihi Yarımada bir bütün olarak korunacaktır” denilmekte ve Prof. Doğan Kuban tarafından hazırlanan Suriçi İmar Planı Koruma Raporunda “Suriçi İstanbul’u kalan verileriyle bir sit alanı muamelesi görmelidir.” denilmekteyse de , plan bu ilkeleri yansıtır gözükmemektedir. Planlamaya dokuyu bir bütün olarak değil, çok parçalı bir mozaik olarak gören bir değerlendirme hakim olmuştur. Örneğin, birinci derece koruma bölgeleriyle yüksek yoğunlukta konut yerleşik alanları yan yanadır. (Süleymaniye, Sultan Selim, Draman) Oysa başarılı bir koruma uygulaması yapabilmek için koruma alanlarının kademelenmesine dikkat edilmesi, çarpıcı farklılıklar yaratılması önemlidir.

Tarihi Yarımada için belirlenen gabariler ve sağlanan bodrum kat olanakları, yörenin tarihi karakteriyle bağdaşmamaktadır. Tarihi Yarımada İmar Planıyla 18.50 mt, +40 rakımının üzerinde max. 15.50 mt, +50 rakımının üzerinde max. 12.50 mt yapılanma izni verilmektedir. Planın genel hükümlerine eklenen “Büyük ölçüde teşekkül etmiş sokaklarda Uygulama İmar Planları’nda Kurul Kararı alınmak kaydıyla h:21.50 mt irtifa verilebilir.” kaydı ise, kentin silüetini korumayı zorlaştıran ek bir maddedir. Bilindiği gibi Tarihi Yarımada’ya uzaktan bakıldığında artık anıtları kolayca seçebilmek pek mümkün olmamaktadır. Çevrede yükselen gabariler nedeniyle Ayasofya, Süleymaniye gibi büyük anıtlar dışındaki tarihi doku hissedilmez hale gelmiştir (TMMOB, 2003).

Yıllardır süre gelen ve deyim haline dönüşen “İstanbul Silüeti”nin, Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı’nda öngörülen yeni yapılaşmalara dönük verdiği bina max. yükseklik hakkını, Yük. Mimar Mustafa İzberk tarafından 24.03.1991 tarihinde bir makale ile eleştirilerini şöyle dile getirilmiştir.

Tarihi Yarımada Koruma İmar Planı İstanbul’un ilk düzenleyici planını yapan Fransız şehirci H. Prost’un 1936 yılında koyduğu “+40 Rakım” kuralını silip atıyor. (Denizden 40 mt. yükseklikteki arazide 3 kattan yüksek yapı yapılamaz.) Ve 40 rakımı, 50 rakımına çıkarılıyor; yani 40 mt yükseklikteki arazide 5 kat, 50 mt yükseklikteki arazide ise 4 kat kuralını getiriyor. Prost’un kuralına oranla 40 rakımda 2 kat, 50 rakımda 1 kat ilavesi vermiş oluyor. Bunu yaparken de plan raporunda Suriçi nüfusunu azalttığını savunuyor (Cumhuriyet, 1991a)

Belediye tarafından hazırlanan Tarihi Yarımada’yı Koruma İmar Planı ile ilgili olumsuz düşünce ve görüşlerini Mimar Oktay Ekinci basın yoluyla şöyle açıklamıştır:

Kültürel kimliğin yoğun yapılaşmayla ezilmesine yine olanak sağlıyor. Zeyrek, Süleymaniye, Balat, Fener ve Ayvansaray semtlerindeki tarihsel doku yok sayılıyor. Örneğin, Zeyrek’teki eski bir çok İstanbul sokağı, yıpranmışlığın kurbanı oluyor ve buralara yüksek

yapılaşma izni veriliyor. Tarihi Yarımada'daki yüksek kesimlere bodrum hariç 5 kat hakkı tanınarak İstanbul'un ünlü silüetinin tümüyle yok olmasına yol açıyor (Cumhuriyet, 1991b)

1990 Tarihinde onan Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı, Tarihi Yarımada'yı koruma fonksiyonunu içermediği, aksine getirdiği yeni ulaşım aksları ve Haliç üzerinde iki yeni köprü öngörüsü ile Sur içi'ndeki trafik yükünü arttırıp tarihi dokuyu tahrip edeceği , planın 3. Boğaz Köprüsü'ne zemin oluşturulacak şekilde hazırlandığı, Yarımada'daki yapılaşma yoğunluğunun tehlikeli boyutlarda arttırıldığı, öngördüğü 17 adet katlı otopark ve yapılaşma yoğunluğu nedeniyle yeraltı ve yerüstü arkeolojik ve mimari değerlere zarar vereceği gerekçeleriyle, Mimarlar Odası tarafından İstanbul 4. İdare Mahkemesine bu planın iptali üzerine dava açılmıştır. Açılan bu dava Ortadoğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi'nden atanan bilirkişiler tarafından incelenip, Tarihi Yarımada'yı koruma işlevinden yoksun bulunduğu, aksine getirilen ulaşım ve yoğunluk kararlarıyla Tarihi Yarımada'nın arkeolojik, tarihsel ve kültürel değerlerinin tahribine neden olunacağı kararlarıyla planın iptaline mahkeme tarafından karar verilmiştir.

2.11.1990 tasdik tarihli 1/5000 ölçekli plana açılan davalar neticesinde, söz konusu olan plan mahkeme tarafından iptal edilmiş, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 12.07.1995 gün ve 6848 sayılı kararı ile Eminönü – Fatih ilçelerini kapsayan Tarihi Yarımada'nın tamamı Sit Alanı ilan edilmiştir.

Bölgenin Sit Alanı ilan edilmesi nedeni ile, uygulama olanağı kalmayan 2.11.1990 onanlı 1/5000 ölçekli İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı yerine yasa gereği yeni bir plan yapılması gerekmiştir (TMMOB, 2003).

4.5 04.09.1996 Tarihli 1/5000 Ölçekli İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları)

Eminönü- Fatih ilçelerini kapsayan Tarihi Yarımada Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından "Tarihi Yarımada (Suriçi Bölgesi) Kentsel ve Tarihi Sit, Kentsel ve Arkeolojik Sit ve Sur-i Sultani içi 1.Derece Arkeolojik Sit Alanı ilan edilmiştir.

Bu kararın alınmasındaki en büyük etken, bölgede Roma, Bizans eserleri Ayasofya, Süleymaniye, Fatih, Sultan Selim, Mihrimah Sultan Külliyesi gibi ünlü anıt topluluklarının bulunması, ayrıca bunlara ek olarak sivil mimarlık örnekleri ve kentsel sit özelliği taşıyan alanların yoğunluğu ile Tarihi Yarımada'nın anıtsal varlık yönünden daha yoğun bölgelerinin çevrelerinden soyutlanması, parça parça dağınık sitlere bölünmesi yönünde olmuştur. Bu da beraberinde kentin silüetini ve doku bütünlüğünü koruma açısından yetersiz kaldığında Tarihi

Yarımada'nın tamamı sit ilan edilmiştir.

Plan kararı olarak düşünülen, Tarihi Yarımada'nın bir konut, kültür, turizm ve ticaret merkezi olması ve bu kararın politik olarak desteklenmesi ile, Tarihi Yarımada'nın çağlar boyu üstlendiği işlev devam ettirilerek, sosyal yapısının korunması amaçlanmıştır.

Süleymaniye, Fener, Balat, Zeyrek, Samatya, Ayvansaray, Yedikule, Kariye gibi bölgelere konut ve turizm fonksiyonu getirilmiştir. Konut ve turizm alanlarında ; konut, misafirhane, pansiyon, apart otel, lokanta, çayhane, kahvehane, gıda satış yerleri, turizm acenteleri, sergi holleri, müze, kütüphane, kreş, yuva, okul, çiçekçi, turistik eşya satışı, acil yardım merkezi, karakol, sanat galerisi, çevrenin tarihi ve geleneksel karakterine uygun dernek merkezleri, geleneksel el sanatları atölyeleri, uluslar arası sanatçı misafirhanesi, dinlenme ve huzur evleri gibi fonksiyonlar önerilmiştir.

Konut alanlarında +50 kotu üzerinde max. H:9.50 mt yi, +40 ile +50 kotu arasında max. H:12.50 mt yi geçmemesi ancak; Haliç ve Marmara sahiline cephesi olan adalarda anıt eser ve sivil mimarlık örneği bulunmaması halinde de yapı yüksekliği hiçbir şekilde H: 9.50 mt yi geçmemesi önerilmiştir.

Kültür, Turizm ve Konut Alanları ile Tarihi Ticaret Alanları ve Kara Surları Tecrit Alanı, Kentsel Tasarım Alanı olarak belirlenmiştir. Bu alanlar Süleymaniye, Zeyrek, Fener, Balat, Cankurtaran, Ayasofya, Samatya, Yedikule, Ayvansaray, Kariye, Kumkapı, Hanlar Bölgesi, Kocamustafapaşa, Karagümrük olarak belirlenmiştir.

Kentsel Tasarım Alanlarındaki anıt eser ve sivil mimarlık örnekleri orijinal kontur gabari ve cephe tipolojisi ile korunması öngörülmüştür.

Kentsel Tasarım Alanlarında “Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planına, çevreye, tarihi dokuya uygun, adada topografik – görsel etki alanı içinde bulunan anıt eser ve sivil mimarlık örnekleri” ile uyumlu 1/200 ölçekli, bölgenin doku karakteristiğine uygun sokak ve cephe etütlerinin gerektirdiği detay projeleri hazırlanmış Kentsel Tasarım Projeleri yapılaşma kararı alınmıştır.

Süleymaniye Bölgesinin Tarihi, Kültürel, Sosyal özellikleri göz önüne alındığında, yapı ölçeğinde tarihi eserlerin yaşaması, gerekse tarihi sokak dokusunun bugüne kadar korunmuş olması ve buna karşın fiziksel yıpranmaya koşut olarak çöküntü bölgesine dönüşmesi, Süleymaniye'yi Kentsel Tasarım Alanı olarak ilk ele alınacak bölgelerden biri durumuna getirmiştir.

Bu nedenle planla bu alanda Üniversite Alanı gibi kent bütününe hizmet veren tesislerin bulunması yaşatılması amacı ile konut, müze kütüphane, sergi salonu gibi ve kültür fonksiyonu ile ev pansiyonculuğu, apart otel şeklindeki turizmin desteklenmesi öngörülmesi ve plana yansıtılmıştır. Ayrıca Kentsel Tasarım Alanlarında anlatılan konut, kültür ve turizmi destekleyici geleneksel el sanatları atölyeler, misafirhane, turistik eşya satışı, lokanta, çayhane gibi fonksiyonlar önerilmiştir (TMMOB, 2003).

4.6 2001 Yılı Çalışmaya Başlanılmış 1/5000 Ölçekli İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı (Henüz Tam Olarak Onanmamıştır.)

Eminönü ve Fatih İlçelerini kapsayan Tarihi Yarımada İstanbul 1.Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunun 12.07.1995 gün ve 6848 sayılı kararı ile sit alanı ilan edilmiştir. Kurul daha sonra 02.08.1995 gün, 6898 sayılı kararıyla Geçiş Dönemi Yapılanma Koşullarını belirlemiş ve hazırlanacak planın yer altı ve yer üstü tarihi ve kültürel değerlerinin envanterinin çıkartılarak üzerine inşaa edilmesi kararlaştırılmıştır.

İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Planlama Müdürlüğünce hazırlanan 1/5000 ölçekli Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Büyük Şehir belediye Meclisinin 9.5.2003 tarih, 307 sayılı meclis kararı uygun görülerek onaylanmış ve 3.7.2003 tarih, 12734-41-0-30-000/2450 sayılı Büyük Şehir Belediyesi Planlama ve İmar Müdürlüğünün yazısı ile incelenerek karar alınmak üzere İstanbul 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu Müdürlüğüne gönderilmiştir. İstanbul 1 Nolu Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurulunun planları onaylaması ile 1/5000 lik ve 1/1000 lik planlar yürürlüğe girecektir.

Hazırlanan bu planda Süleymaniye bölgesinin Tarihi, Kültürel, Sosyal özellikleri göz önüne alınarak Birinci Derece Koruma Bölgesinde yer alması öngörülmüştür. Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı raporunda Birinci Derece Koruma Bölgeleri için uygulanması gereken kararlar şöyle belirtilmiştir;

Birinci Derece Koruma Bölgesinde, anıtsal eserler, korumaya değer olmayan eklentilerinden arındırılacak, geleneksel yol dokusu korunacak ve yaya yolu olarak işleyenler haricinde yeni yollar açılmayacak, koruma bölgelerini birbirine bağlayacak yaya güzergahları oluşturulacaktır. Boş veya eski eser bulunmayan parsellerde uygulamalar ise, koruma bölgesindeki tipolojik özelliklerine göre anıtsal eserin orijinal saçak yüksekliğini aşmaması ve eserin görüntüsünü bozmaması şartıyla alan tamamında tarihi dokuyu canlandıran kentsel tasarım rehberi doğrultusunda yapılacak olan kentsel tasarım projeleri; üçüncü boyutu da kapsayacak sokak silüetleri ve bölge – sokak – ada – parsel – yapı ölçeğinde detayları

çerecek, tarihi yarımada silueti etkisi göz önünde bulundurulacaktır (İBBB, 2002).

Süleymaniye, Zeyrek, Kumkapı, Fener Bölgeleri için ayrıca plan raporlarında belirtilen kararlar şöyledir;

Tarihi Yarımada Kültür ve Tabiat Varlıkları Yer altı ve Yerüstü Envanteri ile Mevcut ve Kayıp Eski Eser Araştırma Envanterinde yer alan yaşayan üst kültüre ait tescilli – tescilsiz kayıp anıt eser , sivil mimarlık örneklerinin restitüsyonu ve restorasyonu yapılarak korunacak ve ihya edilecektir.

Bu bölgelerde plan eki Tarihi Yarımada Kültür ve Tabiat Varlıkları Yeraltı ve Yerüstü Envanteri ile Mevcut ve Kayıp Eski Eser Araştırma Envanterinde yer alan kültür varlıklarının orijinal irtifaları korunacaktır.

Yeni yapılaşmalarda Hmaks: 9.50 m aşılmayacak , bölgenin geleneksel yapım tarzı ve orijinal malzeme ve tekniği dışındaki uygulamalara izin verilmeyecektir (İBBB, 2002)

Hazırlanan bu planda Süleymaniye Bölgesinin içinde yer alacak konut alanlarının yoğunluğu, çok yüksek yoğunlukta ve orta yoğunlukta konut alanları olarak önerilmiştir. Plana göre;

Orta yoğunlukta konut alanları : 400 ve 500 Ki/Ha brüt yoğunluklu

Çok yüksek yoğunlukta konut alanları : 800 ve 900 Ki/Ha brüt yoğunluklu alanlar olarak hesaplanmıştır.

Süleymaniye Bölgesi içerisinde Üçüncü Derece Ticaret alanları önerilmiştir. Plan raporlarında bu bölgeler içerisinde yer alacak ticaret fonksiyonları için öngördüğü işlevler şöyledir;

Bu alanlarda, perakende ticaret ve hizmet, konut fonksiyonları yer alabilir. Turizm fonksiyonu yer alamaz. Bu alanlarda konut, perakende ticaret, hizmet, çok katlı mağaza, büro, iş hanları, yeme – içme faaliyetlerine dönük çayevi , lokanta , kafeterya gibi hizmet birimleri , resmi kurumlar , banka ve finans kurumları , kültürel tesisler yer alabilir. Bu alanlarda üst katlarda konut fonksiyonu yer alabilir.

İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (İMÇ Blokları) desantralize edilecek, boşalan alan Süleymaniye ve Zeyrek kentsel dokuları ile bütünleştirilecek bölge yapılaşma koşulları ve irtifasında kademeli olarak düzenlenecek ve Atatürk Caddesinden görünümündeki silueti Hmaks: 9.50 m irtifasını aşmayacak şekilde prestij konut alanı olarak düzenlenecektir. Bu alanda yalnızca Atatürk Bulvarı cephesinde H maks: 6.50 m yükseklik aşılmaksızın geleneksel yapım tarzı ile özgün yapı formunda Tarihi Arasta mimarisinde – derinliğinde

düzenleme yapılacaktır. Bu alan kentsel tasarım projesi veya yarışma projesi ile düzenlenecek, avan projesi İstanbul Büyükşehir Belediye Başkanlığınca onanması şartı ile uygulama yapılacaktır (İBBB, 2002)

Süleymaniye ve Kumkapı Kentsel Bölgesi için Tarihi Yarımada (Eminönü) 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Raporunda, yeni inşa edilecek yapılar için uyulması gereken kararlar şöyle belirtilmiştir;

1) Bu bölgedeki yeni yapılanmalarda özgün yapılanma kriterlerine uyulacak, özgün yapılardaki pencere, kapı, söve, cumba, korniş v.b. yapısal öğeler yeni yapılanmalarda da uygulanacaktır.

2) Bu bölgede eski eser olmayan yeni yapılanmalarda; sokaktaki, aşağıda belirtilen özgün yapı kriterlerine uyulacaktır. H max: 9.50 mt. aşılacaktır.

3) Süleymaniye Bölgesinin tipolojik özellikleri;

- Ahşap konstrüksiyonlu ve ahşap malzemeli yapılar, kagir yapılar ve zemin kat kagir, üst katlar ahşap yapılar,
- Normal katlar üzerine çatı katı,
- Kıрма çatı ve kiremit çatı örtüsü,
- Ritmik devam eden pencere modülü,
- Giriş kapıları çift kanatlı kapılar,
- Kapı ve pencere pervazında süslemeler,
- Kat seviyesini belirleyen ve pencere altlarında silmeler,
- Hakim olarak pencereler kafessiz, kafesli olanlarda zemin kat penceresinde düz yada cumba demir, normal kat penceresinde ahşap kafesler,
- Sokakta hakim olan cumba tipine uygun çeşitli cumbalar. (İBBB, 2002)

5. SÜLEYMANİYE BÖLGESİNDE MEVCUT İŞLEVLERİN TARTIŞILMASI VE BÖLGENİN YENİDEN DEĞERLENDİRİLMESİNDE MİMARİ TASARIM ÖNERİLERİ

5.1 Süleymaniye Bölgesi'nde Bulunan Mevcut İşlevlerin Olumlu Olumsuz Etkilerinin Tartışılması

Süleymaniye Bölgesi'nde bulunan mevcut işlevler ticaret, konut, imalat-depolama, eğitim, kentsel hizmet fonksiyonları olarak yer almaktadır.

Bölgenin geneline bakıldığında hakim olan fonksiyonun ticaret fonksiyonu olduğu görülmektedir. Alanda yer alan ticaret fonksiyonu, Tarihi Yarımada'nın kimliği doğrultusunda gelişen bir süreç içinde merkezin bir uzantısı olarak oluşmuştur. Küçükpazar mevkii ve Atatürk Bulvarı boyunca ticaret fonksiyonu yoğun bir şekilde yer almaktadır. Altı bloktan oluşan İstanbul Manifaturacılar Çarşısı ilk yapım amacı tekstil sektörüne hizmet etmekte olup, zaman içerisinde müzik aletleri , kaset plakçılar satış ve stüdyoları gibi birimleri bünyesine almıştır.

Bir çok fonksiyonu içinde barındıran İstanbul Manifaturacılar Çarşısı, gün içerisinde ziyaret eden insan sayısının fazla olması sebebiyle yoğun bir araç ve yaya trafiğine neden olmaktadır. Gerek toplu taşıma gerekse özel araç trafiğinde sorunlar oluşmaktadır. Otopark alanı ve kaldırım otoparklarının bulunmasına rağmen, mevcut araç sayısı için yetersiz kalmaktadır.

Bünyesinde barındırdığı fonksiyonların , başka bir bölgede çözülebileceği halde burada bulunması, Tarihi Yarımada'ya ve Süleymaniye Bölgesi'ne yoğun gündüz nüfusunu getirmektedir.

Küçükpazar mevkiinde bulunan ticaret fonksiyonu, Tarihi Yarımada'nın ilk kuruluş evrelerine kadar uzanmaktadır. Eski devirlerdeki nüfus yoğunluğuna istinaden sahil şeridi ticaret fonksiyonu, arka sokakları konut olarak gelişen bu bölgede, ticaret fonksiyonun bölgede gelişmesi ile birlikte yer sorunu ortaya çıkmıştır. Böylelikle konut fonksiyonu olarak inşa edilen alan ticaret fonksiyonun içine katılmıştır.

Konut fonksiyonu için inşa edilen birimlerin, ticaret fonksiyonuna dönüşmesi, alanın tarihi dokusuna zarar vermektedir. İşlev değişikliği görmüş yapı formlarının, yeni işlevine adapte edilebilme çalışmaları tarihi değer taşıyan yapılarda ağır tahribata yol açmaktadır.

1977'de Tarihi Yarımada'nın tescil edilmesinde sonra, alanda bulunan tescilli yapılar üzerinde barındırdığı ticaret fonksiyonun işletmecisi tarafından, mimarisine dokunulmasa

bile, dış konturları kişisel zevkler doğrultusunda tahrip edilerek görüntü kirliliği yaratmaktadır. (örneğin, eski bir yapıda dönercilik yapan işletmecinin, sattığı ürünü daha iyi pazarlamak adına binanın ön giriş kat cephesini yıkarak, onun yerine döner tezgahını koyması)

Süleymaniye Bölgesinde finans merkezleri, büro, toptan ticaret, hizmet sektörleri gibi fonksiyonların bulunması gerekirken imalat, perakende ticaret, depolama alanları gibi fonksiyonların bulunması toprak rantını yükseltmektedir. Bölgede yer alan perakende ticaret imalatı çeken fonksiyon olması, depolama alanını barındırması nedeniyle sorun teşkil etmektedir. İmalat ve depolama fonksiyonlarının yer aldığı bu bölge yapılan iş nedeniyle hem görsel hem de fonksiyonel açıdan iticilik, sağlıksız ortamların oluşumu ve benzeri açıdan olumsuz etkiler oluşmaktadır.

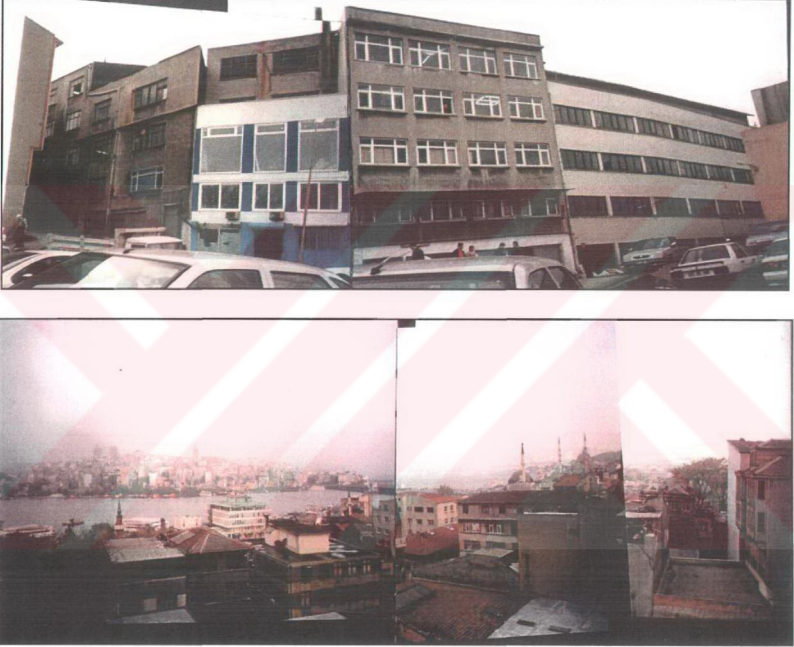

Şekil 5.1 Bölgede yaşanan yoğun ticaret fonksiyonunu anlatan bir fotoğraf

İmalat sektörünün plastik – metal eşya imalatı olarak yoğunluk kazandığı bu bölgede, imalat fonksiyonunun yer seçimi ile beraberinde yerleşen diğer fonksiyonların bölgede çıkardığı olumsuzluklar önemli ölçüde negatif etkilere neden olmaktadır. İmalat ile birlikte yer seçen depo alanları, geniş mekanlarda yer almasından dolayı sorunlar oluşmaktadır.

Süleymaniye Bölgesi'nde imalat ve depolama fonksiyonlarının yoğun olarak yer alması, gündüz yaşayan alan ve gece yaşamının canlandırılmaz olması gibi sorunları da beraberinde getirmektedir.

İmalat sektörünün ihtiyacı için sonradan yapılmış ve mevcut düzeni gerek kat adedi ile gerekse yapım cinsleri ve kullanılan malzemeler nedeniyle bozan ve aykırılık yaratan yapılar bulunmaktadır.

Şekil 5.2 Fetva Yokuşu üzerinde bulunan imalathaneler ve bu imalathanelerin gördüğü eşiz boğaz ve halic silueti

İmalat , depo, ticaret gibi araç ulaşımının yoğun olarak kullanıldığı sektörlerinin bir arada olması trafik sorunları oluşturmaktadır. Araç ve yaya trafik ayırımının yapılmamış olması, ulaşım aksları arası kademelendirilmenin bulunmaması araç ulaşımında sorun yaratmaktadır. Mal yükleme ve boşaltma eylemini gerçekleştirirken doğan sorun trafiğe yansımaktadır. Otopark alanlarının yetersiz kalması , tarihi yapıların yıkılarak otopark alanı haline getirilmesine neden olmaktadır. Bu büyük yıkım ve tarihin yok edilmesine karşın yine de

sorun çözümlenememekte ve artmaktadır. Yaya ulaşımının ihtiyacının yoğun olduğu perakende ticaret alanları araç trafiği tarafından istila edilmiştir ve yaya ulaşımı sağlanamamaktadır.

Süleymaniye Bölgesi'nde yer alan tarihsel geçmişi olan konut alanları gün geçtikçe bölgede hızla gelişen ticaret, imalat- depolama fonksiyonlarına yenik düşmekte ve kimliğini kaybetmeye başlamaktadır.

Şekil 5.3 Süleymaniye evlerinin dünü ve bugünü

Ticaret ve imalat sektörünün, konut alanlarının içinde çözülmeye çalışılması, marjinal sektörlerde çalışanların barınma fonksiyonunu çözme istemi, konutlarda yaşayan halkın çoğunluğunu İstanbul'a göç eden yoksul ailelerin oluşturması, bu alanların kullanım açısından bekar odalarına dönüşmesi konut alanlarını günden güne köhneleşme sürecini arttıran faktörlerdendir. Eskiden tüccar evleri ve konaklarının bulunduğu bu alanın, Haliç'e doğru inen yamaçlarının bugün, İstanbul'un en yoksul görünümlü evlerinin ve sokaklarının bulunduğu bir çevreye dönüştüğü gözlenmektedir.

Özellikle Süleymaniye Camii ve çevresi ile Kirazlı Mescit sokağında yok olan tarih hazineleri, geleneksel dokudaki konut alanları, yeniden yapılarak aynı fonksiyon içeren fakat betonlaşan mekanlar meydana getirmektedir. Bu alanlar sağlıksız, içinde bulunduğu tarih ile bütünleşemeyen ve alt yapı gibi sorunları da beraberinde getiren yapılardan

oluşmaktadır.

Süleymaniye Bölgesi'ndeki konutların asıl sahiplerinin bölgeyi terk etmesi, onun yerine bölgede yaşayan halkın çoğunluğunun kiracı nüfusuna dönüşmesi, konutların giderek bakımsızlığa itilmesine neden olmuştur. Bu alanda mevcutta yer alan konut fonksiyonları sağlıklı ortamlar haline gelmiş, imalat fonksiyonu ve ticaret fonksiyonu ile iç içe olduğundan komşuluk olgusundan uzaklaşmıştır. Geçmişten günümüze gelen geleneksel konut dokusunu bozan imalat sektörü, çevre ve göz kirliliğini maksimum seviyelere taşımıştır.

5.2 Süleymaniye Bölgesi İçin Yeni İşlev Önerileri

Süleymaniye Bölgesinin sahip olduğu tarihsel kimliği, kentsel dönüşüm süreçlerinden olumsuz yönde etkilenmektedir.

Süleymaniye Bölgesi 20. yüzyıla kadar yüksek standartta bir yerleşim bölgesi olma özelliğini korumuş, bünyesinde barındırdığı tarihi, arkeolojik ve kültürel değerleriyle Tarihi, Arkeolojik ve Kentsel Sit Alanı kimliğini kendi bünyesine kazandırmıştır. Ancak 1950'lerden sonra başlayan kentsel dönüşüm süreci Tarihi Yarımada'daki birçok bölgede rastlandığı gibi Süleymaniye Bölgesi'nde de yoğun olarak etkisini göstermiş ve bölgenin kimlik yitimi sürecine ivme kazandırmıştır. Özellikle son yirmi yılda Süleymaniye Bölgesi'nde yaşanan işlev değişiklikleri kentsel kimlikte geri dönülmesi olanaksız etkiler doğurarak gelişimini sürdürmektedir.

Süleymaniye Bölgesi için bu güne kadar geliştirilen koruma, planlama ve kentsel dönüşüm projelerinde bir bütünlük görülmemesi, uygulamada sorunlar doğuran bir alt yapıya sahip olması dolayısıyla, bölge kimliğine katkıda bulunan proje ve planlama özelliklerinde değişiklikler.

1977 Yılında Suiçii için getirilen Sit Alanı kararı, Süleymaniye Bölgesi'nde yer alan tarihsel ve kültürel değerlere yönelik iyileştirme çabalarının başlangıç ayağı olarak görülmekteyse bile , bu kararın bölgeye getirdiği olumsuzluklar da olmuştur. Alanda yer alan konut birimlerinin asıl sahibi yerli halk, tescil yasasının getirdiği yasal zorunluluklar neticesinde evleri ile ilgili tadilat ve onarım çalışmalarında yaşadığı zorluklar, bölgeyi terk edip yeni yapılaşan alanlara taşınmalarına neden olmuştur. Sonradan bölgede yer alan konut birimlerine yerleşen halk (kiracılar), yapıda meydana gelen tahribatı önemsememekte, onlar için yeme-içme ve barınma ihtiyaçlarını giderdiği sürece, yaşadığı yapının fiziksel durumunu göz ardı etmektedir. Bu durum da Süleymaniye Bölgesi'nde yer alan konut birimlerinin

günden güne köhneleşme sürecini arttırmaktadır.

Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planında Süleymaniye Bölgesi için önerdiği çok yüksek ve orta yoğunluktaki konut alanlarının inşası yerine, bölgenin eski kent dokusu geri kazandırılması daha doğru bir karar olarak görülebilir.

Bölgeye hakim olan fonksiyonun geçmişte de olduğu gibi konut fonksiyonu olması gerekmektedir. Gerek eski konut dokusunu iyileştirerek, gerekse bölge içine yapılacak yeni yapılaşmalarla, bölge gerçek kimliğine kavuşmuş olacaktır.

Şekil 5.4 Küçükpazar mevkiinde bulunan bakımlı bir konut fotoğrafı

Eski konut dokusunun bina - arsa oturma oranları göz önünde tutularak ,yeni yapılacak inşaatlara ölçü açısından örnek alınmalıdır. Bölge bütününde yer alan eski konut birimlerinin analiz edilmesiyle çıkan ortalama bir değer, bölgede yeni yapılacak inşaatların imar izninde ana kararlardan biri olarak kabul edilmelidir.

Ayrıca yeni yapılaşmalarda arsaya oturma lekesi, silüet bazında da değerlendirilmelidir. Yıllardır sur içinde yapılan imar planları çalışmalarında süregelen +40 ve +50 rakımı karmaşası , 1936 yılında H. Prost tarafından önerilen “+40 rakımının üzerinde 3 kattan fazla yapılanmalara izin verilmemelidir” altın kuralı ile sonuca bağlanmalı ve yeni yapılacak inşaatlara imar izni bu kurala göre verilmelidir.Bu karara uyulmasına rağmen, bölgenin meyilli bir arazide konumlanmasından doğabilecek olan kat yükseklikleri farkı, arsanın kesit

düzleminde değerlendirilip, yapıda çeşitli kotlarda teraslanma yapılarak çözümlenmelidir.

Böylelikle yeni ve eski yapılaşmalar arasındaki silüet ve plan bazındaki uyumsuzluklar giderilmiş olup, Tarihi Yarımada'nın eşsiz silüeti korunabilir.

Eski konut dokusunda yapılacak rehabilitasyon çalışmalarının başlangıcı ve asıl amacı, alanda yer alan konut birimlerinin gerçek sahibi yerli halkın bu bölgeye geri kazandırılması olmalıdır. Yapılacak tüm çalışmalar, bölgenin yaşam standardını yükseltmeye yönelik olmalıdır. Anayasanın öngördüğü “devlet herkese sağlıklı yaşayabileceği konut birimleri sağlamalıdır” kanununa göre, gerekirse mal sahiplerine konutları için bütçelerine göre tadilat kredileri verilmelidir.

Süleymaniye Bölgesi'nde iyileştirme çalışmaları yapılacak konut dokusu, tipolojik özellikleri korunarak; tahribe uğrayan yerlerin onarılması, yapının mimarisine zarar verilmeden küçük ilavelerin eklenmesi (banyo, wc v.b) gibi çalışmalarla günümüz yaşam standartlarına uygun hale getirilmelidir.

Eski zamanlarda tek bir hanenin yaşadığı büyük konaklar, mimarisine ve tipolojik özelliklerine dokunulmadan, plan düzleminde yapılacak ilavelerle 2 veya 3 hanenin barınabileceği şekilde projelendirilip, mal sahibinin gelir düzeyini yükseltmeye yönelik bir çalışma olabilir.

İçinde barındırdığı nüfus sayısına göre metrekaresi büyük, hanesi küçük olan evler, pansiyonculuk, öğrenciler için yurt fonksiyonlarına teşvik edilmelidir.

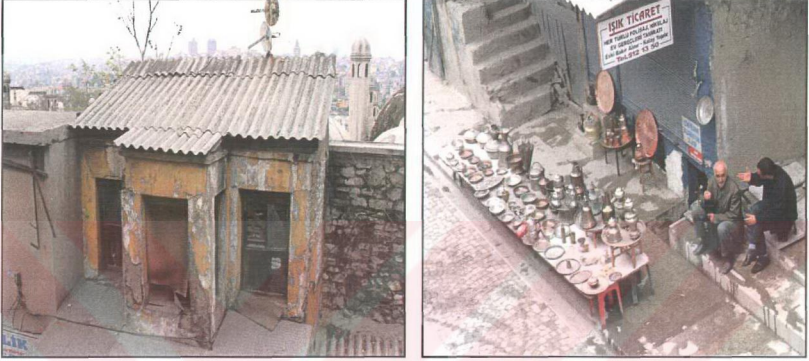
Ayrıca gelir seviyesi düşük olan aileler için, eğer yapıları ile başdaşabiliyorsa, zemin katlarında sahibi tarafından işletilmek veya kiraya verilmek üzere, tarihi sokak dokusuna uygun, bakkal dükkanı, kafeterya, yeme – içme faaliyetlerine yönelik küçük ticaret birimleri gibi fonksiyonlar önerilmelidir.

Konut alanları içinde yer alacak ticaret fonksiyonu , tarihi sokak dokusuna uygun küçük ölçekte ticaret birimleri olmalıdır. Yaşayan halkın günlük ihtiyaçlarını karşılamaya ve bölgeye turistik amaçlı gelen insanların yararlanabilmesine yönelik ticaret fonksiyonları olarak belirlenmelidir.

Süleymaniye Bölgesi'nde yoğun olarak yer alan imalat, depolama günlük ticaret fonksiyonu Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planında da önerildiği gibi, alan içerisinden kesinlikle arındırılmalıdır. Bu fonksiyonlardan boşalacak yapılara, sosyal hizmet alanları (geleneksel el sanatları atölyeleri, halk kütüphaneleri, halk eğitim merkezleri, kreş v.b.)

fonksiyonu kazandırılmalıdır.

Küçükpazar mevkiinde bulunan, konumlandığı yapının tarihi dokusuna oldukça zarar veren günlük ticaret birimleri (lokanta, kahvehane, toptan ticaret v.b.) alan içerisinde arındırılmalıdır. Bu ticaret fonksiyonlarının yerine bu alanlar çeşitli resmi veya özel kurum ve kuruluşlara tahsis edilmelidir.

Şekil 5.5 Süleymaniye Cami'ne bitişik inşa edilmiş bir yapı (üst ve alt kat)

Süleymaniye Bölgesi'nde konum olarak çok değerli yerinde bulunan Müftülük Binası, içindeki işlevden arındırılıp, bölgede yaratılan konut dokusunun kültürel ve rekreatif kullanımına tahsis edilmelidir.

Şekil 5.6 Bölge içinde bulunan İstanbul Müftülüğü binası

İstanbul Üniversitesi'ne ait olan kampus sınırları dışında kendi başına oldukça büyük bir araziyi işgal eden yabancı diller fakültesi, başka bir yere taşınıp , boşalan araziye bölgede yaşayan halkın ihtiyacını karşılamak üzere ilköğretim birimi getirilmelidir.

Bölgede hava sirkülasyonunu sağlayacak açık alanlara ihtiyaç bulunmaktadır. Yaya ulaşımını tanımlayacak ve araç ulaşımının kirleticiliğini ortadan kaldıracak yeşil dokuya gerek duyulmaktadır.

Dini tesis alanları, resmi kurumlar, okullar ve diğer kültürel tesis alanları mülkiyetinde yer alan yeşil alanlar çevreye pek fazla fayda veremeyen, düzenlenmemiş, işlevsiz alanlar olarak mevcutta bulunmaktadır. Gerek özel mülkiyette olsun gerekse kamu mülkiyetinde bulunan yeşil alanlar, işlevini kaybetmiş olarak sorun oluşturmaktadır. Bu alanlar yapılacak peyzaj düzenlemeleri ile bölgenin gereksinim duyduğu yeşil alan ihtiyacını karşılamalıdır.

Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planında Süleymaniye Bölgesi için önerdiği yer altı otopark çözümleri , Suriçi'nin bütününde yaşanan yanlış bir karardır. Bunun yerine Tarihi Yarımada dışına geniş kapsamlı bir otopark ünitesi yapılarak ,Tarihi Yarımada'nın bütün bölgelerine yönelik koruma anlamında doğru bir karar alınmış olabilir.

Ayrıca Süleymaniye Bölgesi'nde yer alan gece ve gündüz nüfusunun ihtiyacına yönelik, yer yer sokakların birer yanında devamlı olmamak kaydıyla geçici süreli park yerleri yapılabilir. (örneğin Bahçekapı mevkiinde olduğu gibi)

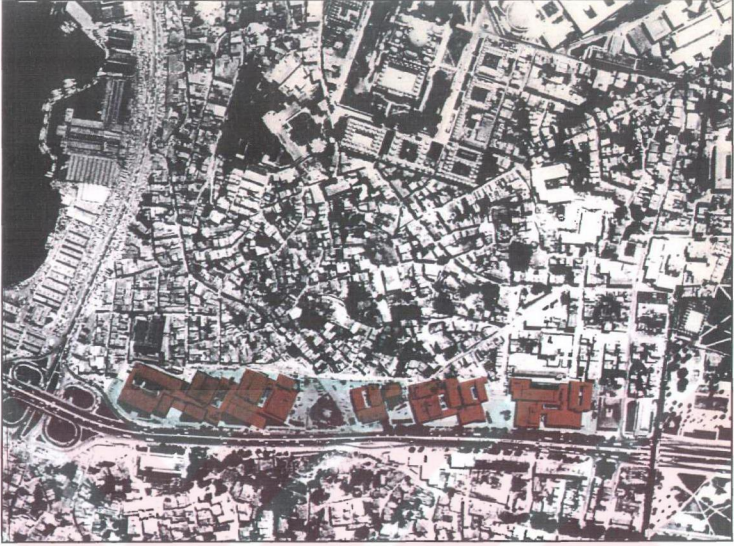
Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planında öngörülen Yenikapı – Taksim metro hattı Süleymaniye Bölgesi'nin içinden geçmekte olup, yer altında bulunan arkeolojik değerlere zarar vermektedir. Metro yapım aşamaları sebebiyle maliyeti yüksek bir ulaşım ağı olup, onun yerine yapılacak tramvay hattı ile tarihsel tahribatın ve harcanan paranın azaldığı görülebilir.

5.3 İ.M.Ç Bloklarının Bugünkü Durumunun Tartışılması ve Yeni İşlev Önerileri

Süleymaniye Bölgesi'nde, konumlanma mevki olarak her yerden rahatça ulaşılacak kolaylıkta bulunan İstanbul Manifaturacılar Çarşısı (İ.M.Ç), bölgenin yeniden değerlendirilmesinde getirilecek yeni işlev önerileri için uygun bir yapıdır.

1958'de çoğunluğu Sultanhamam kökenli manifatura ve kumaş tüccarların girişimi üzerine, düzenlenen Mevzi İmar Planı Yarışması'nda birinci olan proje doğrultusunda Süleymaniye Bölgesi'ne inşa edilen İ.M.Ç, toplam altı bloktan oluşmaktadır. Yapılış amacı tekstil sektörüne hizmet etmek olan yapı, zamanla içerisinde bir çok fonksiyonları barındırarak

(kaset– plak satış ve stüdyoları, müzik aletleri satışı) yoğun bir ticaret alanına dönüşmüştür.

Şekil 5.7 Hava fotoğrafında Süleymaniye Bölgesi ve İ.M.Ç Blokları

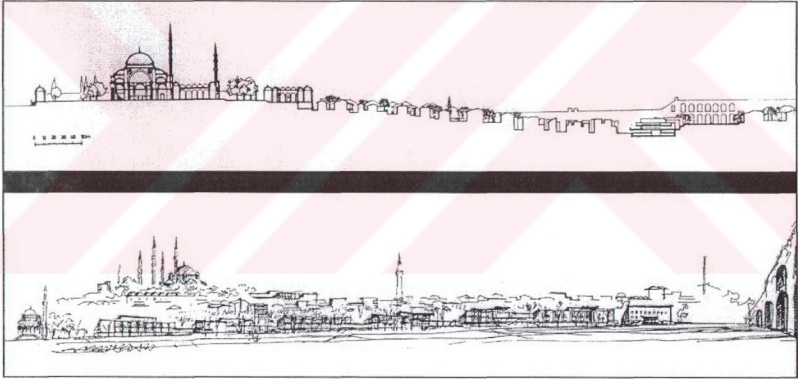
Bulunduğu konum itibarıyla İ.M.Ç, üzerine yüklenecek yeni bir işlev doğrultusunda Tarihi Yarımada'nın özellikle Süleymaniye Bölgesinin odak noktası haline gelebilir. Bu nedenle yapı için önerilecek işlev bir bütün içinde düşünülmeli, yaratacağı olumlu ve olumsuz etkiler tartışılmalıdır. Yapının planlama ve tasarım kararları fiziksel ve sosyolojik açıdan değerlendirilmelidir.

Bu bağlamda İstanbul Büyükşehir Belediyesi'nin 2001 Yılı çalışmaya başlanmış 1/5000 ölçekli İstanbul Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı'na baktığımızda İ.M.Ç için öngörülen işlevlerin, bugün üzerine yüklendiği işlevlerden pek farklı olmadığını görmekteyiz. İ.M.Ç bloklarının Atatürk Bulvarı'na bakan yüzeyinde ticaret fonksiyonu korunmuş sadece ismi "3. Derece Ticaret Alanı" olarak belirtilmiştir. 3. Derece Ticaret Alanı içerisinde ise perakende ticaret, hizmet, çok katlı mağaza, büro, iş hanları, yeme – içme faaliyetlerine dönük çayevi, lokanta, kafeterya gibi hizmet birimleri, resmi kurumlar, banka ve finans kurumları, kültürel tesislerin olabileceği belirtilmiştir. Ayrıca bu yapıya yüklenen bir diğer işlev de, blokların arka yüze bakan kısmının orta yoğunlukta konut alanları "prestij konut alanları" olarak değerlendirilmesi olmuştur.

İ.M.Ç için oluşturulan konsept , yapı bloğu içinde konumlandırılırken, dikkat edilmesi gereken bazı hususlar vardır. Bunların başında yapı bloğunun bölgede geniş bir arazide yayılmış olmasından dolayı birimler arasında tamamlayıcı bütünlük yaratılması planlama kararları verilirken önemlidir.

Altı bloğun her birine tarihsel gelişim sırasına göre bu birimler yerleştirilmelidir. Bloklar arasındaki yaya geçiş aksları, kullanıcıları hareketini yönlendirmeli, bir diğer bloğa teşvik etmeli, yaya akışı yaşantı zenginliği oluşturacak ve sosyal iletişimi güçlendirecek şekilde olmalıdır. Yapı bloğunun içinde yer alacak fonksiyon birimleri, kurguda tek tek algılanacak şekilde mekanlaştırılmalıdır.

Eğimli bir arazide konumlandığından dolayı yaratılmış kot farklılıkları planlama kararlarında sürprizli ve zengin bir kullanım yaratma açısından olumlu bir faktördür. Aynı zamanda yapı bloğunun yakın çevresinde yer alan tarihi miraslarla olan aksları göz önüne alınmalı ve kullanıcıların çevrede yer alan bu değerlere yönlendirilmeleri sağlanmalıdır.

Şekil 5.9 İ.M.Ç. Bloklarını arazi kesiti ve görünüşü (Tekeli Mimarlık ofisi arşivi)

5.3.1 İ.M.Ç Bloklarının Yakın Çevresiyle Olan Sosyal ve Fiziksel İlişkisinin İncelenmesi

İ.M.Ç Bloklarını bünyesinde barındırdığı ticaret işlevi doğrultusunda, yakın çevresini sosyal, kültürel ve fiziksel anlamda olumsuz yönde etkilemektedir.

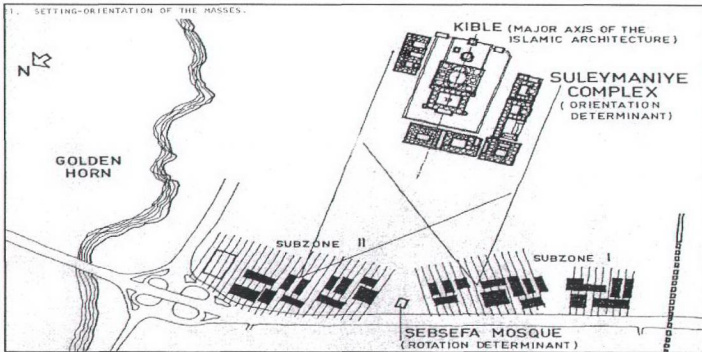
Bu ticaret bloğunda ve yakın çevresinde yoğun bir şekilde ticaret fonksiyonunun yer alması, Süleymaniye Bölgesi'nin iç kısımlarında yer alan konut birimlerinin bu fonksiyonun

kullanıcıları tarafından kullanılmasını doğurmaktadır. Böylelikle bölgenin karakteri, tam anlamıyla ticaret ve onu destekleyen imalat-depolama ve bu sektörlerde çalışan insanların barınması şeklinde oluşmuştur. Bu tür etkenlerde alanın köhneleşme sürecini arttırmış, yaşam kalitesinin yok olmaya başlamasına neden olmuş ve en önemlisi tarihi eserlere verilecek değer olgularının yitirildiği bir bölge olmaya başlamıştır.

Bölge kullanıcıları, yaşadıkları alanın tarihsel anlamda değerini bilmemektedirler. Buldukları mekanı kendi yaşam tarzları ve çıkarları doğrultusunda değiştirip, tahrip etmektedirler. Tüm Tarihi Yarımada'yla ulaşım olanakları elverişli olan bu alan kullanıcılar tarafından sadece günlük yaşam ihtiyaçlarını (çalışma-barınma) karşılamak için kullanılmaktadır.

Oysaki Süleymaniye Bölgesi'nde bulunan İ.M.Ç Bloklarına, kentsel hizmet alanı olarak kullanabilecek bir Arkeoloji Müzesi önerisi ile bölge karakterine tamamiyle iyileştirme anlamında sosyal yaşantı gelebilir. İşlev değişikliğinin yaratacağı kullanıcı standardı bölgeyi kullanmaya ve barınma yeri olarak seçmeye başladığında, bölgenin sosyal statü anlamında yükseldiği görülebilir. Böylelikle alan ticaret, imalat-depolama ve bu işlevlere destek veren birimlerden(yeme-içme-barınma) arınıp, yeni bir kentsel yaşantıya hizmet veren fonksiyonların konumlandığı(kültür, turizm, eğitim gibi) ve bu fonksiyonların kullanıcılarının yaşadığı standardı daha yükselmiş bir bölge haline dönüşebilir.

İ.M.Ç Blokları yakın çevresinde bulunan tarihi yapılar ile olan aksı vurgulanarak, Arkeoloji Müzesi kullanıcıları için tarihsel değerler arasında dolaşım ağı sağlanabilir. Böylelikle kullanıcılar için burası zengin tarihsel değerler içeren bir bölge konumuna gelebilir.

Şekil 5.10 İ.M.Ç. Bloklarının tarihi çevreyle olan aksı(Tekeli Mimarlık ofisi arşivi)

6. SONUÇ

Tarihsel gelişim süreci içinde Tarihi Yarımada, ticaret, yönetim fonksiyonları ile önemli bir merkez konumuna gelmiştir. Son yıllarda toptan ticaret, depolama, ve küçük imalatın da içinde yer aldığı Tarihi Yarımada, İstanbul Metropolitan Alanı'nın merkezinde bulunmaktadır.

Bir zamanların ulema semti olarak bilinen Süleymaniye, Mimar Sinan'ın eşsiz eserlerinden biri olan Süleymaniye Külliyesi'nin eteklerine yayılmış, 19 yüzyıl Geleneksel Türk evleri ve organik sokak dokusunun oluşturduğu mahalleleri ile tipik bir Türk yerleşimi özelliği göstermektedir. Türk mahalle dokusunun tüm özellikleri semtte kendini göstermektedir.

Ancak tarihsel gelişim süreci içinde semtin kullanıcılarında süratli bir şekilde değişim yaşanmıştır. Bu değişim, kültürel çevrenin olumsuz yönde etkilenmesine ve semtin eski kullanıcılarının mekanları terk ederek yerini şehre göç eden ve yaşam savaşı veren bir gruba bırakmasına neden olmuştur. Kullanıcıların değişimi ile paralellik gösteren fonksiyon değişiklikleri sonucu semt imalathanelerin, ticarethanelerin ve bekar evlerinin yoğunlaştığı ve tarihi mekanlardaki yapıların çürümeye terk edildiği bir mekan halini almıştır.

Süleymaniye Bölgesi 20. y.y.'da çevresindeki semtler gibi giderek yoksul bir semt halini almıştır. Eski görkemini yitiren ancak eğitim ve sağlık işlevlerinin yenilenecek sürdürdüğü Süleymaniye, şehrsel doku olarak 1950 lere kadar geleneksel yapısını koruyabilmiş ancak, zamanın oluşturduğu tahribata maruz kalmıştır. Eski ahşap yapıları sık sık yangınlar geçirmiş olmasına rağmen, günümüzde hala özelliklerini koruyabilen sokaklar ve evler bulunmaktadır.

Süleymaniye Bölgesi, içinde barındırdığı ticaret ağırlıklı fonksiyonlar neticesinde ağır tahribata uğramakta, her geçen gün otopark alanı yaratmak veya restorasyon maliyetinden kaçmak niyetiyle yakılan yapılara bir yenisi eklenmekte, imalathanelerin atıklarının sokaklara taşması ile görüntü kirliliği yaşanmakta, yaya ölçeğine uygun sokak dokusunda kamyonetlerin, otomobillerin yarattığı keşmekeş artmakta ve eskinin ahşap evlerinde bir odada onlarca kişinin yaşamasına olanak veren bir yaklaşım ile tarihi mirasımız zaman içinde yok olmaktadır.

Çeşitli kurum ve kuruluşlarca yapılan koruma, planlama ve kentsel dönüşüm projelerinin bu güne kadar bölge kimliğine katkıda bulunmadıkları görülmüştür. Hazırlanan bu projelerde hala Süleymaniye Bölgesi içinde ticaret fonksiyonu barındırılarak, bölgenin tekrar kent yaşantısına geri kazanılması anlamında bir çalışma yapılmamaktadır.

Oysaki bu bölgenin ihtiyacı yaratılacak yeni bir işlev ve bu işlevin getireceği olumlu etkilerle iyileşme sürecine girmesidir. Bunun için bölgeye zaten köhneleşme sürecine girmesine sebep olduğu işlev yerine, kentsel hizmet alanı olarak kullanılabilir ve çevresinde bulunan yapı adalarını sosyal ve fiziksel yönden geliştirecek bir fonksiyon önerilmelidir. Böyle bir fonksiyon önerisi ile Süleymaniye Bölgesi, tarihsel kimliğini geri kazanmış, nitelikli ve yaşanabilir bir alan konumuna gelebilir.

KAYNAKLAR

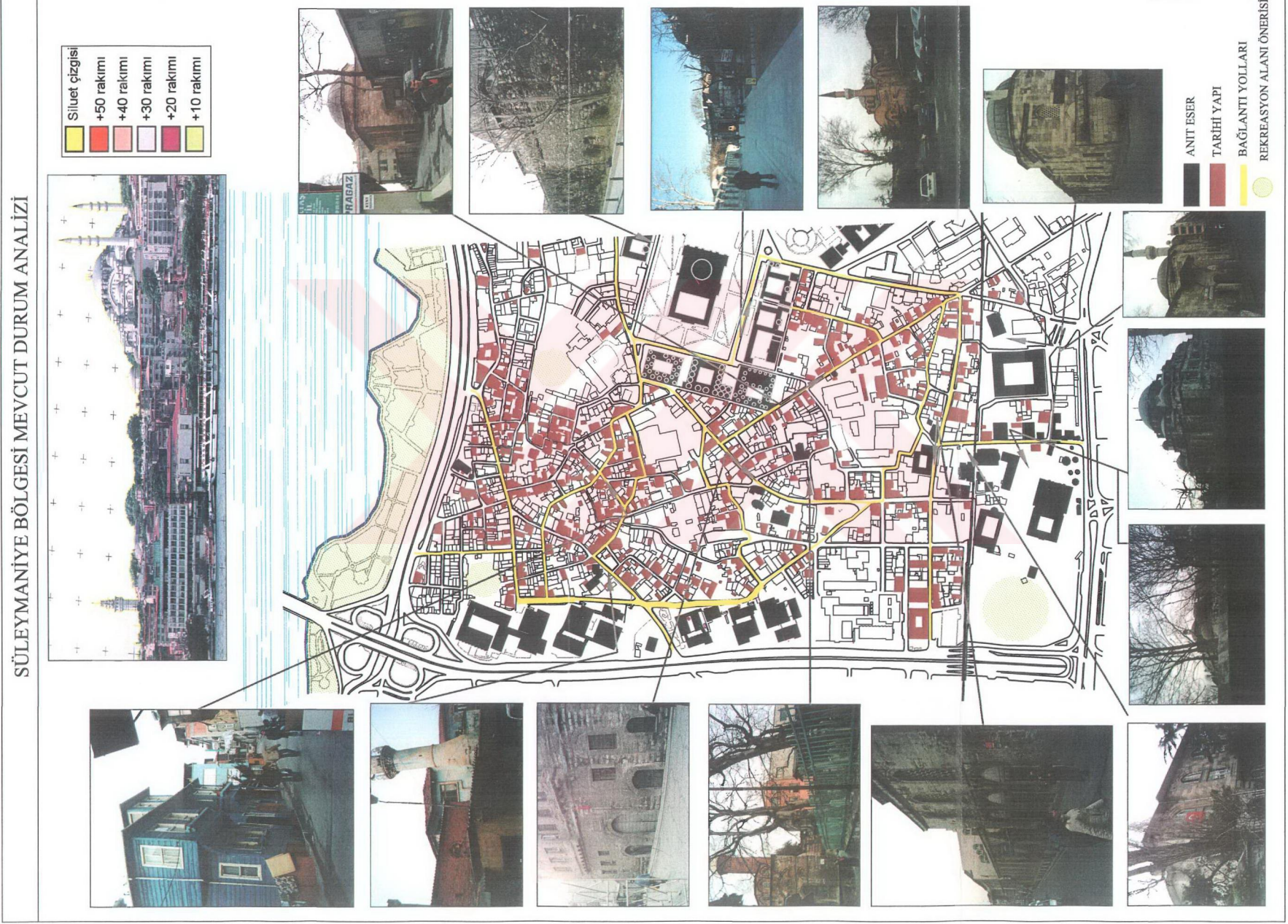
- Akdağ M., (1974), “Türkiye’nin İktisadi ve İçtimai Tarihi” İstanbul
- Arseven C. E., (1984), “Türk Sanatı Tarihi”, Cem Yayınevi, İstanbul
- Ayverdi E. H., (1953), “ İstanbul Fatih Devri Mimarisi 855 - 886 ”
- Belge M., (1994). “ İstanbul Gezi Rehberi”
- Cumhuriyet, (1991a), Mimar Mustafa İzberk’in 24 Mart 1991 Tarihli Makalesi “ Bir Uygarlık Soykırımı”, İstanbul
- Cumhuriyet, (1991b), Mimar Oktay Ekinci’nin 3 Şubat 1991 Tarihli Makalesi “ Tarihi Yarımada’yı Koruma Planı”, İstanbul
- Çelebi E. (1951), “Seyahatname” Semih Lütü Kitabevi, İstanbul
- Eyice S., (1975), “Tarih İçinde İstanbul ve Şehrin Gelişmesi” Tarih Kurumu Atatürk Yıllık Konferansları XIII. Dizi 9 Mayıs 1975 Genişletilmiş Konferans Metni, İstanbul Kitaplığı
- Eyice S., (1963), “Son Devir Bizans Mimarisi, İstanbul’da Palaiologos’lar Devri Anıtları” İ.Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul
- Goodwin G., (1992), “ Ottoman Architecture”
- İBBB, (2002), İstanbul Büyükşehir Belediyesi Planlama ve İmar Daire Başkanlığı “Tarihi Yarımada Koruma Amaçlı Nazım İmar Planı Notları” İstanbul
- İstanbul Ansiklopedisi, 4. Cilt
- Janin R., (1964), “ Constantinople Byzantine”
- Karabey H. (1994), “ XIX. Yüzyılda Meydana Gelen Yangınlar ve Oluşan Kent Dokusu”
- Kılınçaslan İ., (1981), “ İstanbul Kentleşme Sürecinde Ekonomik ve Mekansal Yapı İlişkileri”, İ.T.Ü, Mimarlık Fakültesi
- Kuban D., (1970), “İstanbul’un Tarihi Yapısı”, 5. Cilt, İstanbul
- Kuban D., (1975), “Sanat Tarihimizin Sorunları”, İstanbul
- Kömürçiyen E. Ç., (1988), “17. Asırda İstanbul”
- Mayer R., (1943), “Byzantion Konstantinapolis, İstanbul”
- Mantran R.(1986), “17. Yüzyılın 2. Yarısında İstanbul”, M.A. Kılıçbay-E.Özcan, Ankara
- Meydan Larousse, 11. Cilt
- Mimarlık Dekorasyon Dergisi, 71. Sayı
- Morrin E., (1988), “İstanbul”

- Sağnak G., (1984), “Yağkapanı Şehir Yerleşme Çalışması”
- Sezgin H (1982), Yapı Dergisi, Sayı 44, İstanbul
- Süher H., (1963), “ İstanbul’da Bölge Planlamasına Yardımcı Bir Araştırma” İ.T.Ü
- Süher H., (1978), “ İstanbul’da M.I.A İçinde Eminönü, Beyazıt Hanlar Yöresi”
- T.M.M.O.B, (2003), “Suriçi- Tarihi Yarımada- Planlama Süreci 1990-2003” İstanbul
- Tokay H., (1994), Doktora Tezi
- Öz T., (1987), “İstanbul Camileri”, Ankara
- Yurt Ansiklopedisi, 6. Cilt

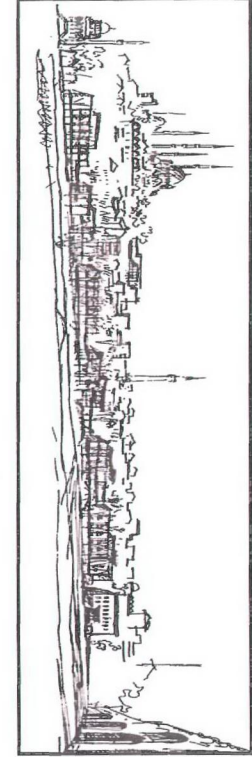
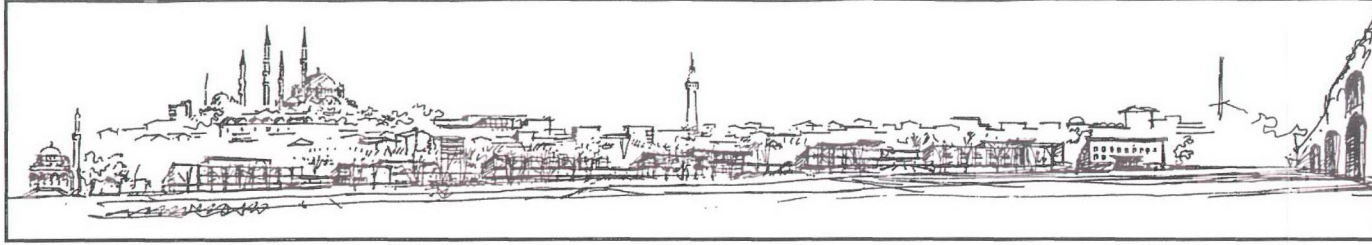
INTERNET KAYNAKLARI

- [1] www.ibb.gov.tr
- [2] www.bimtas.com.tr
- [3] www.restorasyon.org
- [4] www.icisleri.gov.tr
- [5] www.mimarist.org
- [6] www.redacservices.fr/roxane/turquie/albumistanbul
- [7] www.21.brinkster.com/kentli/sulaymaniye
- [8] www.osmanli700.gen.tr
- [9] www.hometex.org
- [10] www.firefactory.net/istanbul/

Ek 1 Süleymaniye Bölgesi mevcut durum analizi

Ek 2 İmç Blokları İstanbul Arkeoloji Müzesi mekan analizi

HALKA AÇIK KOMPLEKS

- KÜTÜPHANE
- SEMİNER SALONLARI
- KURS BİRİMLERİ
- RESTAURANT VE DİNLENME ALANLARI

OSMANLI DÖNEMİ

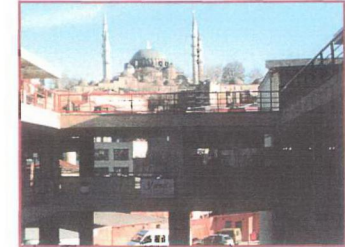
- SERGİLER
- ODİTORYUM
- KAFFE, DİNLENME MEKANLARI

YUNAN DÖNEMİ

- SERGİLER
- ODİTORYUM
- KAFFE, DİNLENME

ROMA DÖNEMİ

- SERGİLER
- ODİTORYUM
- KAFFE, DİNLENME MEKANLARI

BİZANS DÖNEMİ

- SERGİLER
- ODİTORYUM
- KAFFE, DİNLENME MEKANLARI

**İMÇ BLOKLARI İSTANBUL
ARKEOLOJİ MÜZESİ
MEKAN ANALİZİ**

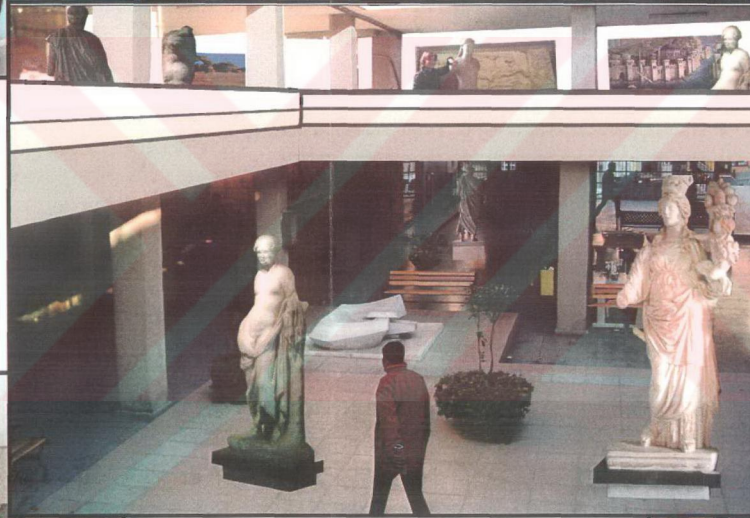
Ek 3 İmç Blokları İstanbul Arkeoloji Müzesi yeni mekan oluşumundan görüntüler

İMÇ BLOKLARI
İSTANBUL
ARKEOLOJİ
MÜZESİ

YENİ MEKAN

OLUŞUMUNDAN

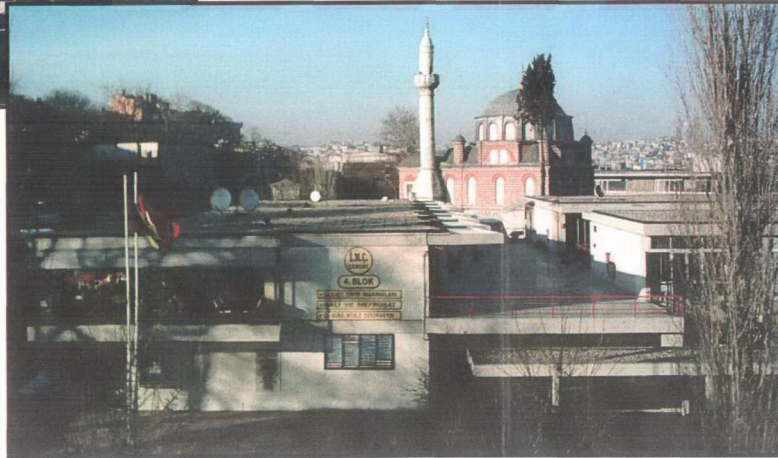
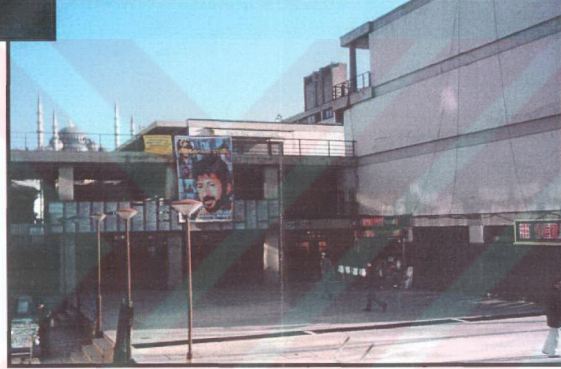
GÖRÜNTÜLER...

Ek 4 İmç Blokları mevcut durum

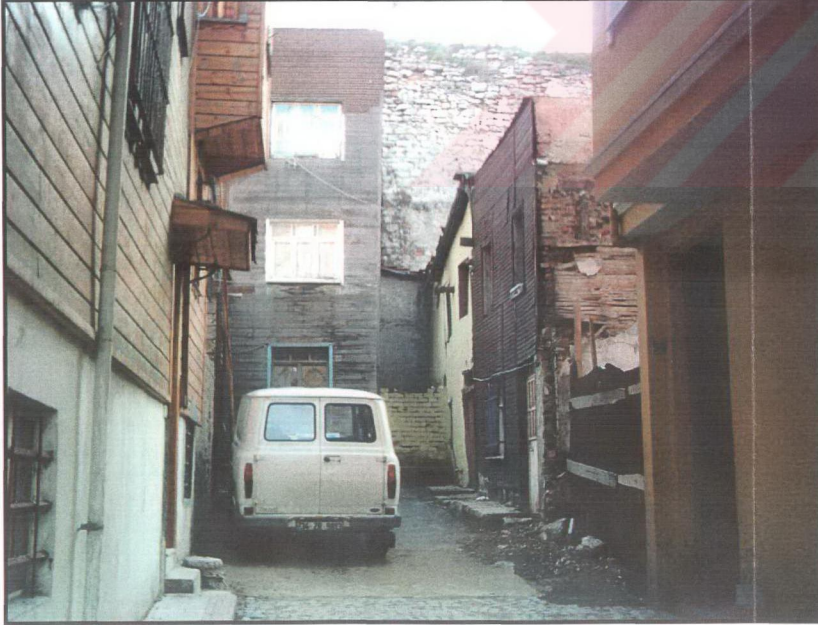

İMÇ BLOKLARI

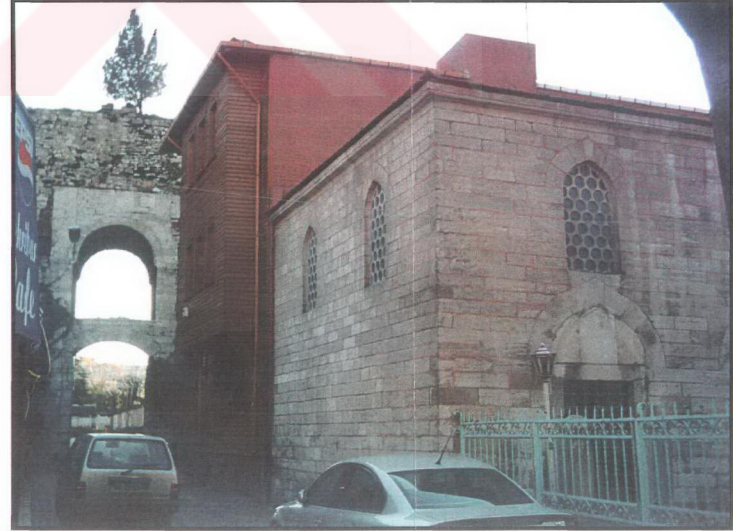

MEVCUT DURUM...

DEĞİŞİMDEN OLUMLU YÖNDE ETKİLENECEK

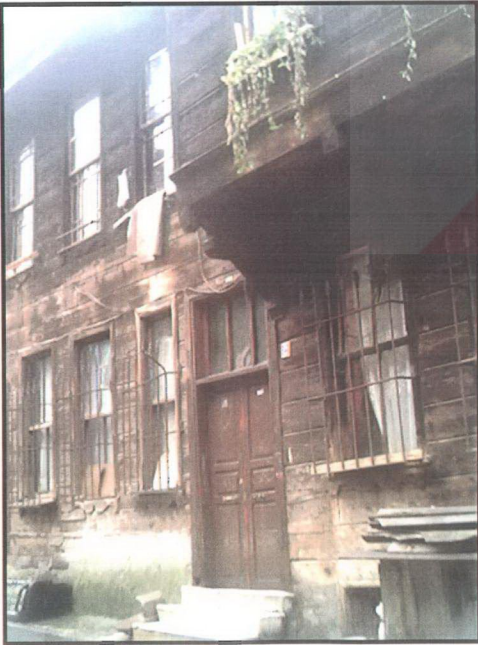
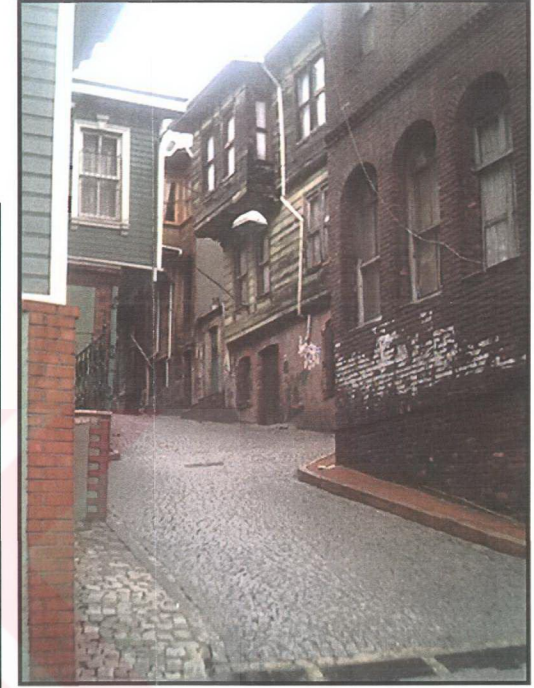

SOKAKLAR 1...

Ek 6 Değişimden olumlu yönde etkilenecek sokaklar 2

SOKAKLAR 2...

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	15.10.1979	
Doğum yeri	İstanbul	
Lise	1993-1996	Namık Kemal Lisesi, Tekirdağ
Lisans	1996-2001	Yıldız Üniversitesi Mimarlık Fak. Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	2001-	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Fak. Mimari Tasarım Programı

MESLEKİ DENEYİM

1. Boğaziçi Kültür Sitesi Villaları Şantiyesi – İstanbul, 2001
2. Alpo Mühendislik ve Mimarlık Bürosu – İstanbul, 2002
3. Aygün Alüminyum San. Tic. A.Ş. – İstanbul, 2003- Hala devam ediyor